

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ
ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Η Στρατηγική της Ανάσχεσης τότε και τώρα: Από το Δόγμα Τρούμαν στο Δόγμα Μπους

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: κ. Χαράλαμπος Παπασωτηρίου

Βάρδα Δαλιδά – Καλλιόπη, Α.Μ.: 1208Μ005

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2010

MET
BAP

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΝ/ΜΙΟ ΚΟΡΙΝΘΙΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Π.Μ.Σ. ...

Αριθ. Πρωτοκόλλου: 8137

Ημερομηνία: 13/9/10

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την παρούσα εργασία ολοκληρώνεται η διετής φοίτησή μου στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Ειδίκευσης στις Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγικές Σπουδές. Η σχέση μου όμως με το τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου υπερβαίνει τα δύο έτη του μεταπτυχιακού, καθώς υπήρξα και προπτυχιακή φοιτήτρια σε αυτό.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές του τμήματος ΔΕΣ, για τις πολύτιμες γνώσεις που απλόχερα μου χάρισαν, καθώς και για τον χρόνο που αφιέρωσαν, συμβάλλοντας καθοριστικά στη μόρφωση, την καλλιέργεια και την εξέλιξή μου. Οι καθηγητές που με δίδαξαν στο μεταπτυχιακό χρήζουν ειδικών ευχαριστιών, για την εποικοδομητική συνεργασία και βοήθειά τους, η οποία όποτε καθίστατο αναγκαίο, δεν περιοριζόταν στον χώρο των αιθουσών και τον χρόνο των μαθημάτων. Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κύριο Χαράλαμπο Παπασωτηρίου για την πολύτιμη βοήθειά του, χωρίς την οποία η παρούσα εργασία θα είχε ολοκληρωθεί με πολύ μεγαλύτερη δυσκολία.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους συμφοιτητές μου, για το γεγονός ότι οι αναμνήσεις μας δεν εμπεριέχουν μικρότητες και ανούσιους ανταγωνισμούς, αλλά στιγμές γέλιου και εποικοδομητικής συνεργασίας, χαρίζοντάς μου μία γλυκιά νοσταλγία για τα δύο αυτά όμορφα χρόνια.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	1
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1</u>	
1. Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΑΝΑΣΧΕΣΗΣ ΚΑΙ Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΗΠΑ	4
Α) Στρατηγική της Ανάσχεσης: Γενικά Χαρακτηριστικά	4
Β) Εξωτερική Πολιτική των ΗΠΑ	5
2. ΡΕΑΛΙΣΜΟΣ	8
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2</u>	
1. ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΣΤΗΜΑ ΨΥΧΡΟΠΟΛΕΜΙΚΑ	13
2. ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ ΑΝΑΣΧΕΣΗΣ ΤΩΝ ΗΠΑ	17
Α) Τζορτζ Κέναν	17
▪ Μακρύ Τηλεγράφημα	17
▪ X – Article	19
Β) Δόγμα Τρούμαν - Σχέδιο Μάρσαλ	21
Γ) NSC – 68	22
3. ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΗΣ ΚΟΡΕΑΣ	25
Συνδυατικό Κεφάλαιο	30
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3</u>	
1. ΣΥΧΡΟΝΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΣΤΗΜΑ	35
2. ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ ΜΠΟΥΣ	40
Α) Από τον Μπους τον πρεσβύτερο στο νεότερο Μπους	40
Β) Δόγμα Μπους	42
▪ Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας	47
▪ ΗΠΑ και Διεθνής Κοινότητα	49
3. ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ	51
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4</u>	
1. ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ	55
Α) Διαφορές	56
Β) Ομοιότητες	60
2. ΕΝ ΚΑΤΑΚΛΕΙΔΙ	63
Επίλογος	68
Βιβλιογραφία	70

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Σοβιετική Ένωση έπαψαν να είναι σύμμαχοι και παγιδεύτηκαν σε έναν Ψυχρό Πόλεμο δεκαετιών. Κατά κύριο λόγο, οι ΗΠΑ δρούσαν ανά την υφήλιο, εις το όνομα της ασφάλειας και της ευημερίας του κόσμου – και της δικής τους φυσικά. Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οι πολιτικοί της Δύσης υποστήριζαν πως η «καλή» Καπιταλιστική Δύση είχε εμπλακεί σε μία δίκαιη μάχη κατά του «κακού» Κομμουνιστικού Κόσμου, προβάλλοντας μία ηθική δικαιολογητική βάση για τις εξωπραγματικές επενδύσεις των ΗΠΑ σε εξοπλισμούς (για λόγους άμυνας) και την έμπρακτη στήριξη καταπιεστικών καθεστώτων. Ουσιαστικά, η εχθρότητα των δύο αντίπαλων συνδυασμών αποτέλεσε το πλαίσιο εντός του οποίου διαμορφώθηκε η αμερικανική εξωτερική πολιτική εκείνης της περιόδου. Κεντρικός άξονας της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ, από την πτώση του Τρίτου Ράιχ έως και την πτώση του Σιδηρού Παραπετάσματος, αποτέλεσε η στρατηγική της ανάσχεσης του κομμουνιστικού επεκτατισμού.

Η δομή της διεθνούς πολιτικής άλλαξε λόγω της κατάρρευσης της Σοβιετικής Ένωσης, καθώς επικράτησε μία πρωτοφανής κατάσταση «μη εξισορρόπησης ισχύος». Όταν μία δύναμη είναι κυρίαρχη, μπορεί να έχει συμπεριφορά μετριοπαθή ή ηγεμονική, γεγονός το οποίο με τη σειρά του επηρεάζει τη συμπεριφορά και τη στάση των υπολοίπων δρώντων του διεθνούς συστήματος απέναντί της. Ωστόσο, η απώλεια του αντίπαλου δέους, δεν ισοδυναμούσε με απουσία απειλών για τις ΗΠΑ. Γρήγορα την θέση της πήρε η διεθνής τρομοκρατία, ως το νέο «κακό» που είχε να αντιμετωπίσει η Αμερική.

Το πρωί της 11ης Σεπτεμβρίου, ομάδα ισλαμιστών τρομοκρατών επιτέθηκε κατά των συμβόλων της οικονομικής και στρατιωτικής ισχύος της απόλυτης υπερδύναμης. Η αντίδραση της κυβέρνησης Μπους του νεότερου ήταν η εξαπόλυση ενός πολέμου κατά της τρομοκρατίας, με μέσα την προληπτική – και μονομερή – δράση.

Εν αντιθέσει με το Δόγμα Τρούμαν, το οποίο περιέγραφε τότε πρέπει να λάβει χώρα αμερικανική επέμβαση, το Δόγμα Μπους λάμβανε ως δεδομένο ότι έπρεπε πραγματοποιηθεί αμερικανική επέμβαση, χωρίς να εξηγεί πότε. Ένα στρατηγικό δόγμα, αν μη τι άλλο, είναι απαραίτητο να είναι σε θέση να εξηγήσει τους λόγους επέμβασης στα εσωτερικά κρατών που δεν αποτελούν απειλή, και να θέτει παραμέτρους για τις εν λόγω επεμβάσεις¹.

Αν και αρχικά η κυβέρνηση Μπους τάχθηκε υπέρ μίας «επείγουσας» πολυμέρειας, αυτή η στροφή δε διήρκησε πολύ. Ο πυρήνας εξακολουθούσε να είναι ο ίδιος: η Αμερική ανακοινώνει στους υπόλοιπους τι σκοπεύει να κάνει, και εν συνεχεία προβαίνει στην υλοποίησή του, είτε συμφωνούν, είτε διαφωνούν. Απλώς, η μάχη κατά της τρομοκρατίας αποτελεί πλέον «φύλλο συκής» για τις πράξεις στις οποίες οι ΗΠΑ ούτως ή άλλως θα προέβαιναν².

Οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου, υποτίθεται ότι σήμαναν τη λήξη της μεταψυχροπολεμικής εποχής και την έναρξη μίας νέας.

¹ Bobbitt, P., 2008. *Terror and Consent: The Wars for the Twenty – First Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. 438 – 445.

² Waltz, K. N., 2008. The Continuity of International Politics. In *Realism and International Politics*, edited by Waltz, K. N., 246 – 250. New York: Routledge, σελ. 246 – 247.

Ωστόσο, εννέα χρόνια μετά, δεν παρατηρούνται κοσμογονικές αλλαγές. Οι απειλές – λόγω της ποικιλομορφίας του εκάστοτε εχθρού – διαφέρουν. Λόγω ακριβώς της μεταβολής της φύσεως του αντιπάλου, η αμερικανική στρατηγική υπέστη μετατροπές, οι οποίες όμως δεν παρεκκλίνουν ιδιαίτερα από το ευρύτερο πλαίσιο εντός του οποίου έχει διαμορφωθεί παραδοσιακά η αμερικανική εξωτερική πολιτική. Αυτό ακριβώς πραγματεύεται η παρούσα ανάλυση.

Η θεωρία που θα χρησιμοποιηθεί προκειμένου να υποστηριχθεί το επιχείρημα είναι ο Ρεαλισμός. Σύμφωνα με την θεωρία του Ρεαλισμού, η ισχύς αποτελεί τη μόνη δικαιολογητική βάση της διεθνούς πολιτικής. Επιπλέον, υποστηρίζει ότι η χάραξη της εξωτερικής πολιτικής των κρατών γίνεται βάσει συμφερόντων τους και όχι βάσει της ιδεολογίας ή της φύσης των πολιτικών καθεστώτων τους.

Στο πρώτο κεφάλαιο, γίνεται εν συντομία αναφορά των γενικών χαρακτηριστικών της στρατηγικής της ανάσχεσης, ενώ ακολουθεί η παρουσίαση της εξέλιξης του δόγματος της ανάσχεσης των ΗΠΑ, ξεκινώντας από την ψυχροπολεμική εποχή και φτάνοντας μέχρι τη σημερινή. Στη συνέχεια, θα παρουσιαστούν οι βασικές υποθέσεις της θεωρίας του Ρεαλισμού.

Η δομή του δεύτερου κεφαλαίου έχει ως εξής: αρχικά παρουσιάζεται το διεθνές σύστημα που αναδύθηκε με τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Εν συνεχεία, θα αναλυθεί η εξωτερική πολιτική που ακολούθησε η κυβέρνηση Τρούμαν, με την υιοθέτηση του δόγματος της ανάσχεσης όπως αυτό διατυπώθηκε από τον Τζωρτζ Κέναν και έπειτα από το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας. Το τελευταίο μέρος του κεφαλαίου αποτελεί περιπτωσιολογική μελέτη του πολέμου της Κορέας.

Ακολουθεί ένα σύντομο συνδυαστικό κεφάλαιο, προκειμένου να αναφερθούν σημαντικά στοιχεία που διαμόρφωσαν την αμερικανική εξωτερική πολιτική.

Το τρίτο κεφάλαιο ξεκινάει με την παρουσίαση του διεθνούς συστήματος, από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου έως τη σημερινή εποχή. Στο δεύτερο μέρος του κεφαλαίου, αναλύεται η πολιτική που ακολούθηθηκε από τις μεταψυχροπολεμικές αμερικανικές κυβερνήσεις, με έμφαση σε εκείνη του Τζωρτζ Μπους του νεότερου, τόσο πριν, όσο και μετά την 11η Σεπτεμβρίου. Κλείνοντας το κεφάλαιο γίνεται περιπτωσιολογική μελέτη του πολέμου του Αφγανιστάν.

Τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο, συγκρίνονται οι στρατηγικές των δύο προέδρων, παρατίθενται οι διαφορές και οι ομοιότητες, ενώ στο τέλος εξάγονται συμπεράσματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1. Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΑΝΑΣΧΕΣΗΣ ΚΑΙ Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΗΠΑ

Α. Στρατηγική της ανάσχεσης: γενικά χαρακτηριστικά

Η ανάσχεση σκοπεύει στην πρόληψη της εδαφικής κατάκτησης από ένα επιτιθέμενο κράτος. Κατευθύνεται απέναντι σε έναν συγκεκριμένο εν δυνάμει επιτιθέμενο και απαιτεί συλλογική άμυνα – δηλαδή, ένα είδος συμμαχίας, μία συλλογική προσπάθεια κρατών να αποτρέψουν, να αμυνθούν κατά, ή και να κατατροπώσουν έναν κοινό εχθρό³. Στη στρατηγική της στρατιωτικής ανάσχεσης, ο δρων αναπτύσσει τις δικές του δυνάμεις, ώστε είτε να του εξασφαλίζουν την άμυνά του, είτε να του επιτρέπουν να επιβληθεί σε αυτούς που τον απειλούν⁴.

Κεντρικό χαρακτηριστικό της στρατηγικής αυτής είναι η χρήση ή η απειλή ένοπλης βίας, ούτως ώστε να αποτραπεί μία επίθεση, ή να αποκρουστεί, εφόσον η τελευταία εκδηλωθεί⁵. Άλλωστε, η ανάσχεση συνεπάγεται ανάμειξη μόνο εφόσον καταστεί αναγκαίο να ανακοπεί η αυξανόμενη επιρροή και ισχύς ενός επίδοξου ηγεμόνα⁶. Το πλεονέκτημα της εν λόγω στρατηγικής, έγκειται στο ότι η ένοπλη ισχύς αποτελεί το πλέον δραστικό μέσο ελέγχου συμπεριφοράς των μονάδων του διεθνούς συστήματος, συγκριτικά με άλλα μέσα⁷, αφού η στρατιωτική ισχύς αποτελεί την ύστατη κύρωση στη διεθνή πολιτική. Από την άλλη, το μειονέκτημά της είναι ότι επιφέρει δυσβάστακτο βάρος, αφού απαιτεί την ύπαρξη ενόπλων δυνάμεων ικανών να αντιμετωπίσουν όλους τους δυνητικούς αντιπάλους ενός κράτος. Επιπλέον, η στρατηγική αυτή συσχετίζεται άμεσα με το δίλημμα ασφαλείας, κατά το οποίο όταν ένα κράτος επιδιώκει να αυξήσει την ασφάλειά του μέσω μεγαλύτερης ένοπλης ισχύος, προκαλεί ανασφάλεια σε άλλα κράτη και αντισταθμιστικές αυξήσεις στους δικούς τους εξοπλισμούς⁸.

Η ανάσχεση ενός εν δυνάμει ή πραγματικού τοπικού ή παγκόσμιου ηγεμόνα θα μπορούσε να είναι εφικτή, μόνο εφόσον οι τοπικές ή παγκόσμιες δυνάμεις που επηρεάζονται⁹ νιώθουν ότι απειλούνται τόσο ώστε να χρειαστεί να δράσουν συλλογικά. Σημειωτέον, οι μεγάλες δυνάμεις, τόσο εν καιρώ ειρήνης, όσο και εν καιρώ πολέμου, πέραν των στρατιωτικών και πολιτικών μέσων, προέβαιναν και στην χρήση οικονομικών μέσων προκειμένου να επιτευχθεί η ανάσχεση¹⁰.

³ Art R. J., 2003. *A Grand Strategy for America*, New York: Cornell University Press, σελ. 111.

⁴ Παπασωτηρίου Χ., 2001. *Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική 6ος - 11ος αιώνας*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 22.

⁵ *Ibid.*, σελ. 23.

⁶ Art R. J., 2003. *A Grand Strategy for America*, New York: Cornell University Press, σελ. 85.

⁷ Όπως διεθνείς συνθήκες, οικονομικές κυρώσεις κτλ.

⁸ Παπασωτηρίου Χ., 2001. *Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική 6ος - 11ος αιώνας*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 23 - 24.

⁹ Η τοπική ανάσχεση είναι ευκολότερη από την παγκόσμια, διότι οι τοπικές δυνάμεις έχουν τη δυνατότητα να αντιληφθούν πιο ξεκάθαρα και πιο άμεσα τις απειλές ενός επίδοξου τοπικού ηγεμόνα, παρά εκείνες ενός επίδοξου παγκόσμιου ηγεμόνα.

¹⁰ Πέραν της τοπικής και παγκόσμιας, ένας άλλος διαχωρισμός της ανάσχεσης είναι μεταξύ απλής και σύνθετης. Πιο συγκεκριμένα, στην απλή ανάσχεση το κράτος Α επιδιώκει να προλάβει μία επίθεση από ένα κράτος Β (το οποίο επιθυμεί να αυξήσει το εδαφικό και πολιτικό του εκτόπισμα), χρησιμοποιώντας κάθε είδους πολιτικο στρατιωτικά μέσα. Από την

παίγνιο μηδενικού αθροίσματος, κατά το οποίο το κέρδος του ενός παίκτη σήμαινε αυτομάτως ζημία για τον άλλο. Για τις ΗΠΑ ο Ψυχρός Πόλεμος έγινε μία πάλη μεταξύ του καλού και του κακού, μία ιδεολογική σταυροφορία με βασικό στόχο την προφύλαξη και επικράτηση της δημοκρατίας.

Η εν λόγω στρατηγική, πέρασε από σημαντικές μετατροπές, που είχαν βαρυσήμαντες συνέπειες για τις εξωτερικές σχέσεις των ΗΠΑ. Κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο, οι ΗΠΑ ακολούθησαν τρεις συγγενείς, αλλά σε ουσιαστικά βασικά σημεία διαφορετικές στρατηγικές ανάσχεσης: α) την περίοδο 1947 - 1949 κυρίαρχη μορφή στη διαμόρφωση της στρατηγικής της ανάσχεσης είναι ο Τζορτζ Κέναν, ο οποίος τασσόταν κατά μίας παγκόσμιας ιδεολογικής σταυροφορίας των ΗΠΑ, β) στα μέσα του 1950, εκπονήθηκε το κείμενο NSC - 68 του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας¹⁷, το οποίο θεωρούσε επικίνδυνη κάθε επέκταση της σοβιετικής επιρροής, και γ) επί προεδρίας Ντουάιτ Αϊζενχάουερ, 1953 - 1961, έγινε η σύλληψη της μαζικής ανταπόδοσης¹⁸. Καθώς όμως η μαζική ανταπόδοση αφορούσε την αποτροπή του σοβιετικού στρατιωτικού επεκτατισμού και όχι την αποτροπή της πολιτικής δραστηριοποίησης της ΕΣΣΔ εκτός του σοβιετικού στρατοπέδου, στην παρούσα ανάλυση θα επικεντρωθώ στις δύο πρώτες στρατηγικές.

Οι βασικές αρχές της αμερικανικής στρατηγικής ασφάλειας, όπως αυτές καθορίστηκαν μεταπολεμικά, συνεχίστηκαν ακόμα και μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Κεντρικό έτος αναφοράς για τη μεταπολεμική πολιτική ασφαλείας των ΗΠΑ θεωρείται το έτος 1947, επί προεδρίας Τρούμαν, που μας έδωσε το ομώνυμο Δόγμα, αλλά και το Σχέδιο Μάρσαλ, τον Τζωρτζ Κέναν, αλλά και το έτος 1950, με το NSC-68, ντοκουμέντο σταθμό για την αποκωδικοποίηση της μακροστρατηγικής των ΗΠΑ¹⁹.

Ουσιαστικά, το διδάγμα που προέκυπτε από τους πολέμους του 20ου αιώνα, με αποκορύφωμα τον Ψυχρό Πόλεμο, ήταν ότι τα κράτη αποτελούν την κύρια, αν όχι τη μοναδική, απειλή της ελευθερίας. Με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, οι επιτυχίες της στρατηγικής της ανάσχεσης ήταν σαφώς περισσότερες των αποτυχιών της. Δεν είχε ξεσπάσει πόλεμος ανάμεσα στις δύο υπερδυνάμεις, όπως είχε συμβεί με τη Γερμανία και την Ιαπωνία μεταξύ των ετών 1914 και 1945, ούτε κατευνασμός, όπως στο μεσοπόλεμο. Οι Ηνωμένες Πολιτείες και οι σύμμαχοί τους είχαν υιοθετήσει μία στρατηγική τόσο συνεχή, αποτελεσματική και ηθικά δικαιολογημένη, που δεν έδινε τη δυνατότητα στους εχθρούς τους να την αντιμετωπίσουν. Αυτό άλλωστε αποδεικνύεται και εκ του αποτελέσματος: οι στόχοι που επιτεύχθηκαν αντιστοιχούν σε μεγάλο βαθμό με εκείνους που είχαν τεθεί στην αρχή.

Όμως, οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου γεννούν εύλογα το ερώτημα εάν η στρατηγική της ανάσχεσης μπορεί να εφαρμοστεί εκ νέου. Τώρα η απειλή δεν προέρχεται από κρατικούς δρώντες. Πώς λοιπόν μπορεί κανείς να αποτρέψει και να ανασχέσει κάποιον που είναι αόρατος, μην έχοντας κρατική υπόσταση; Ο στόχος πλέον είναι η προστασία των κρατών από εχθρούς, οι οποίοι υπολείπονται κρατών.

¹⁷ National Security Council.

¹⁸ « ... μία ασύμμετρη μαζική πυρηνική αντεπίθεση σε κάθε σοβιετική κίνηση στρατιωτικού επεκτατισμού », Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 113 - 121.

¹⁹ Ευρυβιάδης Μ. Λ.. 2008-2009. Η Διαχρονική Συνέχεια της Αμερικανικής Μακροστρατηγικής. *Γεωστρατηγική*, 15-16.

Υποτίθεται ότι ανέκαθεν ο πόλεμος ήταν υπόθεση μεταξύ κρατών. Όμως, στις 23 Αυγούστου 1996, η τρομοκρατική ομάδα Αλ Κάιντα κήρυξε πόλεμο κατά των ΗΠΑ. Τρεις ημέρες μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου του 2001, οι ΗΠΑ νομιμοποίησαν την χρήση στρατιωτικής ισχύος κατά της παγκόσμιας τρομοκρατίας, με την Αλ Κάιντα να αποτελεί το μόνο απτό παράδειγμα αυτής. Εφόσον μόνο τα κράτη πολεμούν μεταξύ τους, προκύπτει κατ' ανάγκη ότι η Αλ Κάιντα είναι κρατικός δρώντας;

Τα τρομοκρατικά δίκτυα, όπως η Αλ Κάιντα, μπορεί να έχουν τους πολιτικούς και ιδεολογικούς οπαδούς τους και οι εντολείς τους να μοιάζουν περισσότερο με πολιτικούς ηγέτες, παρά με εγκληματίες. Ωστόσο, η Αλ Κάιντα δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως έθνος – κράτος, διότι η νομιμοποιητική της βάση δε στοχεύει στην προώθηση της ευημερίας ενός εθνικού συνόλου. Παράλληλα όμως, δεν ισχύει ο ισχυρισμός ότι η Αλ Κάιντα υπολείπεται εντελώς κρατικής υπόστασης: ο Οσάμα μπιν Λάντεν τη διηύθυνε από το Αφγανιστάν υπό το καθεστώς των Ταλιμπάν, κατά του οποίου ο Μπους εξαπέλυσε επίθεση το φθινόπωρο του 2001²⁰.

Μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις, ο πρόεδρος Μπους δήλωσε ότι η Αμερική, ως όφειλε, θα έσωζε τον πολιτισμό από τους τρομοκράτες: «Πρόκειται για μία μνημειώδη πάλη μεταξύ καλού και κακού. Ο πόλεμος δεν θα σταματήσει έως ότου κάθε τρομοκρατική ομάδα εντοπιστεί και ηττηθεί». Προκειμένου να το επιτύχει, η Αμερική είχε το δικαίωμα να δρα προληπτικά, παρεμποδιστικά²¹ και μονομερώς. Με μία προσεκτική ματιά στη στρατηγική που υιοθέτησε η κυβέρνηση Μπους κατανοεί κανείς ότι δεν είναι τόσο καινοτόμα όσο φαίνεται αρχικά. Άλλωστε, η προληπτική επίθεση δεν είχε αποκλειστεί κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου – απλώς δεν είχε διακηρυχθεί δημοσίως²².

²⁰ Gaddis, J. L., 2005. *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy During the Cold War*. New York: Oxford University Press, σελ.381 – 384, και Bobbitt, P., 2008. *Terror and Consent: The Wars for the Twenty – First Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. 13 – 539.

²¹ Pre-emption. Εδώ θεωρώ σημαντικό να γίνει ο διαχωρισμός μεταξύ παρεμποδιστικού (preventive) και προληπτικού (preemptive) πολέμου. Και τα δύο είδη σχετίζονται με την καταστροφή μίας δυνητικής απειλής, προτού όμως εκείνη υλοποιηθεί. Ωστόσο, η διαφορά τους εντοπίζεται στον χρονικό ορίζοντα της εν λόγω απειλής. Πιο συγκεκριμένα, στον παρεμποδιστικό (preventive) πόλεμο, υπάρχει μεγάλος χρονικός ορίζοντας υλοποίησης της απειλής, η οποία πλήττεται όσο είναι ακόμα μικρή σε μέγεθος: «κόβω το λουλούδι προτού αυτό ανθίσει». Από την άλλη, στον προληπτικό (preemptive) πόλεμο ο χρονικός ορίζοντας της απειλής είναι πολύ μικρός. Για αυτόν το λόγο, ο προληπτικός πόλεμος θεωρείται, τρόπον τινά, πιο θεμιτός, καθώς η απειλή είναι όντως ορατή και καθιστά τον πόλεμο σχετικά δικαιολογημένο.

²² Gaddis, J. L., 2005. *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy During the Cold War*. New York: Oxford University Press, σελ.381 – 384.

2. ΡΕΑΛΙΣΜΟΣ

Σύμφωνα με την θεωρία του ρεαλισμού, το κράτος ασκεί εξωτερική πολιτική με γνώμονα τη μεγιστοποίηση της διεθνούς ασφάλειας και ισχύος του²³. Για τους ρεαλιστές, τα κράτη είναι οι βασικοί δρώντες στις διεθνείς σχέσεις. Το κράτος έχει αναχθεί στην κυρίαρχη μονάδα πολιτικής οργάνωσης ανά τους αιώνες, αφού έχει επικρατήσει επί όλων των υπολοίπων, ενώ εξακολουθεί να διατηρεί το μονοπώλιο της νομιμοποιημένης χρήσης βίας. Μάλιστα, βάσει του Διεθνούς Δικαίου έχει αναγνωριστεί η νομική και ηθική εξουσία του κράτους να πράττει με γνώμονα την (εσωτερική και εξωτερική) ασφάλειά του.

Κατά το ρεαλισμό, η κρατική συμπεριφορά διαμορφώνει ουσιαστικά την θεωρία των διεθνών σχέσεων. Τα κράτη είναι οι μονάδες, η διάδραση των οποίων διαμορφώνει τη δομή των διεθνών πολιτικών συστημάτων²⁴. Κλειδί στη συμπεριφορά των κρατών είναι η ισχύς²⁵, την οποία αντιλαμβάνονται ως το νόμισμα της διεθνούς πολιτικής. Οι ρεαλιστές χαρακτηρίζουν τα κράτη ως ορθολογικούς δρώντες. Υπολογίζουν την κάθε κίνησή τους και τη διάδραση με άλλα κράτη βάσει του αποτελέσματος: κατά πόσο επηρεάζεται η σχετική τους ισχύς και θέση εντός του συστήματος. Οι μεγάλες δυνάμεις, που θεωρούνται και οι βασικοί δρώντες του διεθνούς συστήματος, δίνουν μεγάλη έμφαση στο μέγεθος της οικονομικής και στρατιωτικής τους ισχύος συγκριτικά με τους υπόλοιπους δρώντες. Πέραν της επιθυμίας τους να κατέχουν σημαντική ποσότητα ισχύος, επιδιώκουν κανένα άλλο κράτος να μην είναι σε θέση να μετατοπίσει την ισορροπία της ισχύος προς όφελός του. Άλλωστε, για τους ρεαλιστές, η διεθνής πολιτική είναι συνώνυμο της πολιτικής ισχύος²⁶. Τα κράτη επιδιώκουν την αύξηση της ισχύος τους, είτε μέσω ιδίων προσπαθειών, είτε μέσω συμμαχιών με άλλα κράτη. Ο νεορεαλισμός συγκεκριμένα, επισημαίνει πως τα κράτη είναι παγιδευμένα σε σχέσεις αλληλεξάρτησης, χάριν της επιβίωσής τους – που είναι ο απώτερος σκοπός τους²⁷. Δεδομένης της διεθνούς αναρχίας, ο πόλεμος είναι μία συνεχώς παρούσα πιθανότητα. Συνεπώς, το πρώτο καθήκον των κρατών είναι να εξασφαλίσουν την επιβίωσή τους, αξιολογώντας τις ανάγκες της εθνικής τους ασφάλειας. Τα κράτη έχουν συμφέροντα – όχι φίλους, και αυτή η θεμελιώδης πραγματικότητα οριοθετεί όλες τους τις ενέργειες. Απουσία μίας παγκόσμιας κυβέρνησης, τα κράτη δεν μπορούν να γνωρίζουν με πλήρη βεβαιότητα τις προθέσεις των άλλων κρατών, γεγονός που αυξάνει τα διλήμματα ασφαλείας²⁸.

²³ Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 130.

²⁴ Waltz, K., 1979. *Theory of International Politics*. New York: McGraw – Hill, σελ. 95

²⁵ με κυρίαρχη τη στρατιωτική ισχύ. Σημειωτέον, η ισχύς είναι μετρήσιμη, με συγκριτικούς δείκτες, όπως στρατιωτικό υλικό, ΑΕΠ κτλ.

²⁶ Mearsheimer, J. J., 2007. Structural Realism. In *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, edited by Dunne, T., and Kurki, M., and Smith, S., 71 – 88. New York: Oxford University Press, σελ. 72.

²⁷ Kolodziej, E. A., 2005, *Security and International Relations*, New York: Cambridge University Press, σελ. 128 – 136.

²⁸ Smith, T., 1995. *America's Mission: The United States and the Worldwide Struggle for Democracy in the Twentieth Century*. New Jersey: Princeton University Press, σελ. 351 – 352.

Ο ρεαλισμός στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου θα μπορούσε να αποτυπωθεί ως μία αιτιολογία για τους κυβερνώντες των δύο υπερδυνάμεων για να αναγνωρίσουν την ανάγκη να συνυπάρχουν σε έναν κόσμο, χαρακτηριστικά του οποίου αποτελούσαν τα αντικρουόμενα συμφέροντα και οι συγκρούσεις. Η ασφάλεια δεν μπορούσε να εξασφαλιστεί με κανέναν τρόπο, παρά μόνο μέσω μίας εύθραυστης ισορροπίας ισχύος και αμοιβαίων συμβιβασμών που ίσως να επέλυαν, ή έστω να εκτόνωναν, την κούρσα εξοπλισμών και την πιθανότητα κλιμάκωσης των διαφόρων περιφερειακών συγκρούσεων στις οποίες οι δύο υπερδυνάμεις εγκλωβίζονταν κατά καιρούς²⁹.

Θα πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν το γεγονός ότι η αμερικανική εξωτερική πολιτική είναι ένα κράμα πραγματισμού και ιδεαλισμού, «ένα περίεργο μείγμα ιδεαλισμού και ρεαλισμού, του οποίου ποτέ δεν είναι σίγουρο ποιό συστατικό στοιχείο θα κυριαρχήσει», όπως ανέφερε ο Χάουαρντ Τζόουνς. Μάλιστα, δεν μπορεί να παραβλεφθεί το γεγονός ότι η αμερικανική εξωτερική πολιτική χρωματίζεται από την πεποίθηση ότι οι ΗΠΑ έχουν το καλύτερο πολιτικό σύστημα και για αυτό οι υπόλοιποι δρώντες του διεθνούς συστήματος οφείλουν να υιοθετήσουν τις αμερικανικές αξίες της δημοκρατίας, της ελευθερίας και του δικαίου, προκειμένου να ασκήσουν εξωτερική πολιτική που θα συμβάλλει στη διατήρηση της ευημερίας, της ειρήνης και της ασφάλειας παγκοσμίως³⁰. Ο Μπους, φερόμενος ως ουίλσονικός, επιχείρησε να εκδημοκρατίσει τη Μέση Ανατολή. Σε γενικές γραμμές όμως μπορεί να θεωρηθεί ότι ο ουίλσονισμός αποτελεί φύλλο συκής για τις πράξεις των ΗΠΑ, καθώς αφενός έχουν στηρίξει αυταρχικά καθεστώτα κατά καιρούς, και αφετέρου είναι εξαιρετικά επιλεκτικές στην προώθηση των ουίλσονικών ιδανικών³¹.

Ο ρεαλισμός, αν και συμβάλλει στην χάραξη της εξωτερικής πολιτικής βάσει συμφερόντων και όχι ιδεολογίας, υιοθετεί το αξίωμα της κρατικής κυριαρχίας, ότι δηλαδή τα κράτη δεν έχουν το δικαίωμα επέμβασης στα εσωτερικά ζητήματα άλλων κρατών, εκτός και εάν απειλείται η διεθνής ασφάλεια, ή ισορροπία ισχύος³². Όπως προκύπτει λοιπόν από την παρούσα θεωρία, οι επεμβάσεις των Ηνωμένων Πολιτειών μπορούν να ερμηνευθούν ως προσπάθειες εξισορρόπησης των αντιπάλων, μεγιστοποίησης της ισχύος τους, ή απόκρουσης της επιρροής των αντίπαλων δυνάμεων³³.

Οι ρεαλιστές θεωρούν ουτοπικό να αναμένει κανείς ότι ένα παγκόσμιο πρότυπο ηθικής συμπεριφοράς θα μπορούσε να ανεγερθεί με ίση εξουσία για όλα τα κράτη – τα οποία χαρακτηρίζονται από διαφορετικούς ηθικούς κώδικες³⁴. Ο Μόργκενθαου αρνείται την ύπαρξη παγκοσμίας αποδεκτών

²⁹ Lebow, R. N., 2007. Classical Realism. In *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, edited by Dunne, T., and Kurki, M., and Smith, S., 52 – 70. New York: Oxford University Press, σελ. 63.

³⁰ Αρβανιτόπουλος Κ., 2000. *Η Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο: Ιδεολογικά Ρεύματα*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 13 – 14.

³¹ Παπασωτηρίου, Χ., 2008. *Η διεθνής πολιτική στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 114 – 115.

³² Brown, S., 2009. *Higher Realism: A New Foreign Policy for the United States*. Boulder: Paradigm, σελ. 49.

³³ Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 130.

³⁴ Smith, T., 1995. *America's Mission: The United States and the Worldwide Struggle for Democracy in the Twentieth Century*. New Jersey: Princeton University Press, σελ. 352.

κοινών ηθικών αξιών, που να χρησιμεύουν ως οδηγός συμπεριφοράς για τα κράτη και να διέπουν τις σχέσεις τους. Οι ρεαλιστές αντιτίθενται σε οποιαδήποτε σταυροφορία για την επιβολή των ηθικών αρχών ενός κράτους πέραν των συνόρων του³⁵. Πράγματι, η τζακσονική παράδοση, η οποία συνδυάζει εθνικισμό και λαϊκισμό, είναι αρκετά εσωστρεφής, σε σημείο να προσεγγίζει ενίοτε την ξενοφοβία και τον απομονωτισμό. Οι τζακσονικοί, αντιμετωπίζουν με καχυποψία τη συμμετοχή των ΗΠΑ σε πολυμερείς δεσμεύσεις, ενώ τάσσονται υπέρ της χρήσης στρατιωτικής ισχύος μόνο για την υπεράσπιση των ζωτικών εθνικών συμφερόντων της Αμερικής. Σε περίπτωση όμως που η χώρα δεχθεί επίθεση, πρέπει να διεξαχθεί ανελέητος πόλεμος έως ότου ο εχθρός εκμηδενιστεί. Παράδειγμα κλασικής τζακσονικής ρητορικής ήταν η αντίδραση του Τζωρτζ Μπους μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου³⁶.

Η εξωτερική πολιτική που βασίζεται στην προώθηση της δημοκρατίας και των αμερικανικών αξιών, σύμφωνα με τους ρεαλιστές, αποκλίνει από τα αμερικανικά συμφέροντα, οδηγεί σε σταυροφορίες, οι οποίες έχουν ζημιώσει το αμερικανικό συμφέρον, και είναι μία πολιτική χωρίς γεωγραφικούς περιορισμούς, που διαχέει την αμερικανική ισχύ σε περιοχές που δεν έχουν στρατηγική αξία για τις Ηνωμένες Πολιτείες³⁷. Άλλωστε, η έννοια του συμφέροντος κατέχει κεντρικό ρόλο στη διεθνή πολιτική σκηνή. Πάντως, για τους ρεαλιστές, το συμφέρον ορίζεται με όρους ισχύος, την οποία μάλιστα εξισώνουν με τις υλικές ικανότητες. Όπως υποστηρίζει ο Waltz, «η πολιτική επιρροή των κρατών σχετίζεται στενά με την οικονομική και στρατιωτική τους ισχύ»³⁸. Μέσω της ισχύος, το κατέχον κράτος μπορεί να εξαναγκάσει κάποιο άλλο να κάνει αυτό που το πρώτο επιθυμεί, και που υπό άλλες συνθήκες το δεύτερο δεν θα έκανε³⁹. Η ισχύς είναι η μόνη δικαιολογητική βάση της διεθνούς πολιτικής, επιβεβαιώνοντας την εύστοχη διατύπωση του Θουκυδίδη ότι «ο ισχυρός κάνει ό,τι του επιτρέπει η δύναμή του και ο αδύναμος υποχωρεί όσο του επιβάλλει η αδυναμία του».

Συγκεκριμένα, η ρεαλιστική προσέγγιση συνάδει με την ιεράρχηση των πολιτικών στόχων του Κέναν το 1947, ενώ η νέα στρατηγική της ανάσχεσης των μαρξιστικών κινημάτων ανά την υφήλιο που ξεκίνησε με το NSC – 68 και εκδηλώθηκε λίγο πριν από τον πόλεμο της Κορέας, μπορεί να εξηγηθεί από την ανησυχία των ΗΠΑ μήπως η τυχόν αδράνειά τους έναντι κάποιας επέκτασης του κομμουνισμού του παρερμηνευθεί ως αδυναμία ή αδιαφορία, με αποτέλεσμα να ενδυναμωθεί ο κομμουνιστικός επεκτατισμός⁴⁰.

³⁵ Αρβανιτόπουλος Κ., 2000. *Η Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο: Ιδεολογικά Ρεύματα*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 37 – 39.

³⁶ «Οσάμα μπιν Λάντεν, νεκρός ή ζωντανός», «Είτε είσαστε μαζί μας, είτε είσαστε εναντίον μας», εισβολή στο Αφγανιστάν και ανατροπή του καθεστώτος Ταλιμπάν που στήριζε την Αλ Κάιντα Παπασωτηρίου, Χ., 2008. *Η διεθνής πολιτική στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 121 -125.

³⁷ Αρβανιτόπουλος Κ., 2000. *Η Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο: Ιδεολογικά Ρεύματα*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 41.

³⁸ Lebow, R. N., 2007. Classical Realism. In *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, edited by Dunne, T., and Kurki, M., and Smith, S., 52 – 70. New York: Oxford University Press, σελ. 58.

³⁹ Sterling – Folker, J., and Shinko, R. E., 2005, Discourses of Power: Traversing the Realist – Postmodern Divide, *Millenium: Journal of International Studies*, 33 (1), σελ. 637.

⁴⁰ Όπως ακριβώς είχε συμβεί με την αδράνεια της Βρετανίας έναντι του γερμανικού επεκτατισμού το 1938, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την ενδυνάμωση της επεκτατικής ορμής

Σύμφωνα με τη ρεαλιστική θεωρία, η εξωτερική πολιτική των κρατών διαμορφώνεται πρωτίστως από τις πιέσεις του διεθνούς συστήματος και όχι από εσωτερικούς παράγοντες, όπως ιδεολογία ή πολιτικό καθεστώς⁴¹. Σύμφωνα όμως με το επιχείρημα του Κράσνερ περί ηγεμονικής ιδεολογίας, οι ηγεμονικές δυνάμεις δεν απειλούνται με συντριβή από τους μηχανισμούς του διεθνούς συστήματος⁴², όπως κάθε κράτος εφόσον δε συμμορφώνεται στις επιταγές του. Συνεπώς, μία δύναμη που κατέχει ηγεμονική θέση στο διεθνές καταμερισμό ισχύος είναι σε θέση να εφαρμόζει πολιτική, στην οποία εμπεριέχονται ψήγματα ιδεαλισμού. Ωστόσο, αυτή ακριβώς η ηγεμονική θέση ωθεί την υπερδύναμη, εν προκειμένω τις ΗΠΑ, να υιοθετεί μία ολοένα και περισσότερο αμιγώς ρεαλιστική πολιτική – ακόμα και αν συγκρούεται με την ιδεολογία της – προκειμένου να μην χάσει την πρωτοκαθεδρία της⁴³.

Πάντως, η ρεαλιστική σχολή υποστηρίζει ότι η ιδεολογία ασκεί μονάχα περιορισμένη επιρροή στη συμπεριφορά των κρατών, τα οποία ενεργούν με γνώμονα τα εθνικά συμφέροντα τους και πρωτίστως την ασφάλειά τους. Ανέκαθεν οι μεγάλες δυνάμεις επιδίωκαν να προωθούν τις εσωτερικές αξίες τους διεθνώς, ώστε να διευκολύνονται στη δημιουργία μίας ευνοϊκής για τις ίδιες διεθνούς τάξης. Σήμερα, παρά την ιδεολογική ετερογένεια, κυριαρχεί διεθνώς ο πολιτικός και οικονομικός φιλελευθερισμός των κρατών της Δύσης. Μάλιστα, βάσει του κεντρικού επιχειρήματός του ότι «οι δημοκρατίες δεν πολεμούν μεταξύ τους», προσβλέπει στον εκδημοκρατισμό όλων των κρατών. Ο εν λόγω εκδημοκρατισμός μπορεί να επιτευχθεί είτε μέσω συναινετικών διακρατικών διεργασιών, οι οποίες σέβονται την αρχή της κυριαρχίας, είτε μέσω της βίαιης ανατροπής μη φιλελεύθερων καθεστώτων και της αντικατάστασής τους από νεόκοπες δημοκρατίες, παραβιάζοντας κατάφωρα την αρχή της εθνικής κυριαρχίας⁴⁴. Εδώ αξίζει να υπογραμμισθεί ότι το συμφέρον για την εκάστοτε ηγεμονική δύναμη δεν αντιστοιχεί με το συμφέρον του υπόλοιπου κόσμου. Από την άλλη, το παγκόσμιο συμφέρον συμπίπτει πάντα – ή τουλάχιστον σχεδόν πάντα – με εκείνο της υπερδύναμης. Και για αυτόν ακριβώς το λόγο θα έπρεπε να αντιλαμβάνεται ως υποχρέωσή της την προώθηση του πρώτου. Τα εθνικά συμφέροντα των ΗΠΑ, όπως και η ασφάλεια και η ευημερία του αμερικανικού λαού, είναι άμεσα συνδεδεμένα με εκείνα των υπολοίπων λαών. Πέραν όμως του αντικειμενικού συμφέροντός της, η Αμερική έχει και την ηθική υποχρέωση, λόγω της εξέχουσας θέσης της, να συμβάλλει αποφασιστικά στην προώθηση του κοινού συμφέροντος και των παγκόσμιων αγαθών⁴⁵.

του Χίτλερ., βλ. Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 133 – 134.

⁴¹ Παπασωτηρίου, Χ., 2008. *Η διεθνής πολιτική στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 107.

⁴² Ισορροπία των δυνάμεων, άνιση ανάπτυξη.

⁴³ Το άνοιγμα των ΗΠΑ στην κομμουνιστική Κίνα στις αρχές της δεκαετίας του 1970, όταν η αμερικανική ισχύς βρισκόταν πλέον σε κάμψη, επιβεβαιώνει το επιχείρημα (αντισοβιετική συσπείρωση των ΗΠΑ και της Κίνας παρά τις εκ διαμέτρου αντίθετες ιδεολογίες τους)., βλ. Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 133-134.

⁴⁴ «...Όπως δήλωσε ο πρόεδρος Μπους το 2004: "Έχω μεγάλη πίστη στις δημοκρατίες για την προώθηση της ειρήνης, για αυτό είμαι τόσο σθεναρός υποστηρικτής του ότι ο δρόμος προς τα εμπρός στη Μέση Ανατολή, στην ευρύτερη Μέση Ανατολή, είναι να προωθηθεί η δημοκρατία"», βλ. Παπασωτηρίου, Χ., 2008. *Η διεθνής πολιτική στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 84 - 90.

⁴⁵ Brown, S., 2009. *Higher Realism: A New Foreign Policy for the United States*. Boulder: Paradigm, σελ. 51 – 52.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

1. ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΣΤΗΜΑ ΨΥΧΡΟΠΟΛΕΜΙΚΑ

Το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου βρίσκει τις ΗΠΑ σε αρκετά προνομιακή θέση στο διεθνές σύστημα. Στην πορεία ενός μόνο αιώνα, η Αμερική μετασχημάτισε τον εαυτό της από μία χώρα σχετικά απομονωμένη στο δυτικό ημισφαίριο σε δύναμη παγκόσμιας εμβέλειας και ελέγχου, χωρίς προηγούμενο⁴⁶. Ο απομονωτισμός είχε δώσει την θέση του στον παρεμβατισμό, βάσει γεωπολιτικών κριτηρίων. Ουσιαστικά, ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος είχε εμπλέξει τις ΗΠΑ πολύ βαθιά στις διεθνείς υποθέσεις. Η παρουσία τους καθίστατο αναγκαία, ώστε να εξισορροπηθεί η ισχύς της Σοβιετικής Ένωσης στην Ευρασία και να μην περιέλθει η περιοχή στον έλεγχό της. Ο πρόεδρος Ρούζβελτ, προκειμένου να μην αποκλειστεί η Αμερική από τα τεκταινόμενα στο ανατολικό ημισφαίριο επιχείρησε να συνεχιστεί η συνεργασία με τη Βρετανία και την ΕΣΣΔ, ώστε να οικοδομηθεί επί αυτής της βάσης η νέα διεθνής τάξη αφενός, και αφετέρου για να προλάβει τον κίνδυνο να χωριστεί ο κόσμος σε σφαίρες επιρροής, κάτι που θα ωθούσε την αμερικανική κοινή γνώμη εκ νέου στην υποστήριξη του απομονωτισμού⁴⁷.

Όμως, η αρχική πεποίθηση των Ηνωμένων Πολιτειών ότι πλέον ο κόσμος ήταν σε θέση να απολαύσει τους καρπούς της συμμαχικής νίκης, καθώς οι μείζονες απειλές της παγκόσμιας ειρήνης και σταθερότητας είχαν κατατροπωθεί, αποδείχθηκε λανθασμένη πολύ σύντομα⁴⁸. Η παρουσία και άνοδος της ΕΣΣΔ, που ουσιαστικά ήταν το ακριβές αντίθετο της Αμερικής σε κάθε επίπεδο, οδήγησε στη δημιουργία ενός διπολικού διεθνούς συστήματος, με κεφαλές τις δύο υπερδυνάμεις και τις υπόλοιπες χώρες να έχουν «μοιραστεί» στα δύο στρατόπεδα. Από μερικές απόψεις, η διαμάχη μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ αντιπροσώπευε την εκπλήρωση των δημοφιλέστερων γεωπολιτικών θεωριών, αφού αντιπαρέθετε την παγκόσμια ηγετική ναυτική δύναμη, που κυριαρχούσε τόσο στον Ατλαντικό όσο και στον Ειρηνικό Ωκεανό, στην παγκόσμια ηγετική χερσαία δύναμη, που υπερτερούσε στην ασιατική ενδοχώρα. Η γεωπολιτική διάσταση δεν θα μπορούσε να είναι σαφέστερη. Η Βόρεια Αμερική εναντίον της Ευρασίας, με διακυβευόμενο τον κόσμο. Ο νικητής θα κυριαρχούσε πραγματικά στον πλανήτη. Η οικουμενικότητα των δύο αντικρουόμενων δογμάτων έδωσε πρωτοφανή ένταση στη διαμάχη, η οποία όμως με την εμφάνιση των πυρηνικών όπλων, αυτοπεριοριζόταν⁴⁹.

Το κενό ισχύος που κληροδότησε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, δίχαζε τις δύο υπερδυνάμεις. Και όπως συνήθως συμβαίνει με τα κενά ισχύος, ήταν σχεδόν απίθανο αυτό να καλυφθεί χωρίς η μία υπερδύναμη να ενοχλήσει την άλλη, ή έστω να καταπατήσει κάποια από τα συμφέροντά της⁵⁰. Από το 1947 έως το 1990, κεντρικός άξονας της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ ήταν η πρόληψη της αύξησης της ισχύος της ΕΣΣΔ και της εξάπλωσης του

⁴⁶ Zbigniew, B., 1998. Η Μεγάλη Σκακιέρα. Αθήνα: Λιβάνη, σελ. 21.

⁴⁷ Παπασωτηρίου Χ., 2003. Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 37 – 43.

⁴⁸ Grantham, D. W., 1976. *The United States Since 1945: The Ordeal of Power*. New York: McGraw – Hill, σελ. 13.

⁴⁹ Zbigniew, B., 1998. Η Μεγάλη Σκακιέρα. Αθήνα: Λιβάνη, σελ. 25 – 26.

⁵⁰ Grantham, D. W., 1976. *The United States Since 1945: The Ordeal of Power*. New York: McGraw – Hill, σελ. 11.

κομμουνισμού⁵¹. Η ανάσχεση της ΕΣΣΔ καθόρισε σε μεγάλο βαθμό την αμερικανική στρατηγική στην Ευρώπη, τη Μέση Ανατολή και την Ανατολική Ασία εκείνη την περίοδο. Διαμόρφωσε καθοριστικά την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ στη Λατινική Αμερική και την Αφρική. Με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, όλες οι μείζονες σημασίες αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ, για παραπάνω από σαράντα χρόνια, επηρεάζονταν από την αντιπαλότητά τους με την ΕΣΣΔ⁵².

Το ζήτημα που έδωσε σάρκα και οστά στον Ψυχρό Πόλεμο, αρχικά τουλάχιστον, ήταν η Ανατολική Ευρώπη. Για αιώνες Ανατολή και Δύση βρίσκονταν σε διαμάχη για τον έλεγχο της περιοχής από τη Βαλτική έως και τα Βαλκάνια, καθώς ήταν πλούσια σε ανθρώπινο δυναμικό και βιομηχανικούς πόρους, και ζωτικής στρατηγικής σημασίας για αμφοτέρους. Συνεπώς, κανείς δεν ήταν διατεθειμένος να επιτρέψει στην Ανατολική Ευρώπη να είναι ισχυρή, ανεξάρτητη ή ουδέτερη. Τόσο η Ρωσία, όσο και η Δύση επιθυμούσαν να προσεταιριστούν την περιοχή. Έτσι, η σοβιετική κατάληψη της Ανατολικής Ευρώπης, ως αποτέλεσμα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου κατέστρεψε τη Μεγάλη Συμμαχία και αποτέλεσε τον θεμέλιο λίθο του Ψυχρού Πολέμου⁵³.

Πρωταρχικός γεωπολιτικός στόχος της Σοβιετικής Ένωσης ήταν η προς τα δυτικά διεύρυνσή της, καθώς και η δημιουργία μίας σφαίρας επιρροής στην κεντρική και ανατολική Ευρώπη. Η επιβολή της κομμουνιστικής δικτατορίας στην Πολωνία αποτέλεσε το πρώτο βήμα για την σοβιετική κυριαρχία στην περιοχή. Ο Τσώρτσιλ την αντιμετώπισε επεμβαίνοντας στρατιωτικά στον εμφύλιο πόλεμο που μαινόταν στην Ελλάδα, προκειμένου να κρατήσει τους Σοβιετικούς μακριά από την ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου. Όπως παρατηρείται, η Βρετανία στα τέλη του 1944 εφήρμοσε τη στρατηγική της ανάσχεσης, προτού εκείνη διαμορφωθεί και υιοθετηθεί από τις Ηνωμένες Πολιτείες⁵⁴. Από την άλλη πλευρά, οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν είχαν συγκεκριμενοποιήσει τόσο πολύ τους στόχους τους, έως ότου η ιδεολογία περί διεθνούς συνεργασίας αντικαταστάθηκε από την ιδεολογία περί αντικομμουνισμού, το 1947⁵⁵.

Προφανώς οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν ήταν διατεθειμένες να παραμείνουν απλώς θεατές της ρωσικής κυριαρχίας στην Ανατολική Ευρώπη. Βέβαια, θα ήταν τουλάχιστον απατηλή η προσδοκία η περιοχή να γίνει αντισοβιετική εν μία νυκτί. Ωστόσο, θα ήταν δυνατόν να προωθηθούν οι αρχές του φιλελευθερισμού. Όπως το έθεσε ο Υπουργός Εξωτερικών, Τζέιμς Μπερνς, «Στόχος μας είναι η εγκαθίδρυση μίας κυβέρνησης [στην Πολωνία] η οποία θα είναι μεν φιλική προς την ΕΣΣΔ, αλλά ταυτόχρονα αντιπροσωπευτική όλων των δημοκρατικών στοιχείων της χώρας»⁵⁶. Όμως, τον Φεβρουάριο του 1945, όταν συναντήθηκαν με τον Στάλιν στη Γιάλτα, ο Ρούζβελτ και ο Τσόρτσιλ

⁵¹ Παρά το γεγονός ότι είναι δύο διαφορετικά στοιχεία, οι Αμερικανοί διαμορφωτές πολιτικής συνήθιζαν να τα αντιμετωπίζουν σαν να ήταν το ίδιο πράγμα.

⁵² Art R. J., 2003. *A Grand Strategy for America*, New York: Cornell University Press, σελ. 111.

⁵³ Ambrose, S. E., and Brinkley, D. G., 1997. *Rise to Globalism: American Foreign Policy Since 1938*. New York: Penguin, σελ. 52

⁵⁴ Levine P., and Papatotiriou H., 2005. *America Since 1945: The American Moment*. New York: Palgrave Macmillan, σελ. 18 – 19.

⁵⁵ Παπασπηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 43.

⁵⁶ Ambrose, S. E., and Brinkley, D. G., 1997. *Rise to Globalism: American Foreign Policy Since 1938*. New York: Penguin, σελ. 52 -53.

ανακάλυψαν ότι δεν είχαν περιθώριο δράσης στην κεντρική και βορειοανατολική Ευρώπη, καθώς η περιοχή είχε ήδη διαιρεθεί σε σφαίρες επιρροής βάσει των στρατιωτικών εξελίξεων που είχαν λάβει χώρα, και όχι μέσω συμφωνίας⁵⁷. Στη μόνη «μοιρασιά» που πήραν μέρος ήταν για τον καθορισμό των συμμαχικών ζωνών κατοχής της Γερμανίας. Ο Ρούζβελτ και ο Τσόρτσιλ δεν μπορούσαν παρά να δεχθούν τη σοβιετική κυριαρχία της Ανατολικής Ευρώπης – κάθε άλλη απαίτηση πιθανόν να οδηγούσε σε έναν τρίτο παγκόσμιο πόλεμο⁵⁸. Όμως, πρότειναν στο Στάλιν να εφαρμοσθεί η (μεταγενέστερη) φινλανδοποίηση στην Πολωνία. Δηλαδή, να υπάρξει αυτόνομο και δημοκρατικό πολιτικό σύστημα στο εσωτερικό, με τη δημιουργία κυβέρνησης εθνικής ενότητας και τη διεξαγωγή ελεύθερων εκλογών, ενώ η εξωτερική πολιτική να είναι υπό την επιρροή της Σοβιετικής Ένωσης. Αν και ο Στάλιν στη Γιάλτα δέχθηκε τις προτάσεις των συμμάχων του, σε καμία περίπτωση δεν είχε την πρόθεση να τις υλοποιήσει. Πάρα ταύτα, ο Ρούζβελτ περιέγραψε την εν λόγω διάσκεψη ως επιτυχημένη. Βασικό του μέλημα ήταν να κερδίσει την υποστήριξη της αμερικανικής κοινής γνώμης σε δύο φλέγοντα ζητήματα: α) τη σύσταση του ΟΗΕ τον Απρίλιο του 1945, και β) τη συμμετοχή των ΗΠΑ στα διεθνή δρώμενα. Κατάφερε και τα δύο⁵⁹.

Αν και η σοβιετική αθέτηση της συμφωνίας της Γιάλτας προξένησε προβληματισμούς στην αμερικανική πλευρά, εκείνη δεν ήταν διατεθειμένη να υιοθετήσει τη λογική της στρατιωτικής ισχύος ως μέσο πίεσης της ΕΣΣΔ, προσπαθώντας να παραμείνει πιστή στην ελπίδα διεθνούς συνεργασίας στα πλαίσια του ΟΗΕ⁶⁰. Τον Ιούλιο του 1945, στη διάσκεψη των τριών μεγάλων συμμάχων στο Πότσδαμ, φάνηκαν εκ νέου οι θεμελιώδεις διαφορές μεταξύ των συμμάχων. Επιτεύχθηκαν μὲν συμφωνίες για το ζήτημα των τεσσάρων κατοχικών ζωνών της Γερμανίας, καθώς και για το ζήτημα των επανορθώσεων (αποζημιώσεων): η κάθε συμμαχική δύναμη κατοχής μπορούσε να τις αντλήσει από τη δική της ζώνη. Επίσης, η Σοβιετική Ένωση δέχθηκε διστακτικά να παράσχει την άδεια σε Βρετανούς και Αμερικανούς παρατηρητές να μετακινούνται ελεύθερα στις υπό σοβιετική κατοχή χώρες της Ανατολικής Ευρώπης⁶¹.

Για τις καταβολές του Ψυχρού Πολέμου υπάρχουν τρεις κύριες αντιλήψεις: α) ήταν το φυσικό επακόλουθο, καθώς οι δύο υπερδυνάμεις ήταν επεκτατικές, ανταγωνιστικές και υποστήριζαν εκ διαμέτρου αντίθετες ιδεολογίες, β) η πολιτική του Στάλιν ήταν εν γένει επεκτατική, γ) η αμερικανική πλευρά ακολουθούσε επεκτατική πολιτική, καθώς μονοπώλησε την κατοχή της Ιαπωνίας, απέκλεισε την ΕΣΣΔ από την ανάμειξη στην Ιταλία, προσπάθησε να κάνει το ίδιο και στην περίπτωση της Γερμανίας, και γενικά ενώ δρούσε μονομερώς εντός της σφαίρας επιρροής της, δεν επιθυμούσε το αυτό και για τη Σοβιετική Ένωση. Ωστόσο, η πόλωση και ένταση βαρύνει κυρίως τη σοβιετική πλευρά, καθώς ο Στάλιν επί της αρχής απέρριπτε την πιθανότητα

⁵⁷ Με εξαίρεση την προγενέστερη βρετανοσοβιετική «συμφωνία των ποσοστών» που αφορούσε μονάχα τη νοτιοανατολική Ευρώπη., βλ. Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 47.

⁵⁸ Levine P., and Papasotiriou H., 2005. *America Since 1945: The American Moment*. New York: Palgrave Macmillan, σελ. 19.

⁵⁹ Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 47 – 48.

⁶⁰ *Ibid.*, σελ. 49 – 50.

⁶¹ Grantham, D. W., 1976. *The United States Since 1945: The Ordeal of Power*. New York: McGraw – Hill, σελ. 14.

της δημιουργίας μίας μακροχρόνιας διεθνούς τάξης με βάση τη συνεργασία των «τεσσάρων αστυνόμων» του Ρούζβελτ. Οι πράξεις του στόχευαν στην καλύτερη δυνατή προετοιμασία των σοβιετικών δυνάμεων, προκειμένου να είναι σε πλεονεκτική θέση όταν θα ξεσπούσε ο αναπόφευκτος τρίτος παγκόσμιος πόλεμος. Η ευθύνη των ΗΠΑ εντοπίζεται στην ιδεολογική σταυροφορία που εξαπέλυσαν, συμβάλλοντας έτσι στην πόλωση του κόσμου σε δύο αντίπαλα ιδεολογικά στρατόπεδα. Με τον κατευνασμό να έχει αποτύχει οικτρά, οδηγώντας στον αιματηρότερο πόλεμο, η αμοιβαία καχυποψία των δύο υπερδυνάμεων ήταν εντονότατη. Επιπλέον, για τις ΗΠΑ, οι μνήμες από την επίθεση του Περλ Χάρμπορ ήταν ακόμη νωπές⁶².

Άλλωστε, η ύπαρξη (πόσω μάλλον η άνοδος) μίας αντίπαλης υπερδύναμης προκαλούσε ανησυχίες στις ΗΠΑ. Αν και αρχικά προσέβλεπε στη συνεργασία με τη Μόσχα, πολύ σύντομα κατανόησε πως οι ελπίδες της ήταν φρούδες, αφού αμφότερες είχαν εμπλακεί σε ένα παίγνιο μηδενικού αθροίσματος. Έτσι, η Αμερική ανέστρεψε πρύμναν φροντίζοντας να υπογραμμίσει την αναγκαιότητα ύπαρξης μίας, μοναδικής διεθνούς τάξης πραγμάτων, με βασικά συστατικά τη διατήρηση της ειρήνης, τη συλλογική ασφάλεια και την ευημερία. Άμεσα όμως αναδυόταν και η ανάγκη αντιμετώπισης της – ολοένα αυξανόμενης – εξάπλωσης και επιρροής της Σοβιετικής Ένωσης. Όλα συνηγορούσαν υπέρ της εφαρμογής της στρατηγικής της ανάσχεσης.

⁶² Dunbabin, J. P. D., 1994. *The Cold War: The Great Powers and their Allies*. New York: Longman, σελ. 53, και Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 52 -53, και Levine P., and Papasotiriou H., 2005. *America Since 1945: The American Moment*. New York: Palgrave Macmillan, σελ. 19.

2. ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ ΑΝΑΣΧΕΣΗΣ ΤΩΝ ΗΠΑ

Α. Τζορτζ Κέναν

Ο Τζορτζ Κέναν γεννήθηκε στις 16 Φεβρουαρίου 1904. Σπούδασε στο Πρίνστον. Το 1926 μπήκε στο Υπουργείο Εξωτερικών. Όντας γνώστης της ρωσικής γλώσσας, τοποθετήθηκε στη Μόσχα, αρχικά το 1933 και έπειτα κατά τα δύο τελευταία χρόνια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Ο Κέναν είχε διακρίνει ήδη από τον Αύγουστο του 1944 ότι η Δύση έπρεπε να αντιμετωπίσει τον Στάλιν, απαιτώντας – αν μη τι άλλο – να διευκρινίσει τις βλέψεις του στην Ανατολική Ευρώπη. Φωνή βοώντος εν τη ερήμω μέχρι και το 1945, ο Κέναν επεσήμανε τους κινδύνους της σοβιετικής εξάπλωσης και της κομμουνιστικής επιθετικότητας, αρχικά στο «μακρύ τηλεγράφημά» του και έπειτα στο X - Article, όπου επαναδιατύπωσε τις απόψεις του για την αναγκαιότητα ανάσχεσης. Καλούσε ουσιαστικά τη Δύση σε ετοιμότητα μακρόχρονης αντιπαράθεσης με τη Σοβιετική Ένωση και αντιμετώπισης των ενεργειών της τελευταίας με αντεπιθετικές ενέργειες, σε ένα ευρύ γεωγραφικό και πολιτικό φάσμα. Ο Τζορτζ Κέναν πέθανε στις 17 Μαρτίου 2005⁶³.

■ Μακρύ τηλεγράφημα

Αμέσως μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η Αμερική διατήρησε μία αρκετά μετριοπαθή στάση απέναντι στη σοβιετική δράση. Πιο συγκεκριμένα, μέχρι και τον Φεβρουάριο του 1946, αν και ήταν αντίθετη με την επιβολή κομμουνιστικών δικτατοριών στις κατά τόπους χώρες, δεν είχε μία συγκεκριμένη στρατηγική αντιμετώπισης του σοβιετικού προβλήματος. Από τον Φεβρουάριο του 1946 μέχρι τον Μάρτιο του 1947 η αμερικανική πολιτική ηγεσία διαμόρφωσε σαφέστερες αντισοβιετικές αντιλήψεις, χωρίς ωστόσο ακόμα να τις μετουσιώσει σε μία νέα αντισοβιετική υψηλή στρατηγική⁶⁴.

Εν τω μεταξύ, τον Φεβρουάριο του 1946, ο τότε διπλωμάτης στη Μόσχα, Τζορτζ Κέναν, με ένα τηλεγράφημα 8.000 λέξεων, το «μακρύ τηλεγράφημα», ανέλυε τις απόψεις του για το ποια θα έπρεπε να είναι η απάντηση της Δύσης στις σοβιετικές δράσεις. Ο Κέναν ισχυριζόταν πως οι σοβιετικές προσπάθειες ιδίως στην Ανατολική Ευρώπη είχαν ως απώτερο στόχο την ισχύ αυτή καθαυτή, αφού, «η μορφή αυτής της ισχύος, καθώς και οι μέθοδοί επίτευξής της είναι δευτερευούσης σημασίας»⁶⁵. Πάγια αντίληψη του Κέναν ήταν πως η ΕΣΣΔ βλέπει ανταγωνιστικά τη Δύση, γεγονός που δεν επιτρέπει μακροπρόθεσμα την ειρηνική συνύπαρξη των δύο⁶⁶. Ο Κέναν περιέγραψε το καθεστώς Στάλιν ως «ασιατικό δεσποτισμό»⁶⁷, αφού η ίδια η ιδεολογία της ΕΣΣΔ της υποδείκνυε πως ο «έξω κόσμος» είναι εχθρικός, κάθε

⁶³ «Έναν χρόνο, ένα μήνα, μία μέρα μετά τα εκατοστά του γενέθλια», Lukacs J., 2007. *George Kennan: A Study of Character*. New Haven: Yale University Press, σελ. 188.

⁶⁴ Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 55.

⁶⁵ Brands H. W., 1998. *What America Owes the World: The Struggle for the Soul of Foreign Policy*. Cambridge University Press, σελ. 147.

⁶⁶ *Long Telegram*.

⁶⁷ Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 55.

αντίπαλη πολιτική δύναμη πρέπει να ανατραπεί⁶⁸. Όπως επεσήμανε, η επικρατούσα μαρξιστική αντίληψη είχε οδηγήσει τη Σοβιετική Ένωση να χρίσει εαυτόν στο λαό της εργατικής τάξης και να μεταφέρει την εσωτερική πάλη των τάξεων (προλεταριάτο versus καπιταλιστών) σε παγκόσμιο επίπεδο (σοβιετικοί versus ιμπεριαλιστών). Επιπλέον, ανέφερε πως «έχουμε να αντιμετωπίσουμε μία πολιτική δύναμη η οποία πιστεύει ακράδαντα πως δεν μπορεί να υπάρξει κανενός είδους μόνιμο *modus vivendi* με τις Ηνωμένες Πολιτείες»⁶⁹, Συνέχιζε δε, τονίζοντας πως για τη Σοβιετική Ένωση, «είναι επιθυμητό και απαραίτητο να καταστρέψει την εσωτερική αρμονία της κοινωνίας μας και το διεθνές κύρος του κράτους μας, προκειμένου να είναι ασφαλής η σοβιετική ισχύς»⁷⁰. Αφ' ής στιγμής το πρόβλημα ήταν το σοβιετικό σύστημα αυτό καθεαυτό, δεν ήταν δυνατόν οι δύο υπερδυνάμεις να συνεργαστούν. Για τον Κέναν, ο τρόπος χειρισμού του σοβιετικού προβλήματος ήταν η μέγιστη των προκλήσεων που θα είχε ποτέ να αντιμετωπίσει η αμερικανική διπλωματία. Πάρα ταύτα, υποστήριζε πως δεν ξεπερνούσε τα όρια των δυνατοτήτων των ΗΠΑ, χωρίς μάλιστα να είναι απαραίτητη γενική στρατιωτική σύρραξη.

Ο Κέναν έκρινε επιτακτική την ανάγκη δημιουργίας ενός φιλικού προς τις ΗΠΑ (και τα συμφέροντά τους) διεθνούς περιβάλλοντος, ενώ ανά πάσα ώρα θα έπρεπε η χώρα να είναι σε θέση να αντιμετωπίσει τυχόν επίθεση από εχθρική δύναμη. Υπογράμμιζε επίσης ότι οι ΗΠΑ έπρεπε να επικεντρωθούν σε στόχους υψηλής γεωπολιτικής προτεραιότητας – με ζώνη ύψιστης προτεραιότητας τα πέντε μεγάλα βιομηχανικά κέντρα: ΗΠΑ, ΕΣΣΔ, Μεγάλη Βρετανία, Γερμανία και Ιαπωνία. «Εφόσον τα τέσσερα από τα πέντε αυτά κέντρα παρέμεναν εκτός του σοβιετικού ελέγχου, η ΕΣΣΔ θα αδυνατούσε να απειλήσει τις ΗΠΑ με επεκτατικό πόλεμο τύπου Χίτλερ»⁷¹. Αμέσως μετά σε σημασία ήταν το βόρειο μισό του Ατλαντικού, η Μεσόγειος, η Μέση Ανατολή⁷² και η Άπω Ανατολή⁷³. Από εκεί και πέρα, ο Κέναν, ξεκαθάρισε την αντίθεσή του προς κάθε τάση των ΗΠΑ για εξαπόλυση παγκόσμιας ιδεολογικής σταυροφορίας καθώς, θεωρούσε πως δεν υπήρχε περαιτέρω λόγος εμπλοκής: «Η αντίστασή μας στην επέκταση του κομμουνισμού δεν είναι απόλυτος παράγοντας. Δεν είμαστε απαραίτητως πάντοτε εναντίον στην εξάπλωση του κομμουνισμού, και ασφαλώς όχι πάντοτε εναντίον του στον ίδιο βαθμό σε κάθε περιοχή. Εξαρτάται πάντοτε από τις συνθήκες»⁷⁴.

Κλείνοντας το τηλεγράφημά του, ο Κέναν έδωσε κάποιες κατευθυντήριες για τη δράση που θα έπρεπε να αναλάβουν οι ΗΠΑ: «Πρέπει

⁶⁸ «Επιπλέον, ανατρέχοντας στην ιστορία της Ρωσίας, ανέκαθεν χαρακτηριζόταν από ένα αίσθημα ανασφάλειας: έχουν μάθει να νιώθουν ασφάλεια μόνο εφόσον καταστρέψουν απόλυτα τους αντιπάλους τους, και όχι με το να συμβιβαστούν με αυτούς», Brands H. W., 1998. *What America Owes the World: The Struggle for the Soul of Foreign Policy*. Cambridge University Press, σελ. 150.

⁶⁹ *Long Telegram*.

⁷⁰ Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 56. Επίσης, «Επιπλέον, προκειμένου να εξασφαλιστεί η σοβιετική ισχύς, είναι απαραίτητη και επιθυμητή η εν όλω αποσταθεροποίηση και απονομιμοποίηση του δυτικού τρόπου ζωής, εκ των έσω», *Long Telegram*.

⁷¹ Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 114.

⁷² μέχρι και το Ιράν.

⁷³ συγκεκριμένα η Ιαπωνία και οι Φιλιππίνες.

⁷⁴ *Ibid.*, σελ. 115.

να αναγνωρίσουμε την φύση του κινήματος που καλούμαστε να αντιμετωπίσουμε, να το μελετήσουμε με κουράγιο, αντικειμενικότητα και αποφασιστικότητα και να μην επηρεαζόμαστε από συναισθηματισμούς»⁷⁵. Έκρινε απαραίτητη την ορθή ενημέρωση της κοινής γνώμης για την πραγματική φύση του σοβιετικού προβλήματος, καθώς και την ενδυνάμωση και υποστήριξη της ίδιας της κοινωνίας, καθώς κάθε πρόοδος σε επίπεδο εσωτερικής πολιτικής ισοδυναμεί με διπλωματική νίκη επί της Μόσχας. Οι ΗΠΑ θα έπρεπε να διαμορφώσουν και να παρουσιάσουν μία εικόνα του κόσμου όπως εκείνες τον επιθυμούν και να είναι έτοιμες να καθοδηγήσουν τον υπόλοιπο (ελεύθερο) κόσμο, «διότι αν δεν το πράξουμε εμείς, τότε σίγουρα θα το πράξουν οι Σοβιετικοί. Τέλος, θα πρέπει να οπλιστούμε με κουράγιο και αυτοπεποίθηση και να είμαστε προσκολλημένοι στις δικές μας αντιλήψεις και μεθόδους περί της ανθρώπινης κοινωνίας. Άλλωστε, ο μεγαλύτερος κίνδυνος στον οποίο μπορεί να υποπέσουμε ενόσω αντιμετωπίζουμε το πρόβλημα του σοβιετικού κομμουνισμού, είναι να επιτρέψουμε στους εαυτούς μας να γίνουμε όμοιοι με αυτούς που καλούμαστε να αντιμετωπίσουμε»⁷⁶.

Το «μακρύ τηλεγράφημα» συνέβαλε τα μέγιστα στην αποκρυστάλλωση των αντιλήψεων της αμερικανικής ηγεσίας για την φύση της ΕΣΣΔ⁷⁷.

▪ X - Article

Ουσιαστικά, η πρώτη δημόσια παρουσίαση της στρατηγικής της ανάλυσης ήταν με το άρθρο «The sources of Soviet Conduct», που ο Τζορτζ Κέναν δημοσίευσε ανώνυμα ως «Mr X», στο περιοδικό *Foreign Affairs*, τον Ιούλιο του 1947. Στο άρθρο ο Κέναν ανέλυε την φύση του σοβιετικού καθεστώτος και κατέληγε στο συμπέρασμα ότι η επιδίωξη της παγκόσμιας επανάστασης του προλεταριάτου ήταν μακροπρόθεσμος και όχι άμεσος στόχος: «Η Σοβιετική Ένωση δεν θα διακινδύνευε να απολέσει τα ήδη κεκτημένα χάριν μίας πρόωρης βίαιης προώθησης του απώτερου στόχου κατά τα πρότυπα του Χίτλερ. (...) Ως εκ τούτου, το Κρεμλίνο δε διστάζει να υποχωρήσει ενώπιον ανώτερης ισχύος»⁷⁸. Υπογράμμισε πως «η Αμερική πρέπει να συνεχίσει να αντιμετωπίζει τη Σοβιετική Ένωση ως αντίπαλο και όχι ως εταίρο στην αρένα της διεθνούς πολιτικής. Πρέπει να αναμένουμε πως η εξωτερική πολιτική της Σοβιετικής Ένωσης δεν θα σκοπεύει στην εξυπηρέτηση της παγκόσμιας σταθερότητας και ειρήνης, ούτε θα αποτελείται από προσπάθειες για την πιθανότητα μόνιμης ειρηνικής συνύπαρξης του σοσιαλιστικού και καπιταλιστικού κόσμου, αλλά αντιθέτως, μία επικίνδυνη και επίμονη πίεση για την απορρύθμιση και αποδυνάμωση της αντίπαλης επιρροής και ισχύος»⁷⁹. Έκρινε βέβαια απαραίτητη την ενότητα της Δύσης και ανέφερε πως η σοβιετική προπαγάνδα σε κάθε μη σοβιετικό σημείο του πλανήτη αντιμετωπίζεται εύκολα. Άλλωστε, για τον Κέναν, η ΕΣΣΔ ήταν

⁷⁵ *Long Telegram*.

⁷⁶ *Ibid.*

⁷⁷ Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 56.

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ Kennan, G., *The Sources of Soviet Conduct, Foreign Affairs*, (1947).

«σωματικά και πνευματικά καταπονημένη» και κάθε άλλο παρά άτρωτη⁸⁰. Η αμερικανική προσέγγιση θα έπρεπε να έχει ως εξής: «μακρόχρονη, υπομονετική, σταθερή και επαγρυπνούσα ανάσχεση των σοβιετικών επεκτατικών τάσεων». Επίσης να χαρακτηρίζεται από ελαστικότητα και σταθερότητα⁸¹.

Αξίζει να σημειωθεί πως υπάρχει μία κάποια ασάφεια στα λεγόμενα του Κέναν. Από τη μία, τόνιζε πόσο λίγη χρήση είχαν οι δημοκρατικές διαδικασίες⁸² στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής – απόδειξη, η αξέχαστη σύγκριση που είχε κάνει μεταξύ της δημοκρατίας και «ενός προϊστορικού τέρατος τεραστίων διαστάσεων, του οποίου όμως το μυαλό δεν ξεπερνάει το μέγεθος μίας καρφίτσας». Από την άλλη, περίμενε η ανάσχεση να λειτουργήσει, με την Αμερική ούσα πιστή στις δημοκρατικές της αρχές: «Ο μεγαλύτερος κίνδυνος κατά τη διάρκεια αντιμετώπισης του προβλήματος του σοβιετικού κομμουνισμού, είναι να επιτρέψουμε στους εαυτούς μας να γίνουμε ίδιοι με εκείνους που αντιμετωπίζουμε».⁸³

Ο Τζωρτζ Κέναν όμως ήταν σαφέστατος σχετικά με τα μέσα επίτευξης των πολιτικών στόχων των ΗΠΑ, τα οποία θα ήταν πολιτικά, οικονομικά και ψυχολογικά. Δηλαδή, ο Κέναν θεωρούσε πολύ πιο πιθανή – και πολύ πιο επικίνδυνη – την πολιτική επιθετικότητα της Σοβιετικής Ένωσης, καθώς και την πολιτική διείσδυση της τελευταίας στην δυτική Ευρώπη και την Ιαπωνία⁸⁴. Συνεπώς, οι Ηνωμένες Πολιτείες θα έπρεπε να επιτύχουν την ανόρθωση των κατεστραμμένων ευρωπαϊκών κρατών, σε κάθε επίπεδο και μάλιστα με μη στρατιωτικά μέσα. Προφανώς δεν θεωρούσε τη στρατιωτική ισχύ άνευ σημασίας – ακριβώς αυτή θα ήταν το υπόβαθρο για τη στρατηγική της ανάσχεσης.

Η πολιτική του Κέναν ξεσήκωσε αντιδράσεις από την πρώτη στιγμή. Ο αρθογράφος Ουόλτερ Λίτμαν υπήρξε βασικός πολέμιος του άρθρου, διότι, όπως ισχυρίστηκε δε διαφοροποιούσε τα ζωτικά από τα περιφερειακά συμφέροντα. Υποστήριζε δηλαδή, πως σύμφωνα πάντα με το άρθρο του Κέναν, οι ΗΠΑ έπρεπε να αντιμετωπίσουν τη Σοβιετική Ένωση και τους συμμάχους της όποτε και όπου επεδίωκαν να αυξήσουν την επιρροή τους, κάτι που ισοδυναμούσε με «μία αδυσώπητη και ατελείωτη επέμβαση σε κάθε κράτος ανά τον κόσμο που υποτίθεται ότι συμβάλλει στην ανάσχεση της

⁸⁰ Brands H. W., 1998. *What America Owes the World: The Struggle for the Soul of Foreign Policy*. Cambridge University Press, σελ.153-154.

⁸¹ *Ibid.*, σελ. 153, και U.S. Department of State: *Diplomacy in Action*, «Kennan and Containment, 1947».

⁸² Ο Κέναν ήταν υπέρμαχος της αυτονομίας της πολιτικής, η οποία είναι πάνω και πέραν της ατομικής ηθικής, αφού όπως γράφει χαρακτηριστικά, «οι συμπεριφορές των ατόμων ως απλών πολιτών διαφέρουν δραστικά από το ρόλο τους ως εντολέων του πολιτικού και του κοινωνικού συστήματος το οποίο αντιπροσωπεύουν. Όταν η συμπεριφορά του ατόμου ως πολιτικού ηγέτη διέρχεται μέσα από το μηχανισμό της πολιτικής οργάνωσης για να εκφραστεί ως κυβερνητική πράξη, οι ηθικές αρχές και αξίες υφίστανται ουσιαστικό μετασχηματισμό. Το αποτέλεσμα είναι η συμπεριφορά του ατόμου ως δημόσιου προσώπου να μην υπόκειται στις ίδιες ηθικές αρχές και αξίες που ισχύουν για την ανθρώπινη συμπεριφορά». Αρβανιτόπουλος Κ., 2003. *Η Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Ιδεολογικά Ρεύματα*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 38-39.

⁸³ Gaddis J. L., 1997. *We Now Know: Rethinking Cold War History*, Oxford Clarendon Press, σελ. 288.

⁸⁴ Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 115.

Σοβιετικής Ένωσης»⁸⁵. Άλλοι κατηγόρησαν τον Κέναν ότι η πολιτική του ήταν πολύ αμυντική / παθητική⁸⁶.

Β. Δόγμα Τρούμαν – Σχέδιο Μάρσαλ

Μισό χρόνο μετά, η έκθεση Κλίφορντ – Έλσεϊ, στην οποία παρουσιάστηκαν οι απόψεις των στελεχών της κυβέρνησης για τις σχέσεις των δύο υπερδυνάμεων, έκρουσαν τον κώδωνα του κινδύνου στον πρόεδρο Τρούμαν και μάλιστα δυνατότερα από ότι το «Μακρύ Τηλεγράφημα». Σημειωτέον, το Σεπτέμβριο του 1946, η Μεγάλη Βρετανία είχε ανακοινώσει πως επρόκειτο να αποσυρθεί από την Ελλάδα και την Τουρκία. Αυτό για την Αμερική μεταφραζόταν ως εξής: ή θα επενέβαινε, ούσα η μόνη δύναμη ικανή να ανακόψει την επέκταση της σοβιετικής επιρροής, ή θα απείχε, εγκαταλείποντας συνεπώς την περιοχή της Μέσης Ανατολής. Έτσι, στο λόγο του στο Κογκρέσο το Μάρτιο του 1947, ο Τρούμαν αφού προσομοίωσε τη Σοβιετική Ένωση με το Τρίτο Ράιχ, κατέληξε στο ομώνυμο Δόγμα: «Πιστεύω ότι η πολιτική των ΗΠΑ πρέπει να είναι η υποστήριξη των ελεύθερων λαών που αντιστέκονται στην επιχειρούμενη από άλλους καθυπόταξή τους μέσω οπλισμένων μειοψηφιών ή εξωτερικών πιέσεων. Αν δε βοηθήσουμε την Ελλάδα και την Τουρκία στην ιστορική αυτή ώρα, οι επιπτώσεις θα είναι εκτεταμένες, τόσο προς τη Δύση όσο και προς την Ανατολή»⁸⁷. Όπως τόνισε ο πρόεδρος Τρούμαν, η μάχη ήταν μεταξύ «δημοκρατίας» και «ολοκληρωτισμού».

Η κυβέρνηση Τρούμαν υιοθέτησε τη στρατηγική της ανάσχεσης, όπως εκείνη είχε παρουσιαστεί τον Ιούλιο του 1947 στο «X – Article» του Τζορτζ Κέναν, και οι απόψεις του αποτέλεσαν τη βάση της εξωτερικής πολιτικής της⁸⁸. Επιτακτική ήταν η ανάγκη στήριξης της δυτικής Ευρώπης κυρίως με πολιτικά και οικονομικά μέσα, ούτως ώστε να αποφευχθεί η άνοδος και συνεπαγόμενη επιρροή των εκεί κομμουνιστικών κομμάτων και κατ' επέκτασιν της Σοβιετικής Ένωσης. Συνεπώς, η στρατηγική της ανάσχεσης είχε κυρίως πολιτικό και οικονομικό χαρακτήρα, προκειμένου να ανασυγκροτηθεί η δυτική Ευρώπη και να επανοικοδομηθεί σε στερεή βάση. Άλλωστε, ο ίδιος ο Κέναν, είχε επισημάνει την ανάγκη δημιουργίας θετικών εναλλακτικών λύσεων στον κομμουνισμό⁸⁹, αναφερόμενος στο European Recovery Program, ευρέως γνωστό ως «Σχέδιο Μάρσαλ». Ο υπουργός Εξωτερικών Τζορτζ Μάρσαλ κατά την αναγγελία της νέας πολιτικής, ανέφερε πως αυτή «δεν κατευθύνεται ενάντια σε καμία χώρα ή δόγμα, αλλά ενάντια στην πείνα, στην φτώχεια, στην απόγνωση και στο χάος»⁹⁰. Σκοπός του Σχεδίου Μάρσαλ δεν ήταν η καταπολέμηση του κομμουνισμού αυτού καθεαυτού, αλλά η ανοικοδόμηση και

⁸⁵ Chace, J., 1998. *Acheson: The Secretary of State Who Created the American World*. New York: Simon & Schuster, σελ. 187.

⁸⁶ U.S. Department of State : *Diplomacy in Action*, «Kennan and Containment, 1947».

⁸⁷ Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 59.

⁸⁸ U.S. Department of State : *Diplomacy in Action*, «Kennan and Containment, 1947».

⁸⁹ «Προκειμένου να μην προκληθούν συμπάθειες προς τη συγκεκριμένη ιδεολογία με την ευθεία αντιπαράθεση σε αυτήν», Gaddis J. L., 1987. *The Long Peace: Inquiries Into the History of the Cold War*. New York: Oxford University Press, σελ.154.

⁹⁰ Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 64.

εξυγίανση των κρατών της Ευρώπης, σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Όπως χαρακτηριστικά διατύπωσε ο Τζορτζ Μάρσαλ: «Η πολιτική μας, νομίζω, θα πρέπει να κατευθυνθεί προς την ανοικοδόμηση και την επαναφορά της ισορροπίας ισχύος στην Ευρώπη και την Ασία»⁹¹. Επρόκειτο για έμμεση προσέγγιση, αφού η χρήση οικονομικής βοήθειας θα συνέβαλε τα μέγιστα στην επίτευξη ενός πολιτικού σκοπού, χωρίς το κόστος που θα συνεπαγόταν μία ευθεία επίθεση κατά του κομμουνισμού.

Αξίζει να σημειωθεί πως η αρχική πρόταση του Μάρσαλ αφορούσε ολόκληρη την Ευρώπη, ήτοι και την ΕΣΣΔ, καθώς και τα κράτη που βρίσκονταν στη σοβιετική σφαίρα επιρροής. Αν και αρχικά ο Στάλιν ήταν θετικός προς την αμερικανική πρωτοβουλία, ανέστρεψε πρόθυμα όταν πληροφορήθηκε πως όρος του σχεδίου ήταν ο ευρωπαϊκός συντονισμός, αφού κάτι τέτοιο θα ισοδυναμούσε με ριζικές αλλαγές στη σοβιετική πολιτική εν όλω. Η κυβέρνηση Τρούμαν πάντως, χειρίστηκε τις προκλήσεις των ετών 1947 - 1949, με βασικό γνώμονα την προστασία των αμερικανικών συμφερόντων στην Ευρώπη. Επιπλέον, φρόντισε να κινητοποιήσει δραστήρια την κοινή γνώμη υπέρ των ευρωπαϊκών δεσμεύσεων της Αμερικής, ενώ παράλληλα χρησιμοποίησε επιδέξια τους οικονομικούς πόρους για να επιτύχει τους αντικειμενικούς της σκοπούς⁹².

Γ. NSC - 68

Εντός της κυβέρνησης Τρούμαν υπήρχε σαφής διάσταση μεταξύ του Κέναν και του Πολ Νίτσε, διαδόχου του πρώτου στο Επιτελείο Σχεδιασμού Πολιτικής του αμερικανικού υπουργείου Εξωτερικών. Ο Νίτσε αντιλαμβανόταν τη σοβιετική απειλή πρωτίστως με στρατιωτικούς όρους, εν αντιθέσει με τον Κέναν, ο οποίος πάνω από όλα συνηγορούσε υπέρ της οικονομικής βοήθειας (Σχέδιο Μάρσαλ) και του ψυχολογικού πολέμου (φανερή προπαγάνδα και συγκαλυμμένες επιχειρήσεις) για να ανακοπεί η εξάπλωση της σοβιετικής επιρροής⁹³.

Το 1950, η αντίληψη του Νίτσε περί της ανάσχεσης επικράτησε εκείνης του Κέναν, παίρνοντας τη μορφή του NSC - 68⁹⁴, ενός πολιτικού εγγράφου που προετοιμάστηκε από το Εθνικό Συμβούλιο Ασφαλείας και υπεγράφη από τον Τρούμαν. Επρόκειτο για την αποτύπωση των κατευθυντήριων γραμμών μίας στρατηγικής παγκόσμιας πολιτικής ηγεμονίας – στρατηγική η οποία θα είχε ακολουθηθεί ακόμα και αν δεν υπήρχε η Σοβιετική Ένωση⁹⁵. Αξίζει να αναφερθεί πως το εν λόγω έγγραφο εκπονήθηκε αφότου είχαν λάβει χώρα εξελίξεις εξαιρετικά αρνητικές για τις Ηνωμένες Πολιτείες: α) η δημιουργία του σοβιετικού ατομικού οπλοστασίου, και β) η «απώλεια» της Κίνας, καθώς ανέλαβε ο Μάο την εξουσία. Όπως γίνεται αντιληπτό, οι παραστάσεις της σοβιετικής απειλής ήταν εντονότερες από ποτέ.

⁹¹ Gaddis J. L., 1987. *The Long Peace: Inquiries Into the History of the Cold War*. New York: Oxford University Press, σελ. 57.

⁹² Paret Peter (επιμ.), *Οι Δημιουργοί της Σύγχρονης Στρατηγικής. Από το Μακκιαβέλλι στην Πυρηνική Εποχή*, Αθήνα, Τουρίκη, 2004, σελ. 1029 - 1030.

⁹³ U.S. Department of State : *Diplomacy in Action*, «NSC-68, 1950».

⁹⁴ National Security Council Memorandum no. 68.

⁹⁵ Ευρυβιάδης Μάριος Λ., *Η Διαχρονική Συνέχεια της Αμερικανικής Μακροστρατηγικής, Γεωστρατηγική*, 15-16 (Σεπτέμβριος 2008 – Απρίλιος 2009), σελ. 15.

Το NSC - 68 θεωρούσε πλέον πως κάθε επέκταση της Σοβιετικής Ένωσης ήταν επικίνδυνη και απειλητική. Σε οποιοδήποτε σημείο του πλανήτη αποφάσιζαν να δραστηριοποιηθούν οι Σοβιετικοί, θα ήταν αυτομάτως ζωτικής σημασίας για τις Ηνωμένες Πολιτείες. Η Σοβιετική Ένωση δηλαδή θα είχε τη διακριτική ευχέρεια να καθορίζει κατά το δοκούν τα ζωτικά συμφέροντα των ΗΠΑ, και μάλιστα με ευνοϊκούς για την ίδια όρους. Έχοντας αποποιηθεί την ιεράρχηση των πολιτικών στόχων, το NSC - 68 οδηγούσε στην αυτόματη αμερικανική αντίδραση σε κάθε σοβιετική πρωτοβουλία οπουδήποτε στην υφήλιο, ανεξάρτητα από τις τοπικές συνθήκες και την εγγενή γεωπολιτική σημασία της διακυβευόμενης περιοχής⁹⁶. Το έγγραφο, είναι φανερό πως υποδείκνυε περαιτέρω παρεμβατισμό των ΗΠΑ στα διεθνή τεκταινόμενα. Αφού κάθε μαρξιστικό κίνημα ήταν «δάκτυλος της Μόσχας», ισοδυναμούσε με απειλή και έπρεπε να αντιμετωπιστεί. Το NSC 68 υποστήριζε αυτό ακριβώς που απέρριπτε ο Κέναν: μία παγκόσμια ιδεολογική σταυροφορία των ΗΠΑ.

Οι πιθανοί τρόποι δράσης, κατά τους εκπονητές του NSC 68, ήταν οι εξής: α) συνέχιση της τωρινής πολιτικής με βάση τα ισχύοντα και σε χρήση τρέχοντα προγράμματα, προκειμένου να υλοποιηθεί αυτή η πολιτική, β) απομονωτισμός, γ) πόλεμος, δ) ταχεία ανοικοδόμηση και ενδυνάμωση του ελεύθερου κόσμου, σε πολιτικό, οικονομικό και στρατιωτικό επίπεδο⁹⁷. Τα μέσα επίτευξης των στόχων που πρότεινε το NSC-68, ήταν ακριβώς αντίθετα από εκείνα που πρότεινε ο Κέναν: στρατιωτική ισχύς. Πρέπει βέβαια να ληφθεί υπ' όψιν και το γεγονός ότι οι ΗΠΑ έχασαν το απόλυτο πλεονέκτημα που τους χάριζε το ατομικό μονοπώλιο. «Με το τέλος του αμερικανικού ατομικού μονοπωλίου το 1949 το NSC-68 θεωρούσε απαραίτητη τη μαζική ανάπτυξη των συμβατικών δυνάμεων των ΗΠΑ, ώστε να είναι σε θέση να αποκρούσουν μία ενδεχόμενη σοβιετική στρατιωτική επίθεση ενάντια στις ΗΠΑ, στον Καναδά,..., στο Ηνωμένο Βασίλειο και στη Δυτική Ευρώπη, στην Αλάσκα, στον Δυτικό Ειρηνικό [δηλαδή Απω Ανατολή], στην Αφρική και στην Εγγύς και Μέση Ανατολή, καθώς και στις μακρές γραμμές επικοινωνίας προς τις περιοχές αυτές»⁹⁸.

Για αυτόν το λόγο, το NSC - 68 πρότεινε δραστική αύξηση του στρατιωτικού προϋπολογισμού των ΗΠΑ. Αυτή ήταν και η καινοτομία που εισήγαγε το έγγραφο, αφού επρόκειτο για τη μεγαλύτερη στρατιωτική κινητοποίηση των ΗΠΑ εν καιρώ ειρήνης. Έπρεπε να αυξηθεί όσο το δυνατόν συντομότερο η στρατιωτική ισχύς – χερσαία, θαλάσσια και εναέρια – ούτως ώστε να μην υπάρχει μεγάλη εξάρτηση από τα ατομικά όπλα. Επιπλέον, επέκτεινε το πρίσμα της ανασχεσης πέραν της υπεράσπισης των μεγάλων βιομηχανικών κέντρων, σε όλον τον κόσμο. Δεδομένης της παρούσης πόλωσης της ισχύος, υποστήριζε πως η ήττα των δημοκρατικών θεσμών οπουδήποτε ισοδυναμούσε με ήττα παντού⁹⁹. Όπως μπορεί να καταλάβει κανείς, πλέον η ισορροπία δυνάμεων βασιζόταν αρκετά στον ψυχολογικό παράγοντα, καθιστώντας κάθε σημείο του πλανήτη ζωτικής σημασίας, αφού τυχόν σοβιετική νίκη θα ισοδυναμούσε με αμερικανική ήττα, ή έστω υποχώρηση. Σύμφωνα με το NSC 68, στη διεθνή πολιτική σκηνή δεν υπήρχε

⁹⁶ Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 117.

⁹⁷ NSC 68.

⁹⁸ *Ibid.*, και Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 118.

⁹⁹ U.S. Department of State : *Diplomacy in Action*, «Kennan and Containment, 1947».

χώρος για ουδετερότητα – η διπλωματία ήταν παίγνιο μηδενικού αθροίσματος. Παρά το υψηλό κόστος, ο στόχος ήταν η παγκόσμια υπεροχή¹⁰⁰.

Ο Κέναν αντιλαμβανόταν τη διπολικότητα ως μία αρένα όπου μάχονταν ο καπιταλισμός και ο σοσιαλισμός. Μία σύγκρουση ιδεολογικής και πολιτικής φύσεως, χωρίς κάποιο συγκεκριμένο σχέδιο στρατιωτικού εξοπλισμού. Οι συντάκτες του NSC 68 όμως την αντιλαμβάνονταν διαφορετικά: η Σοβιετική Ένωση αργά ή γρήγορα θα κινείτο προς επίτευξιν του απώτερου στόχου της, ο οποίος ήταν η παγκόσμια κυριαρχία. Θα κατέφευγε μοιραία λοιπόν στην χρήση στρατιωτικών μέσων, ιδίως αφού η σοβιετική στρατιωτική ισχύς, πέρα από τα συμβατικά όπλα, είχε εμπλουτιστεί με ένα αξιοσέβαστο πυρηνικό οπλοστάσιο.

Ο πόλεμος στην Κορέα μπορεί να ειπωθεί πως αποδείκνυε, τρόπον τινά, την φύση της σοβιετικής απειλής. Αν και αρχικά διστακτικός, τελικά ο πρόεδρος Τρούμαν υιοθέτησε τις προτάσεις του NSC 68, αυξάνοντας τις αμυντικές δαπάνες έως το 1953 σχεδόν στο τετραπλάσιο¹⁰¹.

¹⁰⁰ Leffler M. P., 1992. *A Preponderance of Power: National Security, the Truman Administration, and the Cold War*. Stanford: Stanford University Press, σελ 357.

¹⁰¹ «ο πρόεδρος Τρούμαν (...) υλοποίησε μαζική αύξηση των αμυντικών δαπανών, από 14,5 δισ. δολάρια το 1950 σε 33,5 δισ. δολάρια το 1951, 47,8 δισ. δολάρια το 1952 και 49,6 δισ. δολάρια το 1953». Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 119

3. ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΗΣ ΚΟΡΕΑΣ

Στα αρχικά του στάδιο, ο Ψυχρός Πόλεμος μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ επικεντρώθηκε στην ανατολική Μεσόγειο και την Ευρώπη. Η αμερικανική στρατηγική της ανάσχεσης – αν και παγκόσμια στην εφαρμογή της – περιορίστηκε κυρίως στην Ευρώπη. Όμως, η σύγκρουση σύντομα μεταφέρθηκε στην Άπω Ανατολή, και το ξέσπασμα του πολέμου στην Κορέα, τον Ιούνιο του 1950, οδήγησε σε μείζονα αλλαγή της αμερικανικής πολιτικής εκεί.

Ουσιαστικά, η νέα στρατηγική της ανάσχεσης που εισήγαγε το NSC-68, εκδηλώθηκε για πρώτη φορά το 1950, λίγο πριν τον πόλεμο της Κορέας, με την αλλαγή της αμερικανικής πολιτικής στην Ινδοκίνα, τη γαλλική αποικία που περιλάμβανε το Βιετνάμ, το Λάος και την Καμπότζη. Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος οδήγησε σε έξαρση του εθνικισμού στην Ασία, ενθαρρύνοντας αντιιμπεριαλιστικές επαναστάσεις, οι οποίες με τη σειρά τους είχαν ως αποτέλεσμα την αποτίναξη των βρετανικών, γαλλικών και ολλανδικών αποικιών εκεί. Στην Κίνα και την Ινδοκίνα, των εν λόγω κινημάτων ηγούνταν κομμουνιστές. Στην ενδοχώρα της Ανατολικής Ασίας χώρα κλειδί ήταν η Κίνα, η πολιτική ανεξαρτησία και εδαφική ακεραιότητα της οποίας ήταν αμερικανικός στόχος επί μακρόν. Κατά τη διάρκεια του πολέμου, οι αμερικανοί ηγέτες συνέβαλαν στην υπογραφή Συμφωνίας Συμμαχία και Φιλίας μεταξύ της ΕΣΣΔ και της Κίνας, πράξη που ισοδυναμούσε με αναγνώριση της Εθνικιστικής κυβέρνησης του Τσιάνγκ Κάι Σεκ, παρά την ύπαρξη των κομμουνιστικών δυνάμεων υπό τον Μάο Τσε Τουνγκ¹⁰². Ωστόσο, την 1η Οκτωβρίου του 1949, και αφού ο Τσιάνγκ είχε διαφύγει στο νησί Φορμόζα, ο Μάο Τσε Τούνγκ ανακοίνωνε την ίδρυση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας, με πρωτεύουσα το Πεκίνο – γεγονός που έφερε τον Τρούμαν στη δυσάρεστη θέση να πρέπει να εξηγήσει τους λόγους αποτυχίας της αμερικανικής πολιτικής στην Κίνα¹⁰³.

Όμως, ενός κακού μυρία έπονται. Την απώλεια της Κίνας ακολούθησε μία διαιρετική διαμάχη για το NATO, και τα δύο οδήγησαν στην καταστροφή της διακομματικής σύμπνοιας. Επιπλέον, η δημιουργία του σοβιετικού ατομικού οπλοστασίου το 1949, και η υπογραφή της σινοσοβιετικής αμυντικής συμφωνίας, στις αρχές του 1950, αύξησαν τις αμερικανικές ανησυχίες. Εκείνη την περίοδο το Εθνικό Συμβούλιο Ασφαλείας ολοκλήρωνε την επαναξιολόγηση της εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής των ΗΠΑ, προβλέποντας «μία περίοδο έντασης και κινδύνου, αγνώστου διάρκειας». Για αυτό πρότεινε την εκπόνηση ενός «τολμηρού και μαζικού προγράμματος» για να αντιμετωπίσει τη σοβιετική απειλή. Η νέα πρόκληση εμφανίσθηκε τον Ιούνιο του 1950, όταν στρατεύματα της Βόρειας Κορέας πέρασαν τον 38ο παράλληλο της κορεατικής χερσονήσου και εισέβαλλαν στη Νότια Κορέα. Ουσιαστικά, τα γεγονότα της 25ης Ιουνίου 1950 αποτέλεσαν καθοριστικό

¹⁰² Ωστόσο, η Κίνα ήταν βαθιά διαιρεμένη, και η πλευρά του Τσιάνγκ Κάι Σεκ (Kuomintang party) ήταν υπερβολικά διεφθαρμένο, ανεπαρκές και δικτατορικό ώστε να καταφέρει να ενοποιήσει την χώρα. Προκειμένου να αποφευχθεί ο εμφύλιος, ο Πρόεδρος Τρούμαν απέστειλε τον Τζορτζ Μάρσαλ στην Κίνα το Δεκέμβριο του 1945. Ο Μάρσαλ εξασφάλισε ανακωχή, αλλά καμία πλευρά δεν ήθελε να υποχωρήσει και έτσι δεν ήταν δυνατόν να εξευρεθεί συμβιβαστική λύση, Grantham, D. W., 1976. *The United States Since 1945: The Ordeal of Power*. New York: McGraw – Hill, σελ. 50 – 51.

¹⁰³ *Ibid.*

παράγοντα στη διαμάχη για την προετοιμασία του πολέμου και τις στρατιωτικές δαπάνες¹⁰⁴.

Η Κορέα κυριαρχείτο από την Ιαπωνία κατά το μεγαλύτερο μέρος του 20ου αιώνα. Στη Διάσκεψη στο Κάιρο, το 1943, οι Σύμμαχοι είχαν υποσχεθεί στην Κορέα την ελευθερία της «εν ευθέτω χρόνω». Όμως, λίγο πριν την κατάληψη της Ιαπωνίας τον Αύγουστο του 1945, σοβιετικά στρατεύματα προέλασαν στο βόρειο μέρος της χερσονήσου, ενώ τα αμερικανικά κατέλαβαν το νότιο τμήμα. Αποφασίστηκε, σχετικά αυθαίρετα, ότι οι ζώνες κατοχής θα διαιρούνταν στον 38ο παράλληλο, και μία ανεξάρτητη κορεάτικη κυβέρνηση σταδιακά θα έπαιρνε τη σκυτάλη. Το ζήτημα παραπέμφθηκε στις καλένδες, αφού με την έναρξη του Ψυχρού Πολέμου η διαίρεση της Κορέας μονιμοποιήθηκε¹⁰⁵. Σε αντίθεση με τη Γερμανία, η Κορέα διαιρέθηκε από τις υπερδυνάμεις σε δύο ζώνες, χωρίς κάποια προμελετημένη συμφωνία. Έτσι, το 1948 σχηματίστηκαν δύο κυβερνήσεις, το κομμουνιστικό καθεστώς του Κιμ Ιλ Σουνγκ στο Βορρά, και το αντικομμουνιστικό δικτατορικό καθεστώς του Σίγκμαν Ρι στο Νότο¹⁰⁶.

Το 1947 οι ΗΠΑ είχαν ζητήσει τη διεξαγωγή ελεύθερων εκλογών στην χώρα υπό την αιγίδα του ΟΗΕ. Στη Βόρεια Κορέα απαγορεύθηκε η είσοδος στους απεσταλμένους των Ηνωμένων Εθνών, και τελικά έγιναν εκλογές μόνο στη Νότια Κορέα. Η Σοβιετική Ένωση προέβη στην εγκαθίδρυση της κομμουνιστικής «Λαϊκής Κυβέρνησης», ενώ ξεκίνησαν την εκπαίδευση και τη δημιουργία σημαντικών ενόπλων δυνάμεων, εν αντιθέσει με τις ΗΠΑ. Εν τω μεταξύ, υπήρχαν συχνές συνοριακές συγκρούσεις μεταξύ των δύο Κορέων, καθώς η μία κυβέρνηση δεν αναγνώριζε τη νομιμότητα της άλλης¹⁰⁷.

Στις 12 Ιανουαρίου του 1950, ο Άτσεσον, προσδιόρισε την αμερικανική «αμυντική περίμετρο» στην Άπω Ανατολή, παραλείποντας εσκεμμένα να συμπεριλάβει την Ταιβάν του Τσιάνγκ και τη Νότια Κορέα. Θεώρησε ότι με αυτόν τον τρόπο θα έπειθε τον Μάο, πως μία εμπλοκή στον κινεζικό εμφύλιο πόλεμο ή στην ηπειρωτική Ασία δεν ανήκε στις προθέσεις των ΗΠΑ. Η κίνησή του αυτή απεδείχθη όμως ατυχής. Ο Κιμ Ιλ Σουνγκ, ηγέτης της Βόρειας Κορέας, ερμήνευσε τη δήλωση του Άτσεσον ως ευκαιρία επανένωσης της Κορέας με στρατιωτικά μέσα κι έτσι, τον Απρίλιο του 1950 στράφηκε αρχικά στον Στάλιν και έπειτα στον Μάο. Ο Στάλιν, αν και έδωσε τη γενική συγκατάθεσή του, διευκρίνισε ότι δεν ήταν διατεθειμένος να επέμβει στρατιωτικά, εφόσον το εγχείρημα θα προκαλούσε στρατιωτική εμπλοκή των ΗΠΑ. Παρουσιάζοντας μία θετικότερη εκδοχή της σταλινικής στάσης, ο Κιμ απευθύνθηκε στον Μάο, ο οποίος εν τέλει έδωσε την συγκατάθεσή του, εν μέρει επηρεασμένος από την παραπλάνηση του Κιμ¹⁰⁸.

¹⁰⁴ Langston, T. S., 2007. *The Cold War Presidency: A Documentary History*. New York: Congressional Quarterly Press, σελ. 59.

¹⁰⁵ Grantham, D. W., 1976. *The United States Since 1945: The Ordeal of Power*. New York: McGraw – Hill, σελ. 52.

¹⁰⁶ Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 85.

¹⁰⁷ Grantham, D. W., 1976. *The United States Since 1945: The Ordeal of Power*. New York: McGraw – Hill, σελ. 52 – 53.

¹⁰⁸ Είναι ανάγκη εδώ να σημειωθεί, ότι μέχρι τότε κάθε πρόταση του Κιμ στον Στάλιν σχετικά με την ένωση της Κορέας δια της στρατιωτικής οδού έπεφτε στο κενό, κάτι που άλλαξε μετά αυτήν την δήλωση του Άτσεσον στις 12 Ιανουαρίου του 1950, βλ. Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 91.

Οι κομμουνιστές πίστευαν ότι οι ΗΠΑ δεν επρόκειτο να σπεύσουν προς υπεράσπιση της Νότιας Κορέας. Επιπλέον, έξι ημέρες πριν την εισβολή, η CIA είχε αποφανθεί ότι δεν υπήρχε πλέον περίπτωση επίθεσης, με αποτέλεσμα οι ΗΠΑ να βρεθούν προ απροόπτου. Ο πρόεδρος Τρούμαν δεν ήθελε σε καμία περίπτωση να επαναληφθεί μία πολιτική κατευνασμού τύπου Χίτλερ, και έτσι αποφάσισε να δράσει αποφασιστικά κατά του «κομμουνιστικού επεκτατισμού» αιφνιδιάζοντας με τη σειρά του τους ηγέτες του αντίπαλου στρατοπέδου. Σύμφωνα με τον Τρούμαν, η Κορέα ήταν «η Ελλάδα της Άπω Ανατολής» και θεωρούσε ότι η μόνη λύση ήταν η λήψη δραστικών μέτρων, όπως και στην περίπτωση της Ελλάδας προ τριετίας. Ο στόχος των ΗΠΑ ήταν να αποτρέψουν την εξάπλωση του κομμουνισμού, ειδικά στην Ευρώπη¹⁰⁹.

Η εισβολή της Βόρειας Κορέας δεν μπόρεσε να αντιμετωπιστεί από τη Νότια Κορέα και εντός τριών ημερών οι εισβολείς είχαν καταλάβει την πρωτεύουσα, Σεούλ. Ο Τρούμαν ξεκίνησε την αποστολή αμερικανικών αεροπορικών και ναυτικών δυνάμεων. Στις 27 Ιουνίου, ο πρόεδρος Τρούμαν σε ομιλία του προς τον αμερικανικό λαό, διηγήθηκε τα συμβάντα ως εξής: «Στην Κορέα, οι κυβερνητικές δυνάμεις δέχθηκαν επίθεση από εισβολείς από το Βορρά. Ως απάντηση, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ κάλεσε τα στρατεύματα των εισβολέων να πάψουν τις εχθροπραξίες και να αποσυρθούν... Υπό αυτές τις συνθήκες απέστειλα αμερικανικές εναέριας και ναυτικές δυνάμεις στη μάχη». Ταυτόχρονα, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, απουσία του σοβιετικού αντιπροσώπου, υιοθέτησε ομόφωνα ψήφισμα για να αντιπαχθεί η διεθνής κοινότητα στον επεκτατισμό της Βόρειας Κορέας. Τρεις ημέρες μετά, ο Τρούμαν πήρε τη δύσκολη απόφαση να στείλει δύο αμερικανικές χερσαίες μεραρχίες από την Ιαπωνία στην Κορέα. Επίσης, εξουσιοδότησε το ναυτικό αποκλεισμό της Βόρειας Κορέας. Σύντομα το Συμβούλιο Ασφαλείας αναγνώρισε τις ΗΠΑ ως την ηγέτιδα δύναμη των δυνάμεων του ΟΗΕ στην Κορέα και ο Τρούμαν διόρισε το Στρατηγό Ντάγκλας Μακ Άρθουρ ανώτατο διοικητή αυτών.

Μετά από έναν μήνα, στις 19 Ιουλίου, ο Πρόεδρος σε διάγγελμά του στο λαό τόνισε ότι αυτό που διακυβεύεται στον πόλεμο της Κορέας «δεν είναι τίποτα λιγότερο από την ίδια την εθνική μας ασφάλεια και την παγκόσμια ειρήνη». Αν και η ομιλία του επικεντρώθηκε στα γεγονότα στην Ασία, ο πρόεδρος φρόντισε να επιστήσει την προσοχή του κοινού στις γενικότερες συνέπειες του πολέμου. Η παραβίαση στην Κορέα, επεσήμανε, απεικονίζει ότι «το διεθνές κομμουνιστικό κίνημα επιθυμεί να χρησιμοποιήσει ένοπλη εισβολή προκειμένου να κατακτήσει ανεξάρτητα έθνη». Ο Στάλιν είχε προφανώς σχέση με την εισβολή, ουσιαστικά ήταν ένας πληρεξούσιος πόλεμος στα πλαίσια του ευρύτερου Ψυχρού Πολέμου. Χρόνια μετά, όταν ανοίχθηκαν σοβιετικά αρχεία οι ισχυρισμοί του Τρούμαν αποδείχθηκαν ορθοί.

Για ένα διάστημα η κατάσταση στην Κορέα φαινόταν χαμένη υπόθεση: ο στρατός της Βόρειας Κορέας είχε προελάσει στην χερσόνησο για σχεδόν έξι εβδομάδες, αφήνοντας τις δυνάμεις του ΟΗΕ να κατέχουν έναν θύλακα γύρω από το νότιο λιμάνι του Πουσάν. Αφού ανασυντάχθηκαν, στις 15 Σεπτεμβρίου, ο Μακ Άρθουρ υλοποίησε μία παράτολμη αμφίβια επιχείρηση – η οποία πέτυχε απόλυτα – στην Ιντσόν, κοντά στην Σεούλ και στα προπολεμικά σύνορα. Παράλληλα, οι δυνάμεις του ΟΗΕ κατάφεραν να

¹⁰⁹ Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 91 – 92.

σπάσουν την περικύκλωση του Πουσάν και ξεκίνησαν να κινούνται προς τα βόρεια. Η Σεούλ ανακτήθηκε στις 26 Σεπτεμβρίου και οι δυνάμεις έφτασαν στον 38ο παράλληλο. Στις αρχές Οκτωβρίου συνέχισαν την προέλαση τους βορειότερα στην χερσόνησο και στα τέλη του ίδιου μήνα βρίσκονταν 50 μίλια από τον ποταμού Γιαλού, το σύνορο μεταξύ Βόρειας Κορέας και Μαντζουρίας. Αν και η κυβέρνηση Τρούμαν δεν πίστευε ότι οι Κινέζοι θα επενέβαιναν στον πόλεμο της Κορέας ήθελαν να σιγουρευτούν ότι οι αεροπορικοί βομβαρδισμοί θα περιορίζονταν στην κορεατική χερσόνησο.

Η άρνηση του Στάλιν να επέμβει – ο οποίος αν και επιθυμούσε να σώσει το κομμουνιστικό καθεστώς, δεν ήθελε να εμπλακεί στον τοπικό πόλεμο – και η διαταγή του προς τον Κιμ να αποσυρθεί από τη Βόρεια Κορέα, έπεισαν τον Μάο να επέμβει, μόνος. Άλλωστε, μία ενωμένη Κορέα υπό αμερικανικό έλεγχο ήταν το τελευταίο που επιθυμούσε η Κίνα. Στις 26 Νοεμβρίου, 33 κινεζικές μεραρχίες επιτέθηκαν στις δυνάμεις του ΟΗΕ, καταλαμβάνοντας για δεύτερη φορά τη Σεούλ.

Ο Μακ Άρθουρ πρότεινε αντεπίθεση στην Κίνα μέσω ναυτικού αποκλεισμού και αεροπορικών βομβαρδισμών – ακόμα και ατομικών εν ανάγκη. Ωστόσο, η κυβέρνηση το θεώρησε παρακινδυνευμένο, καθώς λόγω της σινοσοβιετικής συμφωνίας ίσως να επενέβαινε η ΕΣΣΔ, και φοβούμενοι ότι εάν εμπλακούν σε ένα γενικευμένο πόλεμο με την Κίνα θα επισπεύσουν έναν παγκόσμιο πόλεμο στην Άπω Ανατολή. Τον Ιανουάριο του 1951, η 8η αμερικανική στρατιά υπό το στρατηγό Μάθιου Ρίτζγουεϊ ανέκοψε την κομμουνιστική προέλαση στη Νότια Κορέα, επανέκτησε τη Σεούλ και έφτασε και πάλι στον 38ο παράλληλο. Μετά από επανειλημμένες προκλήσεις του Μακ Άρθουρ προς τον Πρόεδρο, ο τελευταίος τον απέλυσε – άλλωστε ο Ριτζγουεϊ τα κατάφερνε περίφημα.

Την άνοιξη του 1951 η διαμάχη της Κορέας είχε μετατραπεί σε αδιέξοδο. Τον Απρίλιο και Μάιο οι αμερικανικές δυνάμεις και οι συμμαχικές του ΟΗΕ απέκρουσαν δύο κομμουνιστικές επιθέσεις, προκαλώντας τεράστιες απώλειες στους εχθρούς. Τελικά, τον Ιούνιο του 1951, όταν η σοβιετική αντιπροσωπία στον ΟΗΕ πρότεινε οι δύο πλευρές να προχωρήσουν σε ανακωχή, με αμοιβαίες αποχωρήσεις και σύνορο τον 38ο παράλληλο, η Ουάσινγκτον καλωσόρισε την πρόταση. Ωστόσο, αυτή η ανακωχή επετεύχθη το 1953, λόγω της εμμονής του Τρούμαν στον όρο οι βορειοκορεάτες και οι κινέζοι αιχμάλωτοι πολέμου να έχουν το δικαίωμα να μην επιστρέψουν στις κομμουνιστικές τους χώρες. Ο όρος έγινε αποδεκτός από την Κίνα και τη Βόρεια Κορέα επί προεδρίας Ντουάιτ Αϊζενχάουερ, ο οποίος ήταν διατεθειμένος να χρησιμοποιήσει ακόμα και πυρηνικά όπλα προκειμένου να λήξει ο πόλεμος¹¹⁰.

Ο πόλεμος της Κορέας ήταν ο πρώτος που διεξήχθη υπό την αιγίδα ενός παγκόσμιου οργανισμού ειρήνης, με διεθνή στρατό. Τυπικά, ο πόλεμος ήταν «μία αστυνομική δράση από τα Ηνωμένα Έθνη». Αλλά οι συνέπειές του – τόσο για την Κορέα, όσο και για τις ΗΠΑ – ήταν βαθύτατες. Δεκαέξι κράτη απέστειλαν στρατιωτικές μονάδες στην Κορέα και παρείχαν βοήθεια στις δυνάμεις των Ηνωμένων Εθνών εκεί. Οι ΗΠΑ, ωστόσο επωμίστηκαν το

¹¹⁰ Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 91 – 97, και Grantham, D. W., 1976. *The United States Since 1945: The Ordeal of Power*. New York: McGraw – Hill, σελ. 53 – 58, και Langston, T. S., 2007. *The Cold War Presidency: A Documentary History*. New York: Congressional Quarterly Press, σελ. 59 – 60

μεγαλύτερο βάρος του πολέμου, μαζί με τους Νοτιοκορεάτες. Ο πόλεμος της Κορέας αύξησε την ετοιμότητα του αμερικανικού στρατού, που είχε κρατηθεί σε χαμηλά επίπεδα. Στα μέσα του 1952, σχεδόν 2 εκατομμύρια είχαν προσχωρήσει στις ένοπλες δυνάμεις των ΗΠΑ, και οι αεροπορικές δυνάμεις είχαν αυξηθεί σε μεγάλο βαθμό. Επίσης, δόθηκε έντονη ώθηση στο ΝΑΤΟ¹¹¹. Τέλος, ήταν μία απτή απόδειξη της θέλησης των ΗΠΑ να εφαρμόσουν τη στρατηγική της ανάσχεσης ένοπλα πλέον, σε περιορισμένους, ευτυχώς, πολέμους¹¹².

¹¹¹ Grantham, D. W., 1976. *The United States Since 1945: The Ordeal of Power*. New York: McGraw – Hill, σελ. 58.

¹¹² Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 97.

ΣΥΝΔΕΤΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Όταν ο Ρέγκαν αποχώρησε από το γραφείο του, τον Ιανουάριο του 1989, η στρατηγική της ανάσχεσης είχε επιτύχει τα μέγιστα: εν τέλει, ένας σοβιετικός ηγέτης αναγνώρισε τις αδυναμίες του Μαρξισμού – Λενινισμού, καθώς και τη ματαιότητα του ρωσικού ιμπεριαλισμού. Στις 31/12/1991, στο πρωτοχρονιάτικο μήνυμα προς τον αμερικανικό λαό, ο πρόεδρος Τζωρτζ Μπους ο πρεσβύτερος ανέφερε ότι «κατά τη διάρκεια αυτών των τελευταίων μηνών υπήρξαμε μάρτυρες ενός εκ των μεγαλύτερων δραμάτων του 20ου αιώνα: της ιστορικής και επαναστατικής μεταμόρφωσης μίας απολυταρχικής δικτατορίας, της Σοβιετικής Ένωσης, και της απελευθέρωσης των λαών της. Για πάνω από σαράντα χρόνια, οι ΗΠΑ ηγούνταν του αγώνα κατά του κομμουνισμού και της απειλής που εκείνος έθετε στις πιο πολύτιμες αξίες μας. Αυτή η σύγκρουση τώρα έληξε», πρόσθεσε δε ότι «οι εχθροί μας, πλέον, έχουν γίνει σύμμαχοί μας»¹¹³. Ένα μήνα αργότερα, στην ετήσια ομιλία του προς την ολομέλεια του Κογκρέσου, χρησιμοποίησε λιγότερο διπλωματική γλώσσα. Μιλώντας από το ίδιο βήμα στην αίθουσα της Βουλής των Αντιπροσώπων, από όπου ο πρόεδρος Τρούμαν είχε εξαγγείλει το Δόγμα Τρούμαν σαράντα πέντε χρόνια νωρίτερα, ο Μπους διακήρυξε: «οι ΗΠΑ κέρδισαν τον Ψυχρό Πόλεμο»¹¹⁴.

Ο Ψυχρός Πόλεμος έληξε χωρίς μεγάλες αξιώσεις. Το μεγάλο ιδεολογικό σχίσμα του 20ου αιώνα, ξεθώριασε. Η ΕΣΣΔ κατέρρευσε τελικά και κατακερματίστηκε θύμα όχι τόσο άμεσης στρατιωτικής ήττας, όσο μίας αποσύνθεσης την οποία επιτάχυναν οικονομικές και κοινωνικές εντάσεις¹¹⁵. Ουσιαστικά, η κρίση της Σοβιετικής Ένωσης προήλθε από ένα συνδυασμό εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων. Στο μεν εσωτερικό, το αρτηριοσκληρωτικό ολοκληρωτικό καθεστώς αδυνατούσε να καλύψει τις βασικές ανάγκες του πληθυσμού, ενώ στο εξωτερικό η άνοδος της σοβιετικής ισχύος προκάλεσε διεθνή αντισοβιετική συσπείρωση¹¹⁶.

Ο ασυνήθιστος τρόπος κατά τον οποίο κατέρρευσε η Σοβιετική Ένωση, αν και σε γενικές γραμμές θετικός, είχε ωστόσο κάποια μειονεκτήματα. Δεν υπήρχε πλέον κάτι που να κρατάει τις ΗΠΑ σε εγρήγορση, κανένα αντίβαρο. Η αναίμακτη νίκη της Δύσης επιβεβαίωσε την επικράτηση των αξιών και των θεσμών της. Για αυτό οι ΗΠΑ συνέχισαν να ακολουθούν την ίδια πορεία, με ελάχιστη αλλαγή πλεύσης. Η εξωτερική πολιτική του Τζωρτζ Μπους του πρεσβύτερου προσαρμόστηκε στην αρχή του "status quo plus". Ο Μπιλ Κλίντον, όσο κι αν προσπάθησε να αφήσει το δικό του σημάδι, τελικά πορεύτηκε με την ίδια λογική. Η Αμερική είχε απομείνει με υπερβολική δύναμη – ακόμα και για το ίδιο της το καλό¹¹⁷. «Το κεντρικό παράδοξο της μονοπολικότητας είναι ότι οι ΗΠΑ απολαμβάνουν τεράστια επιρροή, ταυτόχρονα όμως δεν έχουν πλήρη επίγνωση αυτής τους της ισχύος»,

¹¹³ Gaddis, J. L., 2005. *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy During the Cold War*. New York: Oxford University Press, σελ. 377 – 379.

¹¹⁴ Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 373 – 374.

¹¹⁵ Zbigniew, B., 1998. *Η Μεγάλη Σκακιά*. Αθήνα: Λιβάνη, σελ. 31.

¹¹⁶ Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 363 – 364.

¹¹⁷ Kupchan C. A., 2002. *The End of the American Era: US foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. 22 -23.

παρατηρεί ο Στέφεν Ουώλτ. Η απουσία κάποιας προφανούς απειλής στην ασφάλεια των ΗΠΑ, μετατόπισε οποιαδήποτε πιεστική αναστολή να αναλάβουν την ηγεσία στην επίλυση των προβλημάτων¹¹⁸. Η δεσπόζουσα θέση στην οποία είχε βρεθεί η Αμερική με τη διάλυση της ΕΣΣΔ, ενίσχυσε έναν αυτάρεσκο θριαμβευτισμό. Ιδίως αφού η Σοβιετική Ένωση δεν παρέδωσε απλώς τα όπλα, αλλά κατέρρευσε ολοσχερώς. Η ανικανότητα άλλων μεγάλων κρατών να προκαλέσουν την αμερικανική πρωτοκαθεδρία προκαλούσε σταθερότητα – οι άλλοι ακολουθούσαν, μην έχοντας άλλη επιλογή. Και η Αμερική, δεδομένης της θέσης της, μπορούσε να δημιουργεί τάξη, χωρίς να προσπαθεί ιδιαίτερα¹¹⁹.

Η αλλαγή που συντελέστηκε μετά το 1989, επηρέασε τις εξελίξεις στο διεθνές σύστημα, καθώς και τη μεταψυχροπολεμική διεθνή πολιτική. Κατά τη δεκαετία του 1990, τρεις ήταν οι επικρατέστερες αντιλήψεις στο πεδίο της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής: ο Ουίλσονισμός, ο Ρεαλισμός και ο Τζακσονισμός¹²⁰. Συγκεκριμένα, η κυβέρνηση Κλίντον, εκμεταλλευόμενη την παγκόσμια κυριαρχία των ΗΠΑ, εφάρμοσε κυρίως ιδεολογική εξωτερική πολιτική, προβαίνοντας σε τέσσερις ανθρωπιστικές επεμβάσεις: στη Σομαλία, στην Αϊτή, στη Βοσνία και στο Κόσοβο. Ωστόσο, οι εν λόγω επεμβάσεις, ούσες εξαιρετικά επιλεκτικές, όπως υποστηρίζει ο Κίσινγκερ, είναι δυνατόν να εκληφθούν από τον υπόλοιπο κόσμο «ως αυθαίρετη άσκηση της αμερικανικής κυριαρχίας και συν τω χρόνω ως ιδιοτελής υποκρισία»¹²¹.

Ουσιαστικά, η κατάρρευση της ΕΣΣΔ στέρησε από τις ΗΠΑ έναν ισότιμο αντίπαλο. Η μάχη των ΗΠΑ εναντίον της ΕΣΣΔ ήταν διπλή, στρατηγικής¹²² και ηθικό-πολιτικής¹²³ φύσεως. Ο ανταγωνισμός του

¹¹⁸ Herring G. C., 2008. *From Colony to Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776*. New York: Oxford University Press, σελ. 920 – 921. Επίσης, ο Ουώλτ, ο οποίος είχε κατακρίνει την τάση για ηγεμονία στην αμερικανική πολιτική, ανέφερε ότι στη δεκαετία του 1990 η αμερικανική πολιτική βασίστηκε στο γεγονός ότι οι ΗΠΑ θα μπορούσαν να προβούν σε μία φιλόδοξη πολιτική που δεν θα απαιτεί μεγάλες θυσίες και κόστος. Δεδομένου του γεγονότος ότι ο κόσμος είναι έτοιμος να ακολουθήσει την Αμερική και να υιοθετήσει το αμερικανικό μοντέλο ανάπτυξης και τον παγκόσμιο ηγετικό της ρόλο, βλ. Shackleina, T. A., 2002. *Russia and the United States in New World Order: Debates in Russian and American Political and Academic Communities (1991 – 2002)*. Moscow: Institute of the USA and Canada Studies, RAS, σελ. 146 – 147.

¹¹⁹ Kupchan C. A., 2002. *The End of the American Era: US foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. 22 -23.

¹²⁰ Σύμφωνα με τον Ουίλσονισμό, οι ΗΠΑ όφειλαν να αξιοποιήσουν την ηγεμονική τους θέση, προκειμένου να προωθήσουν τον φιλελεύθερο ιδεαλισμό του Ουίλσον. Στον αντίποδα βρίσκεται ο Τζακσονισμός, οι οπαδοί του οποίου τάσσονται υπέρ της απεμπλοκής των ΗΠΑ από τις πολυμερείς δεσμεύσεις τους. Μεταξύ των δύο τάσεων βρίσκεται ο Ρεαλισμός, ο οποίος υποστηρίζει την αξιοποίηση των πολυμερών δεσμεύσεων των ΗΠΑ με γνώμονα τα αμερικανικά εθνικά συμφέροντα, βλ. Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Παιδεία, σελ. 391 – 392.

¹²¹ *Ibid.*, σελ. 393 – 394.

¹²² Οι ΗΠΑ καλούνταν να ανταποκριθούν σε μια στρατηγική πρόκληση: η ΕΣΣΔ είχε επιτύχει τη στρατηγική ισότητα στις αρχές της δεκαετίας του 1970 (είχε κατορθώσει να εξισώσει το στρατιωτικό δυναμικό της με το αμερικανικό, αφιερώνοντας βέβαια σε αυτό το μεγαλύτερο μέρος των οικονομικών πόρων της), αποτελώντας ταυτόχρονα μια πιθανή απειλή σε γεωπολιτικό επίπεδο, βλ. Boniface Pascal, 2004. *Οι πόλεμοι του Αύριο*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 86 – 87.

¹²³ Ιδωμένο από τις ΗΠΑ, το σοβιετικό καθεστώς ενσάρκωνε την ολική άρνηση του αμερικανικού πολιτικού συστήματος – φιλελευθερισμός εναντίον δικτατορικού καθεστώτος, ατομικές ελευθερίες εναντίον κρατικής παντοδυναμίας και ούτω καθεξής. Το σοβιετικό καθεστώς έπρεπε συνεπώς να πολεμηθεί, όχι μόνο για λόγους συμφερόντων, αλλά και στο

σοβιετικού αντιπάλου των ΗΠΑ, είχε εξασφαλίσει στον φιλελεύθερο χώρο, την επομένη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ένα είδος αρνητικής συνοχής. Με τη διάλυση της ΕΣΣΔ, το ηθικό επιχείρημα δε βρίσκει πλέον τα ίδια ερείσματα, καθώς δεν υπάρχει πλέον ένα κράτος το οποίο να επιθυμεί να κυριαρχήσει στον κόσμο εν ονόματι μιας μεσσιανικής ιδεολογίας.

Σε ιδεολογικό επίπεδο όμως, αντίβαρο του φιλελευθερισμού μπορεί να θεωρηθεί ότι ο ισλαμικός φονταμενταλισμός αντιμάχεται τον φιλελευθερισμό, στα πλαίσια του μουσουλμανικού κόσμου. Οι ρίζες της ισλαμιστικής τρομοκρατίας βρίσκονται στην ιδεολογία του αιγύπτιου Σαγίντ Κουτμπ¹²⁴. Ο ισλαμικός φονταμενταλισμός έχει στοιχεία διεθνούς επαναστατισμού, εφόσον προσβλέπει στην ανατροπή των υφιστάμενων κρατών στον μουσουλμανικό τουλάχιστον κόσμο και στην αντικατάστασή τους από ενιαίο θεοκρατικό χαλιφάτο. Έχει επίσης εξαπολύσει ένοπλο αγώνα μέσω μη κρατικών οργανώσεων στα πλαίσια του οποίου δικαιολογεί απεριόριστη αιματοχυσία χάριν της ουτοπίας¹²⁵. Η Αλ Κάιντα δημιουργήθηκε το 1988 στα πλαίσια του ανταρτοπολέμου στο Αφγανιστάν ενάντια στη σοβιετική εισβολή (1979-1989). Τους Αφγανούς μουτζαχεντίν υποστήριξαν οι ΗΠΑ, η Σαουδική Αραβία, το Πακιστάν καθώς και περίπου 35.000-40.000 εθελοντές ισλαμιστές από όλο το μουσουλμανικό κόσμο. Μετά την εκδίωξη των σοβιετικών, οι φανατικοί ισλαμιστές Ταλιμπάν κατέκτησαν την εξουσία, με τον μπιν Λάντεν να αποτελεί ενεργό υποστηρικτή του καθεστώτος τους¹²⁶.

Η ίδρυση της Αλ Κάιντα και οι διαδοχικές κηρύξεις πολέμου από τον Οσάμα μπιν Λάντεν σήμαναν την έναρξη μίας νέας και γεμάτης αιώνους φάσης στην ιστορία τόσο του Ισλάμ όσο και της τρομοκρατίας. Οι λόγοι που οδήγησαν τις πράξεις του Μπιν Λάντεν, όπως υποστηρίζει ο ίδιος ήταν η Αμερικανική παρουσία στην Αραβία κατά τη διάρκεια του Πολέμου του Κόλπου, καθώς και η χρήση της Σαουδικής Αραβίας ως βάση για επίθεση στο Ιράκ. Πράγματι, η διάλυση της ΕΣΣΔ είχε ως συνέπεια την αύξηση της δύναμης και της επιρροής των ΗΠΑ, και συνεπώς των καθεστώτων που εκείνες υποστήριζαν στην περιοχή. Επιπλέον, η κατάρρευση της ΕΣΣΔ στέρησε από τους αντιπάλους της Δύσης έναν «χρήσιμο» εχθρό της και σύμμαχό τους, στον οποίο θα μπορούσαν να στραφούν για ενθάρρυνση, καθώς και υλική και στρατιωτική βοήθεια. Συνεπώς, εάν ήθελαν να πολεμήσουν τις ΗΠΑ θα έπρεπε να το κάνουν μόνοι τους. Είχαν κατά νου την επιτυχή εκδίωξη των Ρώσων από το Αφγανιστάν, μία ήττα τόσο συντριπτική για τη Σοβιετική Ένωση, που οδήγησε άμεσα στην κατάρρευσή. Συνεπώς, έχοντας νικήσει την υπερδύναμη που πάντα αντιμετώπιζαν ως πιο υπερέχουσα, ένιωθαν έτοιμοι να αντιμετωπίσουν και την άλλη – κάτι στο οποίο ενθαρρύνονταν από τη συχνά διατυπωμένη πεποίθηση ότι η Αμερική ήταν μία χάρτινη τίγρης. Ο τρόπος για να αποποιηθούν οι ΗΠΑ των εκεί

όνομα της ηθικής. Ήδη από τον Α'ΠΠ, επί προεδρίας Γουίλσον, οι ΗΠΑ πάντοτε πρότασσαν τις ηθικές βλέψεις για τη διεθνή τάξη (δικαίωμα των λαών στην αυτοδιάθεση, δημοκρατία κτλ), τις οποίες και αντέτασσαν εύκολα στον κυνισμό ή στη Realpolitik της Ευρώπης, στην κυριαρχία της αμής ισχύος και της θέλησης των δυνάμεων., *Ibid.*, σελ. 87 – 88.

¹²⁴ Πρόκειται για τον σπουδαιότερο συνιήτη θεωρητικό του ριζοσπαστικού ισλαμισμού, ο οποίος εκτελέσθηκε από το καθεστώς Νάσερ το 1966. Καταφερόταν με ιδιαίτερο μένος ενάντια στον Κεμάλ Ατατούρκ, «ο οποίος τερμάτισε το ισλαμικό χαλιφάτο, διαχώρισε την θρησκεία από το κράτος και ανακήρυξε το καθαρά κοσμικό κράτος», Παπασωτηρίου Χ., 2008. *Η διεθνής πολιτική στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 20.

¹²⁵ *Ibid.*, σελ. 88.

¹²⁶ *Ibid.*, σελ. 181-182.

δεσμεύσεών τους ήταν να δεχθούν επιθέσεις, προκειμένου να κατανοήσουν ότι το κόστος υπερέβαινε το όφελος¹²⁷.

Η διεθνής τρομοκρατία¹²⁸ παρουσιάζει στην εποχή μας μια ιδιάζουσα απειλή για την κοινωνία των κυρίαρχων κρατών. Η διεθνής τρομοκρατία εισήχθη αποφασιστικά ως πρόβλημα της διεθνούς πολιτικής την 11η Σεπτεμβρίου του 2001, με τις τρομοκρατικές επιθέσεις κατά των Ηνωμένων Πολιτειών¹²⁹.

¹²⁷ Bernard, L., 2005. The Revolt of Islam. In *Major Problems in American Foreign Relations - Volume 2 : Since 1914*, edited by Merrill, D., and Paterson, T. G., 558 – 573. New York: Oxford University Press, σελ. 571 – 572, και Bobbitt, P., 2008. *Terror and Consent: The Wars for the Twenty – First Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. 79.

¹²⁸ Ο επίσημος καθορισμός της πράξης τρομοκρατίας από τον αμερικανικό Κώδικα: «Ως πράξη τρομοκρατίας εννοείται κάθε δραστηριότητα που (Α) περιλαμβάνει μία βίαιη πράξη ή μια πράξη επικίνδυνη για την ανθρώπινη ζωή που παραβιάζει τους ποινικούς νόμους των Ηνωμένων Πολιτειών ή οποιουδήποτε κράτους ή που θα μπορούσε να είναι μια ποινική παραβίαση εάν διαπραττόταν στο πλαίσιο της δικαιοδοσίας των Ηνωμένων Πολιτειών ή οποιουδήποτε άλλου κράτους και (Β) εμφανίζεται ως προτιθέμενη α) να εκφοβίσει ή να πιέσει έναν άμαχο πληθυσμό, β) να επηρεάσει την πολιτική μιας κυβέρνησης με τον εκφοβισμό ή την πίεση ή γ) να επηρεάσει τη δράση μιας κυβέρνησης μέσω της δολοφονίας ή της απαγωγής.» (United States Code Congressional and Administrative News, 98ο Συνέδριο, Δεύτερη Συνεδρία, 19 Οκτωβρίου 1984, τόμος 2, παράγραφος 3007, 98 STAT, 2707 [West Publishing Co. 1984]. βλ. Chomsky Noam., 2001. 11/9. Αθήνα: Εκδόσεις Άγρα, σελ. 19-20 υποσημείωση 1. Επίσης: Το αμερικανικό υπουργείο Εξωτερικών έχει προτείνει έναν ευρέως αποδεκτό ορισμό της τρομοκρατίας: «Η τρομοκρατία είναι μια προμελετημένη πράξη βίας, η οποία διαπράττεται με πολιτικό σκοπό κατά αμάχων (πολίτες, στρατιωτικό προσωπικό και / ή εκτός υπηρεσίας, επιθέσεις εναντίον ένοπλου προσωπικού και στρατιωτικών εγκαταστάσεων χωρίς να υφίσταται εμπόλεμη κατάσταση) από επιμέρους εθνικές ομάδες ή από παράνομους φορείς και των οποίων ο στόχος είναι γενικά να επηρεάσουν έναν πληθυσμό, Bobbitt, P., 2008. *Terror and Consent: The Wars for the Twenty – First Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. 353. Επίσης: Ο όρος “διεθνής τρομοκρατία” αφορά την τρομοκρατία που εμπλέκει τους πολίτες ή το έδαφος περισσότερων από μία χωρών. Τρομοκρατική ομάδα είναι οποιαδήποτε ομάδα καταφεύγει στη διεθνή τρομοκρατία ή αποτελείται από υπο-ομάδες που καταφεύγουν σε αυτήν». Στη Γαλλία, η τρομοκρατία ορίστηκε το 1991, ως «μια εσκεμμένη επιχείρηση που τείνει, μέσω εκφοβισμού ή βίας, στην ανατροπή των δημοκρατικών θεσμών ή στην αφαίρεση ενός τμήματος του εθνικού εδάφους από την κυριαρχία του κράτους», βλ. Boniface Pascal, 2004. Οι πόλεμοι του Αύριο. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 59.

¹²⁹ Παπασωτηρίου Χ., 2008. *Η διεθνής πολιτική στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 175.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

1. ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΣΤΗΜΑ

Με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η αμερικανική εξωτερική πολιτική βρέθηκε χωρίς κυρίαρχη αποστολή ανάλογη με την ανάσχεση της ΕΣΣΔ, που την απασχολούσε από το 1947 έως και το 1989¹³⁰.

Οι ΗΠΑ στη μεταψυχροπολεμική εποχή ήταν σε θέση να απολαμβάνουν ένα επίπεδο παγκόσμιας ηγεμονίας, χωρίς ιστορικό προηγούμενο. Η Αμερική υπερτερεί σε τέσσερις αποφασιστικούς τομείς της παγκόσμιας ισχύος¹³¹: στρατιωτικά, οικονομικά, τεχνολογικά και πολιτισμικά. Ο συνδυασμός κάνει την Αμερική τη μόνη συνεκτική παγκόσμιο υπερδύναμη¹³². Επιπλέον, η αμερικανική ηγεμονία έχει παραγάγει μία νέα διεθνή τάξη που δεν αντιγράφει απλώς, αλλά και θεσμοποιεί στο εξωτερικό πολλά γνωρίσματα του ίδιου του αμερικανικού συστήματος¹³³.

Η απόλυτη – και ταυτόχρονα ασυνήθιστη ιστορικά – υπεροχή των ΗΠΑ στο διεθνές σύστημα είναι γεγονός. Ωστόσο, η κατοχή τέτοιας ισχύος δεν κατάφερε να εξαλείψει πλήρως τις φοβίες των ΗΠΑ, όπως ήλπιζε η Ουάσινγκτον. Κατά τη διάρκεια της πρώτης μεταψυχροπολεμικής εποχής, ένα αβέβαιο έθνος εστίαζε σε εσωτερικά προβλήματα και χρησιμοποιούσε τη συντριπτική του ισχύ με μεγάλο δισταγμό. Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου εξάλειψαν τις μείζονες εστίες διεθνούς έντασης, και τον φόβο πυρηνικού ολοκαυτώματος. Ο Φράνσις Φουκουγιάμα στο «Τέλος της Ιστορίας» του εξήρε τον απόλυτο θρίαμβο του καπιταλισμού και της δημοκρατίας επί του φασισμού και του κομμουνισμού, πεπεισμένος ότι οι διεθνείς ιδεολογικές συγκρούσεις έπνευσαν τα λείψαντα, και ότι πλέον δε νοείτο καμία νέα ιδεολογική μάχη¹³⁴. Ο Σάμιουελ Χάντινγκτον από την άλλη πλευρά, προέβλεπε ότι οι συγκρούσεις μεταξύ των πολιτισμών (χριστιανισμού, ισλαμισμού και κομφουκιανισμού) θα υποκαθιστούσαν τη μέχρι τότε σύγκρουση του καπιταλισμού ενάντια στον κομμουνισμό¹³⁵.

¹³⁰ Πατσαωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 389.

¹³¹ Τα τελευταία χρόνια του 20ου αιώνα, οι ΗΠΑ έχουν να επιδείξουν μία υψηλού τεχνολογικού επιπέδου στρατιωτική μηχανή, μία ανθεκτική οικονομία, και «ήπια ισχύ», που τους έδωσαν σχεδόν ανυπολόγιστη επιρροή στα διεθνή τεκταινόμενα. Ουδέποτε από την εποχή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας έχει συμβεί να απολαμβάνει ένα κράτος τέτοια πρωτοκαθεδρία., βλ. Herring G. C., 2008. *From Colony to Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776*. New York: Oxford University Press, σελ. 917 – 918.

¹³² «Οι Γάλλοι, συχνά επικριτικοί προς τις ΗΠΑ, επινόησαν μία καινούρια λέξη: υπερδύναμη, προκειμένου να περιγράψουν το πρωτοφανές στάτους της Αμερικής», βλ. *Ibid.*, σελ. 917.

¹³³ Zbigniew, B., 1998. *Η Μεγάλη Σκακιά*. Αθήνα: Λιβάνη, σελ. 52 – 60.

¹³⁴ Herring G. C., 2008. *From Colony to Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776*. New York: Oxford University Press, σελ. 917 - 918.

¹³⁵ Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι Άραβες και οι Ασιάτες θα μπορούσαν να αποτελέσουν – προς στιγμήν τουλάχιστον – τους δυνητικούς νέους «άλλους». Η άποψη του Χάντινγκτον περί της εχθρότητας του Ισλάμ απέναντι στα δυτικά ιδανικά, των τρομοκρατικών επιθέσεων σε αεροπλάνα, πρεσβείες κτλ, καθώς και η χρονολογική σύμπτωση του τέλους του Ψυχρού Πολέμου με την αρχή του Α' Πολέμου του Κόλπου, ενδυναμώνουν την άποψη ότι το Ισλάμ είναι ο νέος εχθρός. Αν και η Δύση επενέβη με επιθέσεις (με ηγέτη το ΝΑΤΟ) στην χριστιανική ορθόδοξη Σερβία για την προάσπιση των Αλβανών μουσουλμάνων, μειώνοντας έτσι τη σημασία της εν λόγω άποψης του Χάντινγκτον, το ισλαμικό στοιχείο – ον στον πυρήνα του αντιδυτικό και αποτελώντας ως εκ τούτου πραγματική απειλή – άντεξε στον χρόνο, δίνοντας τη δυνατότητα στους δυτικούς διαμορφωτές πολιτικής να αναπτύσσουν θεωρίες για τον κίνδυνο από το φονταμενταλιστικό Ισλάμ και την ολοένα αυξανόμενη μάνητά του κατά της

Υποστηριζόταν ότι την ψυχροπολεμική πάλη μεταξύ Δύσης και Ανατολής θα ακολουθούσε μία σύγκρουση μεταξύ Νότου και Βορρά, των εχόντων και των μη εχόντων, της Δύσης και των υπολοίπων¹³⁶.

Σύμφωνα με την θεωρία εξισορρόπησης της ισχύος, λογικό επακόλουθο της λήξης του Ψυχρού Πολέμου και της ανάδυσης της Αμερικής ως μοναδικής υπερδύναμης στο διεθνές σύστημα, οι υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις να συσπειρωθούν, προκειμένου να την εξισορροπήσουν, καθώς η υπερβολική της ισχύ αποτελεί δυνητική απειλή για την ασφάλειά τους. Ομοίως, σύμφωνα με την θεωρία της εξισορρόπησης απειλών, θα ήταν αναμενόμενο τα υπόλοιπα κράτη να προβούν στην εξισορρόπηση των ΗΠΑ, λόγω του ότι αυξάνεται η σχετική ισχύς της μοναδικής υπερδύναμης. Ωστόσο, υπάρχει έλλειψη παραστάσεων απειλής ενώπιον της αμερικανικής ισχύος. Κατ' αρχάς, λόγω του γεωγραφικού παράγοντα: δύο μεγάλοι ωκεανοί παρεμβάλλονται μεταξύ των ΗΠΑ και της ευρασιατικής ηπειρωτικής μάζας στην οποία βρίσκονται οι υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις – γεγονός που αποκλείει έναν αμερικανικό εδαφικό επεκτατισμό στο ανατολικό ημισφαίριο σε βάρος των μεγάλων δυνάμεων της Ευρώπης και της Ασίας, εκτός και εάν αυτή προσκληθεί, όπως κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Επιπλέον, μεταξύ των μεγάλων ευρασιατικών δυνάμεων υπάρχουν διλήμματα ασφαλείας, τα οποία όχι μόνο τις αποτρέπουν από το να συσπειρωθούν εναντίον των ΗΠΑ, αλλά ενίοτε τις ωθούν να επιθυμούν την υποστήριξή τους. Τέλος, δεν θα πρέπει να παραβλεφθεί το γεγονός ότι οι εν λόγω χώρες, ούσες στην αμερικανική σφαίρα επιρροής κατά τον Ψυχρό Πόλεμο, έχουν – σε μεγάλο βαθμό – κοινό πυρήνα αξιών¹³⁷, ο οποίος αποτελεί τη βάση της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής τους και αναγνωρίζουν ότι είναι προς το συμφέρον τους να στηρίζουν τα φιλελεύθερα στοιχεία της διεθνούς τάξης που προωθούν οι ΗΠΑ. Όπως έχει τονίσει ο Στέφεν Ουώλτ, τα κράτη εξισορροπούν όχι την ισχύ, αλλά τις απειλές και αυτοί οι δύο παράγοντες δε συμβαδίζουν απόλυτα. Η ίδια η αμερικανική ισχύς τους δίνει κίνητρα να την ανταγωνιστούν, συγχρόνως όμως τους αναγκάζει να το κάνουν «ήσυχα και προσεκτικά»¹³⁸.

Αν και η απόλυτη υπεροχή των ΗΠΑ δεν προκάλεσε αντιαμερικανική συσπείρωση, όταν μία δύναμη έχει απόλυτη υπεροχή στα συμβατικά μέσα, ενδέχεται να ωθήσει τους αντιπάλους της να προσφύγουν σε μη συμβατικά μέσα. Επιπλέον, αυτή ακριβώς η υπεροχή ισχύος παρείχε στις ΗΠΑ μεγάλο περιθώριο λάθους, χωρίς να αντιμετωπίσουν – άμεσα τουλάχιστον – αρνητικές συνέπειες¹³⁹. Το 1989, ο ιστορικός του πολέμου Μάρτιν βαν

ασφάλειας της Δύσης, βλ. Papkova, I. A., «International Relations in the Post 9/11 World: Re-Conceptualizing the West's "Other"».

¹³⁶ Herring G. C., 2008. *From Colony to Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776*. New York: Oxford University Press, σελ. 920 – 921.

¹³⁷ φιλελεύθερη δημοκρατία, ανθρώπινα δικαιώματα, οικονομία της αγοράς και κράτος δικαίου

¹³⁸ Παπασωτηρίου Χ., 2008. *Η διεθνής πολιτική στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 101 – 104, και Wivel, A., "Balancing against threats or bandwagoning with power? Europe and the transatlantic relationship after the Cold War", *Cambridge Review of International Affairs*, vol. 21, no. 3 (September 2008), pp 292 – 299.

¹³⁹ Η Ουάσινγκτον επέκτεινε το NATO προς ανατολάς, παραβλέποντας τις έντονες ενστάσεις της Ρωσίας. Η Μόσχα, ωστόσο, καθώς επιθυμούσε να εισέλθει στο δυτικό σύστημα θεσμών, δεν είχε άλλη επιλογή, από το να σωπάσει και να εξακολουθεί να επιζητά την εύνοια της Αμερικής. Κατά τη διάρκεια του πολέμου που διεξήγαγε το NATO στο Κόσοβο, αμερικανικά αεροσκάφη βομβάρδισαν κατά λάθος την κινεζική πρεσβεία στο Βελιγράδι. Αν και

Κρέβελτ έγραφε: «Όποιος έχει αυτιά, για να ακούσει, ας ακούσει: Η κραυγή Lucifer ante portas αντηχεί ήδη και νέες μορφές πολέμου απειλούν να τερματίσουν τον εύθραυστο πολιτισμό μας»¹⁴⁰. Όπερ και – εν μέρει τουλάχιστον – εγένετο στις 11 Σεπτεμβρίου 2001.

Το πρωί της 11ης Σεπτεμβρίου 2001, τέσσερις ομάδες 19 συνολικά φανατικών¹⁴¹ Ισλαμιστών διενήργησαν ταυτόχρονες αεροπειρατείες στα τέσσερα αεροπλάνα, της Γιουνάιτεντ Αίρλαϊνς και της Αμέρικαν Αίρλαϊνς, στις βορειοανατολικές ΗΠΑ, μετατρέποντας τα τρία εξ αυτών σε θανάσιμα όπλα. Το τέταρτο, λόγω της αντίστασης των επιβατών και του πληρώματος, τελικά έπεσε σε ακατοίκητη περιοχή στην Πενσιλβάνια, πριν μπορέσει να κατευθυνθεί στο στόχο του, που ενδέχεται να ήταν είτε ο Λευκός Οίκος, είτε το Καπιτώλιο στην Ουάσινγκτον. Ωστόσο, τα υπόλοιπα τρία εν είδει κατευθυνόμενων πυραύλων κατέστρεψαν τους δίδυμους πύργους του Παγκόσμιου Κέντρου Εμπορίου της Νέας Υόρκης, καθώς και σημαντικό μέρος του Πενταγώνου – σκοτώνοντας χιλιάδες ατόμων και καταφέροντας αποφασιστικά πλήγματα στα σύμβολα της αμερικανικής οικονομικής και στρατιωτικής ισχύος¹⁴². Οι επιθέσεις προκάλεσαν τον θάνατο περίπου 3.000 ανθρώπων και υλικές ζημιές ύψους 90 δισεκατομμυρίων δολαρίων¹⁴³. Σε κλάσματα δευτερολέπτων, η αμερικανική αίσθηση της πραγματικότητας άλλαξε άρδην και δεν θα ήταν υπερβολικό να ειπωθεί πως «για τις ΗΠΑ η νέα χιλιετία δεν ξεκίνησε την 1η Ιανουαρίου 2000, αλλά την 11η Σεπτεμβρίου 2001»¹⁴⁴. Πλέον οι Αμερικανοί ένιωθαν τρωτοί, κάτι που έμελλε να επηρεάσει τη διάδρασή τους με τον υπόλοιπο κόσμο.

Πράγματι, οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου 2001, έκαναν ξεκάθαρο ότι ακόμα και οι υπερδυνάμεις είναι τρωτές, λειτουργώντας ως αφύπνιση για την Αμερική. Από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου έως ότου η τρομοκρατία χτύπησε στην καρδιά της Νέας Υόρκης και της Ουάσινγκτον, οι ΗΠΑ έχαναν σταδιακά το ενδιαφέρον τους για τα εξωτερικά ζητήματα. Μετά την 11η Σεπτεμβρίου, η προστασία των πατρίων εδαφών και η καταπολέμηση της τρομοκρατίας έγιναν υψίστης σημασίας εθνικά ζητήματα. Οι Δημοκρατικοί και οι Ρεπουμπλικάνοι επέδειξαν ένα πνεύμα σύμπνοιας, ένα κοινό μέτωπο,

ακολούθησαν μερικοί μήνες έντασης, αποκαταστάθηκαν οι σχέσεις των δύο, καθώς το Πεκίνο γνώριζε ότι μόνο με τις ευλογίες των ΗΠΑ θα μπορούσε να εισέλθει στον ΠΟΕ. Ακόμα και όταν οι ΗΠΑ, ακούσια ή εκούσια, ενόχλησαν άλλες μεγάλες δυνάμεις, εκείνες εξακολουθούσαν να επιδιώκουν καλές σχέσεις με την υπερδύναμη., βλ. Kupchan C. A., 2002. *The End of the American Era: US foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. 23

¹⁴⁰ Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 400 – 401.

¹⁴¹ Οι καμικάζι και αυτοί που τους είχαν υποστηρίξει ήταν κατά κύριο λόγο ήσυχτοι άνδρες «καλών οικογενειών», οι οποίοι δεν έδιναν εξωτερικά σημεία θρησκευτικού ζήλου ή φανατισμού, βλ. Cooley, J. K., 2001. *Τρομοκρατία: Ανίεροι Πόλεμοι*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ. 346.

¹⁴² Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 413 – 414, Levine P., and Papasotiriou H., 2005. *America Since 1945: The American Moment*. New York: Palgrave Macmillan, σελ. 259, Cooley, J. K., 2001. *Τρομοκρατία: Ανίεροι Πόλεμοι*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ. 346, Kupchan C. A., 2002. *The End of the American Era: US foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. xiii

¹⁴³ Παπασωτηρίου, Χ., Μελέτη: Διεθνής Ισλαμική Τρομοκρατία, ΕΚΟΜΕ.

¹⁴⁴ Levine P., and Papasotiriou H., 2005. *America Since 1945: The American Moment*. New York: Palgrave Macmillan, σελ. 259.

κάτι που ήταν επί μακρόν απόν από την Ουάσινγκτον¹⁴⁵. Αν και πολλοί έσπευσαν να χαρακτηρίσουν το συμβάν στο Περλ Χάρμπορ ανάλογο εκείνου της 11ης Σεπτεμβρίου, καθώς αμφότερα υπενθύμισαν στους Αμερικανούς ότι ζουν σε έναν επικίνδυνο κόσμο, στον οποίο η ανάμειξη, η επαγρύπνηση και οι θυσίες θεωρούνται εκ των ων ουκ άνευ, κάτι τέτοιο μπορεί να θεωρηθεί αποπροσανατολιστικό. Οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου είναι κάτι εντελώς καινούριο στις παγκόσμιες υποθέσεις, όχι λόγω της κλίμακας ή του χαρακτήρα τους, αλλά λόγω του στόχου τους. Για τις ΗΠΑ είναι η πρώτη φορά από τον Πόλεμο του 1812 που το εθνικό έδαφος βρέθηκε υπό επίθεση, ή έστω απειλήθηκε. Στις 7 Δεκεμβρίου 1941, οι στρατιωτικές βάσεις σε δυο αμερικανικές αποικίες δέχθηκαν επίθεση – αλλά όχι το εθνικό έδαφος, το οποίο ποτέ δεν απειλήθηκε¹⁴⁶.

Η 11η Σεπτεμβρίου τοποθέτησε τις ΗΠΑ σε μία νέα εποχή αβεβαιότητας και ανασφάλειας. Η φύση των επιθέσεων δημιούργησε στα κράτη μεγάλες παραστάσεις απειλής. Δεδομένου του γεγονότος ότι η Αλ Κάιντα εκπροσωπεί έναν θρησκευτικό μεσσιανισμό, δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί μέσω των παραδοσιακών υπολογισμών κόστους – οφέλους, στους οποίους βασίζεται η αποτροπή. Ήταν λοιπόν πιο εύκολο για τις ΗΠΑ να αποτρέψουν μία επίθεση στο έδαφός τους από την πανίσχυρη Σοβιετική Ένωση, παρά από την Αλ Κάιντα, η οποία δεν υπόκειται στους συνήθεις κανόνες της αποτροπής. Η νέα πρόκληση ασφαλείας καθώς δεν προερχόταν από ένα κυρίαρχο κράτος, κατά του οποίου θα ήταν δυνατόν να εφαρμοστούν οι στρατηγικές της ανάσχεσης και της αποτροπής, αχρήστευε εν μέρει τις εξαιρετικές στρατιωτικές ικανότητες των ΗΠΑ. Από εδώ και στο εξής, θα χρειαζόταν να εξευρεθεί ένας αποτελεσματικός τρόπος ούτως ώστε να καταπολεμηθεί το σκιώδες δίκτυο της Αλ Κάιντα και των συνεργατών της, και να προληφθούν τυχόν μελλοντικές τρομοκρατικές επιθέσεις, οι οποίες εάν συνδυάζονταν με την χρήση όπλων μαζικής καταστροφής, σίγουρα θα απέβαιναν πολύ καταστρεπτικότερες από εκείνες της 11ης Σεπτεμβρίου¹⁴⁷.

Όπως προκύπτει, η 11η Σεπτεμβρίου σύζευξε δύο μείζονες απειλές: τα όπλα μαζικής καταστροφής και την τρομοκρατία, ενισχύοντας τους φόβους ότι η διεθνής τρομοκρατία θα μπορούσε να προσφύγει στην χρήση των πρώτων. Η καθεμία αποτελούσε πρόβλημα για την αμερικανική εξωτερική πολιτική¹⁴⁸. Ο συνδυασμός τους όμως, ισοδυναμούσε με την πρωτοφανή πιθανότητα μίας άμεσης, αναπότρεπτης πυρηνικής ή βιολογικής απειλής στις ΗΠΑ. Η δυνατότητα ένας σχετικά μικρός και αδύναμος μη κρατικός δρώντας να είναι σε θέση να προκαλέσει καταστροφικές ζημιές αποτελεί μία άνευ προηγουμένου απειλή ασφαλείας, ένα «εφιαλτικό σενάριο». Κάτι το οποίο καθίσταται ακόμα πιο σοβαρό, καθώς η Αλ Κάιντα, σε συνεργασία με άλλες

¹⁴⁵ Kupchan C. A., 2002. *The End of the American Era: US foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. xiii – xiv.

¹⁴⁶ Chomsky Noam., 2001. 11/9. Αθήνα: Εκδόσεις Άγρα, σελ. 13 – 14. Εκτός βέβαια από την επίθεση στο Νέο Μεξικό από τον Πάντσο Βίλλα, το 1916, βλ. Berman., P., 2004. *Terror and Liberalism*. New York: W. W. Norton & Company, σελ. 168.

¹⁴⁷ Levine P., and Papasotiρίου H., 2005. *America Since 1945: The American Moment*. New York: Palgrave Macmillan, σελ. 244.

¹⁴⁸ Και οι δύο συνυπήρχαν για μεγάλο χρονικό διάστημα ως ζητήματα στην εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ, ο μεν ριζοσπαστικός ισλαμισμός από την επανάσταση του Ιράν το 1978, τα δε όπλα μαζικής καταστροφής από την αυγή της πυρηνικής εποχής.

ισλαμιστικές τρομοκρατικές οργανώσεις, έχει δημιουργήσει ένα διεθνές τρομοκρατικό δίκτυο εντυπωσιακής γεωγραφικής ευρύτητας¹⁴⁹.

Αν και υπήρξε σχεδόν οικουμενική συσπείρωση και σύμπλευση στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας, η πολιτική που ακολούθησε η κυβέρνηση Μπους μπορεί να χαρακτηριστεί αντιφατική. Όπως και να έχει, η δημοτικότητα του προέδρου Μπους εκείνη την περίοδο ήταν σε υψηλότατα επίπεδα, επιτρέποντάς του να παραβλέψει τις επικρίσεις για τα δρακόντεια μέτρα ασφαλείας που επέβαλε στο εσωτερικό¹⁵⁰. Οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου οδήγησαν το σχεδιασμό της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής σε ένα νέο επίπεδο: πλέον εμφανιζόταν επιτακτική η ανάγκη χάραξης μίας υψηλής στρατηγικής η οποία θα επέτρεπε στις ΗΠΑ να ακολουθήσουν μία επιτυχημένη εξωτερική πολιτική στην εποχή της τρομοκρατίας. Κατά πώς φαίνεται, η διεύρυνσή της ήταν αποτέλεσμα της αποτυχίας των αμερικανικών υπηρεσιών πληροφόρησης, καθώς και της ανικανότητας της αμερικανικής κυβέρνησης να βρουν μία αποτελεσματική απάντηση. Όπως αναφέρει ο Μπρενστάιν, «πριν από την 11η Σεπτεμβρίου, καμία κυβέρνηση – συμπεριλαμβανομένης και της κυβέρνησης του Μπους του νεότερου κατά τους πρώτους εννέα μήνες – ήταν πρόθυμη να λάβει τα απαραίτητα στρατιωτικά και διπλωματικά μέτρα προκειμένου να εξαρθρωθεί η Αλ Κάιντα», ενώ καταλήγει ότι «δεν είναι απορίας άξιο το ότι ο μπιν Λάντεν θεωρούσε τις ΗΠΑ υπερβολικά μαλακές, υπερβολικά ανήσυχες για πιθανές απώλειες, και υπερβολικά ανεπαρκείς πολιτικά, ούτως ώστε να μπορέσουν να αντιδράσουν σε τρομοκρατικές επιθέσεις»¹⁵¹.

¹⁴⁹ Παπασωτηρίου Χ., 2008. *Η διεθνής πολιτική στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 176 - 177 και Fukuyama F., 2007. *America at the Crossroads: Democracy, Power, and the Neoconservative Legacy*. Yale University Press, σελ. 67.

¹⁵⁰ Levine P., and Papasotiriou H., 2005. *America Since 1945: The American Moment*. New York: Palgrave Macmillan, σελ. 237. Επίσης: Χρησιμοποιεί ως φύλλο συκής τη μάχη της τρομοκρατίας, προκειμένου να επιβάλλει δικτατορία και καταπίεση της ελευθερίας, βλ. Bobbitt, P., 2008. *Terror and Consent: The Wars for the Twenty – First Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. 145.

¹⁵¹ Levine P., and Papasotiriou H., 2005. *America Since 1945: The American Moment*. New York: Palgrave Macmillan, σελ. 260.

2. ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ ΜΠΟΥΣ

A. Από τον Μπους τον πρεσβύτερο στο νεότερο Μπους

Η αντίδραση του Τζωρτζ Μπους του πρεσβύτερου στη νέα διεθνή τάξη πραγμάτων δεν προσέφερε συγκεκριμένο όραμα για το διεθνή ρόλο των ΗΠΑ μελλοντικά, τώρα που η ανάσχεση, η οποία χάραξε τις κατευθυντήριες γραμμές της εξωτερικής πολιτικής κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, δεν ήταν πλέον σχετική. Μία σοβαρή προσπάθεια διαμόρφωσης μίας μεταψυχροπολεμικής στρατηγικής έπεσε στο κενό. Ένα έγγραφο, το *Defense Planning Guidance*, προσχεδιάστηκε στο γραφείο του Υφυπουργού Άμυνας, Πωλ Ουώλφοβιτς, σκιαγραφώντας ένα νέο όραμα για τις ΗΠΑ ως τη μοναδική υπερδύναμη του πλανήτη. Σύμφωνα με το προσχέδιο του Αμερικανικού Πενταγώνου, το έθνος έπρεπε να διατηρήσει σαφώς την απόλυτη στρατιωτική υπεροχή του. Επεσήμανε ότι θα έπρεπε να αποκλειστεί οποιαδήποτε δυνατότητα πρόκλησης της πρωτοκαθεδρίας των ΗΠΑ, από μεμονωμένη δύναμη ή από συνδυασμό δυνάμεων. Το έγγραφο τασσόταν ξεκάθαρα υπέρ της μονομέρειας, μειώνοντας στο ελάχιστο τη σημασία του ΟΗΕ καθώς και των συμμαχιών. Επιπλέον, επεσήμανε τη διασπορά των πυρηνικών όπλων ως μείζονα ανησυχία και υποστήριζε ότι υπάρχει η πιθανότητα η Αμερική να χρειαστεί να δράσει προληπτικά προκειμένου να αποτρέψει αυτόν τον κίνδυνο. Ωστόσο, όταν διέρρευσε στον Τύπο, το Μάρτιο του 1992, προκάλεσε ευρεία αναστάτωση. Ο Λευκός Οίκος αποστασιοποιήθηκε από το έγγραφο – πέτρα του σκανδάλου. Όμως, στις αρχές του επόμενου αιώνα, αυτό ακριβώς το έγγραφο ανασύρθηκε από μία άλλη κυβέρνηση Μπους και έγινε θεμέλιο για την αμερικανική πολιτική άμυνας μετά την 11η Σεπτεμβρίου¹⁵².

Ουσιαστικά, η κυβέρνηση Κλίντον ήταν η πρώτη που ασχολήθηκε συστηματικά με αυτό που έμελλε να γίνει το πλέον φλέγον ζήτημα εθνικής ασφαλείας του 21ου αιώνα – τη διεθνή τρομοκρατία. Η αντίδρασή της ήταν επιλεκτική, συνήθως με σποραδικές αεροπορικές επιθέσεις κατά των τρομοκρατικών ενεργειών που εκδηλώθηκαν κατά καιρούς: στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου της Νέας Υόρκης το Φεβρουάριο του 1993, στο Χομπάρ Τάτουερς, το σύμπλεγμα κατοικιών Αμερικανών στρατιωτών που υπηρετούσαν στη Σαουδική Αραβία τον Ιούνιο του 1996, σε αμερικανικές πρεσβείες στην Κένυα και την Τανζανία το 1998 και η καταστροφή του αντιτορπιλικού Κόουλ του αμερικανικού ναυτικού, την παραμονή των εκλογών του 2000¹⁵³. Ο πρόεδρος εξουσιοδότησε την θανάτωση του ηγέτη της Αλ Κάιντα, Οσάμα μπιν Λάντεν, καταφέροντας ένα παρ' ολίγον χτύπημα με πύραυλο. Εντούτοις, ουδέποτε εξέτασε στα σοβαρά το ενδεχόμενο χερσαίων επιχειρήσεων κατά του αρχηγείου του μπιν Λάντεν στο Αφγανιστάν, ή της τοπικής κυβέρνησης που του παρείχε καταφύγιο. Παρασκευαστικά, η κυβέρνηση Κλίντον συνεργαζόταν με άλλες κυβερνήσεις προκειμένου να αποτρέψει μείζονα τρομοκρατικά σχέδια, ένα εκ των οποίων στόχευε στον αερολιμένα του Λος Άντζελες τις παραμονές της νέας χιλιετίας. Πάρα ταύτα,

¹⁵² Herring G. C., 2008. *From Colony to Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776*. New York: Oxford University Press, σελ. 922.

¹⁵³ Cooley, J. K., 2001. *Τρομοκρατία: Ανέμοι Πόλεμοι*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ. 313 – 347, και Herring G. C., 2008. *From Colony to Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776*. New York: Oxford University Press, σελ. 936 – 937

δεν υπήρχε απτή αίσθηση της σοβαρότητας της κατάστασης και συνεπώς έλειπε το ισχυρό κίνητρο για τη λήψη δραστικών μέτρων. «Τι θα χρειαστεί Ντικ;», ρώτησε προφητικά ένας ειδικός της αντιτρομοκρατικής το σύμβουλο επί θεμάτων τρομοκρατίας, Ρίτσαρντ Κλαρκ. «Πρέπει η Αλ Κάιντα να επιτεθεί στο Πεντάγωνο για να τραβήξει την προσοχή τους;»¹⁵⁴.

Η αποτυχία της Αμερικής να αποτρέψει τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου ήταν ένα περαιτέρω σημάδι στρατηγικής μετατόπισης. Ούτε η κυβέρνηση Κλίντον, ούτε η κυβέρνηση του πρεσβύτερου Μπους απάντησαν αποτελεσματικά στις επανειλημμένες προειδοποιήσεις ότι η χώρα έπρεπε να πράξει τα δέοντα προκειμένου να αντιμετωπίσει τις «ασύμμετρες» απειλές. Όπως είχε προειδοποιήσει η Επιτροπή Χαρτ – Ρούντμαν σε μία αναφορά που δημοσιεύθηκε το 1999, «η Αμερική θα γίνει ολοένα και πιο τρωτή σε εχθρική επίθεση που θα λάβει χώρα στο εσωτερικό της πατρίδας μας, και η στρατιωτική μας υπεροχή δεν θα είναι σε θέση να μας προστατέψει απολύτως»¹⁵⁵. Οι καταστροφικές επιθέσεις στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου στη Νέα Υόρκη και στο Πεντάγωνο, στην πόλη της Ουάσινγκτον, από αεροπειρατές αυτοκτονίας στις 11 Σεπτεμβρίου 2001 ήταν το φρικιαστικό αποκορύφωμα μιας σειράς επιθέσεων εναντίον της Αμερικής κατά τη δεκαετία του 1990. Οι επιθέσεις αυτές είχαν σχεδιαστεί, οργανωθεί και σε μερικές περιπτώσεις εκτελεστεί από βετεράνους του πολέμου του Αφγανιστάν (1979-1989) ή από άτομα που είχαν εκπαιδευτεί ή επηρεαστεί από αυτούς¹⁵⁶.

Μετά από μια περίοδο αβεβαιότητας, η νέα ρεπουμπλικανική κυβέρνηση υπό τον Τζωρτζ Μπους το νεότερο, θα εκμεταλλευόταν την ευκαιρία που της παρουσιάστηκε από τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου, προκειμένου να πραγματοποιήσει τις πιο επαναστατικές αλλαγές στην εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ από την εποχή που ο πρόεδρος Τρούμαν, το 1947, εξήγγειλε το ομώνυμο Δόγμα. Ο νέος πρόεδρος, όσο ήταν ακόμα υποψήφιος, δεν αναφέρθηκε σε πολλά από αυτά που έμελλε να ακολουθήσουν. Κατά την προεκλογική του εκστρατεία, είχε emphaticά τονίσει την ανάγκη για ταπεινοφροσύνη κατά τη διαπραγμάτευση με άλλα κράτη. Αποστασιοποιήθηκε από τον ουίλσονικό ιδεαλισμό, για τον οποίο κατέκρινε τους Δημοκράτες και ιδίως τον αντίπαλό του, τον αντιπρόεδρο Αλ Γκορ, εκφράζοντας αποστροφή για τις ανθρωπιστικές επεμβάσεις και το «nation-building». Η Κοντολίζα Ράις, μελλοντική σύμβουλός του για θέματα εθνικής ασφαλείας, και το «alter ego» του στα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, πρόσθεσε ότι «δεν είμαστε υποχρεωμένοι να αναθέσουμε στην 82η

¹⁵⁴ «What's it gonna take, Dick? Does Al Qaeda have to attack the Pentagon to get their attention?», Herring G. C., 2008. *From Colony to Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776*. New York: Oxford University Press, σελ. 936 – 937.

¹⁵⁵ «Η αναφορά συνέχιζε προβλέποντας ότι στις αρχές του 21ου αιώνα, «πιθανότατα να πεθάνουν – ουκ ολίγοι Αμερικανοί – και μάλιστα σε αμερικανικό έδαφος». Παρά το γεγονός ότι και άλλες ομάδες εξέφραζαν παρόμοιες ανησυχίες, οι Αμερικανοί ηγέτες κατέβαλλαν ελάχιστες προσπάθειες για τη βελτίωση του συντονισμού των υπηρεσιών εθνικής ασφαλείας. Απέτυχαν δε να λάβουν τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να εξαρθρωθούν τρομοκρατικά δίκτυα που δρουν στο εξωτερικό. Με «κατεβασμένη την ασπίδα» η Αμερική δέχτηκε στα τυφλά μία τρομοκρατική επίθεση αφοπλιστικής απλότητας. Οι πλέον εξελιγμένοι δορυφόροι παρακολούθησης και τα υψίστης τεχνολογίας μηχανήματα ακουστικής υποκλοπής ηττήθηκαν κατά κράτος από αεροπειρατές οπλισμένους με μαχαίρια και ανοιχτήρια κονσέρβας.», βλ. Kupchan C. A., 2002. *The End of the American Era: US foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. 16.

¹⁵⁶ Cooley, J. K., 2001. *Τρομοκρατία: Ανέμοι Πόλεμοι*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ. 313.

Αερομεταφερόμενη Μεραρχία μας να συνοδεύσει τα παιδάκια στον παιδικό σταθμό», στα Βαλκάνια, υπογραμμίζοντας ότι «οι ΗΠΑ δεν πρέπει να είναι η άμεσος δράση του κόσμου»¹⁵⁷.

Β. Δόγμα Μπους

Οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου και τα επακόλουθα δείχνουν γιατί το διεθνές σύστημα αφορά τις Ηνωμένες Πολιτείες. Πρώτον είναι μία πηγή απειλών και ευκαιριών. Ο πρόεδρος Μπους αναφέρθηκε σε αμφότερα όταν χαρακτήρισε ένα Ιράκ ηγούμενο από τον Σαντάμ Χουσεϊν ως απειλή για την αμερικανική ασφάλεια, και ένα δημοκρατικό Ιράκ ως κλειδί για την μελλοντική σταθερότητα και ευημερία στην περιοχή της Μέσης Ανατολής. Δεύτερον, το διεθνές σύστημα είναι ικανό να επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό την εσωτερική αμερικανική πολιτική. Στην περίπτωση των επιθέσεων της 11ης Σεπτεμβρίου, αυτό φάνηκε με την ψήφιση του νόμου Πάτριος¹⁵⁸, τον Οκτώβριο του 2001, μόλις 45 ημέρες μετά τις επιθέσεις, και με τη δημιουργία του Υπουργείου Εσωτερικής Ασφαλείας¹⁵⁹, έπειτα από μερικούς μήνες. Οι διατάξεις του επέτρεπαν σε ομοσπονδιακούς πράκτορες να παρακολουθούν άτομα που είχαν ταυτοποιηθεί ως ύποπτοι και να ερευνούν τις οικίες και τα γραφεία τους χωρίς πρότερη ειδοποίηση. Για όσους δεν ήταν Αμερικανοί υπήκοοι, η κατάσταση ήταν πιο σοβαρή, καθώς και μόνο με την υποψία εμπλοκής τους σε τρομοκρατικές ενέργειες υπήρχε η δυνατότητα φυλάκισης και κράτησής τους επ' αόριστον, χωρίς τη δυνατότητα δικαστικής αναθεώρησης για τη νομιμότητα της κατηγορίας¹⁶⁰.

Η 11η Σεπτεμβρίου αποτέλεσε τομή στην πορεία της κυβέρνησης του Τζωρτζ Μπους. Ενώ αρχικά ο Αμερικανός πρόεδρος είχε δηλώσει την πρόθεσή του να ασχοληθεί κυρίως με την εσωτερική πολιτική¹⁶¹, μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις έκανε στροφή 180 μοιρών, καθώς κλήθηκε να αντιμετωπίσει μία από τις σημαντικότερες προκλήσεις της αμερικανικής πολιτικής. «Είχε κηρυχθεί ένας «τέταρτος παγκόσμιος πόλεμος» κατά των ΗΠΑ. Ο Μπους έπρεπε να πάρει αποφάσεις ανάλογες με αυτές του Γούντροου Ουίλσον, του Φράνκλιν Ρούζβελτ και του Χάρι Τρούμαν στις απαρχές της αμερικανικής εμπλοκής, στους προηγούμενους τρεις παγκόσμιους πολέμους»¹⁶².

Οι τρομοκρατικές επιθέσεις, μείωσαν δραστικά την ανοχή των ΗΠΑ σε κάθε προσπάθεια μη φιλικού κράτους να αποκτήσει μέσα μαζικής καταστροφής¹⁶³. Το αμερικανικό στρατιωτικό δόγμα ανέκαθεν έδινε έμφαση στην χρήση της υπέρμετρης ισχύος, και στην άμεση και αποφασιστική της

¹⁵⁷ «We don't need to have the 82nd Airborne escorting kids to kindergarten in Balkans. The US must no longer be the "world's 911"», βλ. Herring G. C., 2008. *From Colony to Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776*. New York: Oxford University Press, σελ. 938.

¹⁵⁸ USA Patriot Act

¹⁵⁹ Department of Homeland Security

¹⁶⁰ Hastedt, G. P., 2006. *American Foreign Policy: Past, Present, Future*. New Jersey: Pearson Prentice Hall, σελ. 1.

¹⁶¹ μείωση των φόρων, εκπαιδευτική μεταρρύθμιση.

¹⁶² Παπασωτηρίου Χ., 2008. *Η διεθνής πολιτική στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 195-196.

¹⁶³ *Ibid.*, σελ. 199.

επιβολή για την ολοκληρωτική ήττα του εχθρού. Εις το όνομα της συλλογικής ασφάλειας, τόσο φιλελεύθεροι όσο και συντηρητικοί ηγέτες εξουσιοδότησαν τις αμερικανικές επεμβάσεις στα εσωτερικά άλλων κρατών, τόσο φίλων όσο και εχθρών. Προεδρικά δόγματα, αρχής γενομένης από τον Τρούμαν έως και τον Μπους το νεότερο, έθεσαν ολόκληρες περιοχές (Ευρώπη, Μέση Ανατολή, Μεσόγειος, Λατινική Αμερική) καθώς και διεθνή ζητήματα (τρομοκρατία, μη διασπορά πυρηνικών όπλων) στο επίκεντρο των ζωτικών αμερικανικών εθνικών συμφερόντων. Η στρατηγική της ανάσχεσης άλλωστε, δεν κατευθυνόταν μόνο προς την ΕΣΣΔ, αλλά και προς τη Γερμανία και την Ιαπωνία¹⁶⁴.

Η κυβέρνηση, ωθούμενη από τα συμβάντα, αναγκάστηκε να επαναπροσδιορίσει την ατζέντα της, με τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας να βρίσκεται στην κορυφή της. Ο Ουώλφοβιτς υποσχέθηκε να «αφανίσει» τα κράτη που υποστήριζαν την τρομοκρατία. Μάλιστα, ο Αμερικανός πρόεδρος, εν είδει απειλής, προειδοποίησε τις χώρες ανά τον κόσμο ότι έπρεπε να κάνουν μία σαφή επιλογή: ή ήταν μαζί με την Αμερική ή εναντίον της. Η πλειοψηφία των κυβερνητικών αξιωματούχων δεν μπορούσαν να συλλάβουν το ότι οι επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου ήταν δυνατόν να έχουν οργανωθεί από ένα μη κρατικό δρώντα, οδηγώντας τους στη μοιραία αναζήτηση ενός «κράτους – χορηγού»¹⁶⁵.

Η κυβέρνηση Μπους υποστήριξε ότι η 11η Σεπτεμβρίου καθιστούσε τον παρεμποδιστικό πόλεμο το απαραίτητο μέσο για να μεταφερθεί η μάχη στο έδαφος του εχθρού¹⁶⁶. Βέβαια, αυτό το επιχείρημα θα είχε λογική βάση μόνο εφόσον ο πραγματικός εχθρός μπορούσε να ταυτοποιηθεί σωστά. Εάν δεν οριστεί σαφώς η τρομοκρατία, οι τρομοκράτες και σε ποιες πράξεις δικαιούται να προβεί ένα κράτος για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, θα καταστραφούν οι συμμαχίες του, αφού θα φαίνεται σαν να «βαφτίζει» τους εχθρούς του τρομοκράτες και σαν να θεωρεί ότι μπορεί να δρα υπεράνω του νόμου για την καταπολέμησή της¹⁶⁷. Η κυβέρνηση Μπους ασκώντας την «καλοπροαίρετη ηγεμονία» της δεν φαντάστηκε τη διεθνή αρνητική αντίδραση που θα επακολουθούσε, καθώς η ανάδυση ενός μονοπολικού κόσμου

¹⁶⁴ Σημειωτέον, η ανάκαμψή τους μετά την ήττα ήταν ζωτικής σημασίας για τη μεταπολεμική πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ – σε οικονομικό επίπεδο και σε εκείνο της συμμαχίας. Ωστόσο, εξίσου μείζονος σημασίας ήταν και η εξασφάλιση της μη αυτόνομης και ανεξάρτητης δράσης των δύο κρατών, προκειμένου να διατηρηθεί η πολιτική και στρατιωτική κυριαρχία των ΗΠΑ., Lynne Rienner Publishers, Inc., σελ. 3.

¹⁶⁵ Fukuyama F., 2007. *America at the Crossroads: Democracy, Power, and the Neoconservative Legacy*. Yale University Press. σελ. xii – xiii. Καυτηριάζοντας την αναζήτηση κρατών, κατά των οποίων οι ΗΠΑ θα μπορούσαν να εφαρμόσουν τα αντίποινα για τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου, η σατιρική εφημερίδα «The Onion», αναφέρει ότι, «ο Πρόεδρος Μπους έκανε ευθέως έκκληση στον Οσάμα μπιν Λάντεν να σχηματίσει ένα έθνος, κατά του οποίου οι ΗΠΑ να μπορέσουν να επιτεθούν», βλ. Kupchan C. A., 2002. *The End of the American Era: US foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. 233.

¹⁶⁶ Τα κράτη που απειλούνται από τρομοκράτες ίσως καταλήξουν στο συμπέρασμα ότι πρέπει να επέμβουν κατά των τρομοκρατών και των συνεργατών τους προτού εκείνοι επιτεθούν. Εμπλέκονται έτσι σε έναν φαύλο κύκλο: «Θεωρούμε ότι οι τρομοκράτες θα μας επιτεθούν, εκείνοι πιστεύουν ότι εμείς θεωρούμε ότι θα μας επιτεθούν και για αυτό αναμένουν ότι θα επέμβουμε, συνεπώς καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι πρέπει να μας επιτεθούν, και έτσι εμείς πρέπει να επέμβουμε», βλ. Bobbitt, P., 2008. *Terror and Consent: The Wars for the Twenty – First Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. 10.

¹⁶⁷ *Ibid.*, σελ. 394.

καθιστούσε την έκταση της αμερικανικής ηγεμονίας, πηγή ανησυχίας για τους πλησιέστερους συμμάχους της. Ο παρεμποδιστικός πόλεμος δεν μπορεί να είναι η βάση μίας μακροπρόθεσμης αμερικανικής στρατηγικής για τη μη διασπορά όπλων μαζικής καταστροφής¹⁶⁸. Αν και οι προληπτικές μονομερείς δράσεις των ΗΠΑ χρονολογούνται από πολύ παλιά, μέχρι και τον Τζωρτζ Μπους το νεότερο ο παρεμποδιστικός πόλεμος δεν είχε υιοθετηθεί ως μέρος του επίσημου εθνικού δόγματος ασφαλείας. Το Δόγμα Μπους απέρριπτε την αποτροπή και την ανάσχεση ως εφαρμόσιμες στρατηγικές. Σε ομιλία του στη Στρατιωτική Ακαδημία Ουέστ Πόιντ, ο Αμερικανός πρόεδρος ήταν ξεκάθαρος: «Ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας δεν είναι δυνατόν να κερδηθεί μέσω αμυντικής στάσης. Πρέπει να μεταφέρουμε τη μάχη στο έδαφος του εχθρού, να χαλάσουμε τα σχέδιά του και να καταστρέψουμε τις χειρότερες απειλές προτού εκείνες αναδυθούν. Στον κόσμο που έχουμε εισέλθει, ο μόνος ασφαλής δρόμος είναι εκείνος της δράσης».

Πάντως, οι επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου απλουστεύουν την εννοιολογική προέλευση του Δόγματος Μπους, το οποίο δίνει έμφαση στη μονομέρεια και νομιμοποιεί την προληπτική (ή μάλλον την παρεμποδιστική) δράση. Όπως έχει αναφερθεί, και τα δύο είδη σχετίζονται με την καταστροφή μίας δυνητικής απειλής, αλλά διαφέρουν στον χρονικό ορίζοντα υλοποίησής της. Δηλαδή, στον παρεμποδιστικό πόλεμο, η απειλή πλήττεται όσο είναι ακόμα μικρή σε μέγεθος: «κόβω το λουλούδι προτού αυτό ανθίσει». Από την άλλη, στον προληπτικό πόλεμο ο χρονικός ορίζοντας της απειλής είναι πολύ μικρός. Για αυτόν το λόγο, ο προληπτικός πόλεμος θεωρείται, τρόπον τινά, πιο θεμιτός, καθώς η απειλή είναι όντως ορατή και καθιστά τον πόλεμο σχετικά δικαιολογημένο. Ένας από τους βασικούς στόχους της αμερικανικής διπλωματίας είναι η εξεύρεση ανεκτών τρόπων προκειμένου να πείθει τους ξένους εταίρους της να υιοθετούν μια αντίληψη για την απειλή που να νομιμοποιεί τον προνομιακό ρόλο της Αμερικής στον κόσμο. Έχοντας αναγάγει την εθνική ασφάλεια σε παγκόσμια, η απειλή των αμερικανικών αξιών αφορά σύσσωμο τον (πολιτισμένο) πλανήτη. Επιπλέον, εάν η Αμερική είναι το τελευταίο ανάχωμα του πολιτισμένου κόσμου κατά των «δυνάμεων του κακού» – φασισμός, κομμουνισμός, τρομοκρατία – θα πρέπει να είναι σε θέση να δρα μονομερώς προκειμένου να τις καταπολεμήσει. Αξίζει να αναφερθεί ότι η πρόληψη ως έννοια, συνεπάγεται τον περιορισμό της κυριαρχίας των μη φιλικών κρατών. Κατά τον Ψυχρό Πόλεμο, η αλλαγή των μη δημοκρατικών και καταπιεστικών καθεστώτων ήταν μία απολύτως νομιμοποιημένη εφαρμογή της αμερικανικής ισχύος – ευρέως γνωστό ως φιλελεύθερος παρεμβατισμός, ο οποίος σε συνδυασμό με το στρατηγικό, θα εμπόδιζε την παγκόσμια επέκταση του κομμουνισμού¹⁶⁹.

Οι επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου χρησίμευσαν ως εφαλτήριο για την κυβέρνηση Μπους, η οποία επικεντρώθηκε με αποφασιστικότητα στη μάχη κατά της τρομοκρατίας. Αλλά, η συνέπεια και η συνέχειά της ήταν εξαιρετικά βραχύχρονη, αφού πολύ σύντομα ο πρόεδρος Μπους ανέστρεψε πρύμναν, ανάγοντας την εξωτερική πολιτική σε πρώτη προτεραιότητά του, κάτι που τον έκανε την πορεία του εκ νέου ασταθή. Κατ' αρχάς, επεσήμανε ότι δεν θα περιοριστεί στο Αφγανιστάν, αναφερόμενος προφανώς στο Ιράκ, το Ιράν και

¹⁶⁸ Fukuyama F., 2007. *America at the Crossroads: Democracy, Power, and the Neoconservative Legacy*. Yale University Press, σελ. 6.

¹⁶⁹ Gurtov M., 2006. *Superpower on Crusade: The Bush Doctrine in US Foreign Policy*. London: Lynne Rienner Publishers, Inc., σελ. 4 – 41.

τη Βόρεια Κορέα – ή αλλιώς στον «άξονα του Κακού» όπως αρέσκεται να χαρακτηρίζει αυτές τις τρεις χώρες. Επίσης, αναμείχθηκε ξανά στη διαδικασία ειρήνευσης της Μέσης Ανατολής. Το αξιοσημείωτο είναι ότι ο απομονωτισμός και η μονομέρεια επανεμφανίστηκαν ταυτοχρόνως, ενώ εκ πρώτης όψεως, τουλάχιστον, εκπροσωπούν αντιφατικές τάσεις. Ο μεν απομονωτισμός υποστηρίζει την απεμπλοκή, η δε μονομέρεια τάσσεται υπέρ της απεριόριστης παγκόσμιας ηγεμονίας. Ωστόσο, στην πραγματικότητα πρόκειται για τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος. Συμμερίζονται κοινές ιδεολογικές καταβολές στην φοβία της Αμερικής περί εμπλοκής, οι οποίες ενδέχεται να της στερήσουν την ελευθερία και την κυριαρχία της. Δηλαδή, το βέλτιστο για την χώρα θα ήταν να αποφεύγει την ανάμειξη σε διεθνή ζητήματα κατ' αρχήν. Εάν όμως αυτό τελικά γινόταν, θα έπρεπε να είναι με τρόπο που να προφυλάσσει την εθνική της αυτονομία. Επίσης, και οι δύο τάσεις πηγάζουν από την αντίληψη της αμερικανικής μοναδικότητας, που της δίνει, από τη μία, το κίνητρο να αποστασιοποιηθεί από το διεθνές σύστημα, και από την άλλη, να το διαμορφώσει εκ νέου, κατά το δοκούν¹⁷⁰. Βασικά χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς των Ηνωμένων Πολιτειών είναι ο εθνικισμός, καθώς και η πεποίθηση της υπεροχής του «αμερικανικού τρόπου ζωής»¹⁷¹. Δεν θα ήταν υπερβολή να ειπωθεί πως η αμερικανική ηγεσία θεωρεί εαυτόν φύλακα του ίδιου του πολιτισμού: κάθε φορά που οι ΗΠΑ εμπλέκονται σε πόλεμο, πρώτιστος στόχος τους είναι η προστασία του πολιτισμένου κόσμου και όχι – όπως οι υπόλοιπες εθνικές κυβερνήσεις – ίδια συμφέροντα και ασφάλεια. Συνεπώς, τόσο ο Τρούμαν κατά του σοβιετικού κινδύνου όσο και ο Μπους κατά της τρομοκρατίας, βρίσκονταν σε κατάσταση άμυνας – λογική και δικαιολογημένη αντίδραση του πολιτισμένου κόσμου στις επιθέσεις φανατικών και ιμπεριαλιστών (Ιωσήφ Στάλιν, Οσάμα Μπιν Λάντεν και Σαντάμ Χουσεΐν αντίστοιχα)¹⁷². Η Αμερική άλλωστε, σύμφωνα με τους νεοσυντηρητικούς, ασκεί μία καλοπροαίρετη ηγεμονία στον κόσμο, χρησιμοποιώντας την εξαιρετική της ισχύ με σοφία και αποφασιστικότητα, προκειμένου να διορθώσει τυχόν προβλήματα, όπως την τρομοκρατία, τη διασπορά πυρηνικών όπλων, τα κράτη – παρίες και την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Εν ολίγοις, οι Ηνωμένες Πολιτείες, καλούν τους υπόλοιπους να τους εμπιστευθούν, γιατί «εμείς γνωρίζουμε τι είναι το καλύτερο για εσάς, και ακόμα κι αν δε συμφωνείτε με τις πολιτικές μας αυτή τη στιγμή, στο τέλος θα κατανοήσετε ότι είχαμε δίκιο»¹⁷³. Βέβαια, από την άλλη πλευρά, ίσως να μην επαρκούσε ως δικαιολογητική βάση η απειλή συγκεκριμένων αμερικανικών συμφερόντων και να ήταν αναγκαία μία πιο πειστική δικαιολογία¹⁷⁴. Άλλωστε,

¹⁷⁰ Kupchan C. A., 2002. *The End of the American Era: US foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. 30 – 31.

¹⁷¹ Η αμερικανική εξωτερική πολιτική βρίθει παραδειγμάτων: Ο Γούντροου Ουίλσον επιχείρησε να «κάνει τον κόσμο ασφαλή για τη δημοκρατία» στον Α'ΠΠ, ο Φράνκλιν Ρούζβελτ θεωρούσε τις ΗΠΑ το «οπλοστάσιο της δημοκρατίας» κατά τον Β'ΠΠ, ο Τζον Κένεντι παρουσίασε τις ΗΠΑ το «θεμέλιο λίθο της αψίδας της ελευθερίας» στο ζενίθ του Ψυχρού Πολέμου., Gurtov M., 2006. *Superpower on Crusade: The Bush Doctrine in US Foreign Policy*. London: Lynne Rienner Publishers, Inc., σελ. 3.

¹⁷² Gurtov M., 2006. *Superpower on Crusade: The Bush Doctrine in US Foreign Policy*. London: Lynne Rienner Publishers, Inc., σελ. 4.

¹⁷³ Fukuyama F., 2007. *America at the Crossroads: Democracy, Power, and the Neoconservative Legacy*. Yale University Press, σελ. xvi.

¹⁷⁴ Gurtov M., 2006. *Superpower on Crusade: The Bush Doctrine in US Foreign Policy*. London: Lynne Rienner Publishers, Inc., σελ. 4.

όπως πολύ επιτυχημένα είχε επισημάνει ο Walewski, όταν κανείς κηρύσσει το δόγμα της αρμονίας των συμφερόντων, μεταμφιέζει το δικό του συμφέρον σε οικουμενικό συμφέρον με σκοπό να το επιβάλλει στον υπόλοιπο κόσμο. Έτσι, η διεθνής ειρήνη καθίσταται ένα κεκτημένο δικαίωμα της εκάστοτε κυριαρχικής δύναμης¹⁷⁵.

Αν και η νέα απειλή προερχόταν από μη κρατικό δρώντα, το σύστημα των κυρίαρχων κρατών ήταν κεντρικό στην αμερικανική αντιτρομοκρατική στρατηγική. Ο κόσμος είναι χωρισμένος σε κυρίαρχα κράτη, το οποίο εξ ορισμού σημαίνει ότι το δίκτυο της Αλ Κάιντα δρα εντός κρατικών συνόρων. Εάν τα κράτη είναι πρόθυμα και ικανά να ασκήσουν την εσωτερική τους κυριαρχία, θα πρέπει να είναι σε θέση να καταστρέψουν όποια ομάδα αψηφήσει το μονοπώλιο της κυριαρχίας τους στην χρήση βίας. Όταν ο πρόεδρος Μπους διακήρυξε, στις 20 Σεπτεμβρίου του 2001, μόλις 9 ημέρες μετά τις επιθέσεις, ότι «είτε είστε με εμάς ή εναντίον μας», ουσιαστικά απέστειλε μία αυστηρή προειδοποίηση στα κυρίαρχα κράτη ότι θα έπρεπε να βάλουν τα δυνατά τους προκειμένου να καταδιώξουν τους τρομοκράτες στα εδάφη τους. Κράτη που ενεργά υποστήριζαν, υπέθαλπαν, ανέχονταν, ή παρέλειπαν να καταδιώξουν τα τρομοκρατικά στοιχεία στα εδάφη τους θα θεωρούνταν εφ' εξής υπόλογα στις ΗΠΑ και θα εξαναγκάζονταν να αλλάξουν συμπεριφορά¹⁷⁶. Άλλωστε, για τον πρόεδρο των ΗΠΑ επρόκειτο για μία «μάχη για τον πολιτισμό»¹⁷⁷.

Η μονομέρεια εξακολουθούσε να χαρακτηρίζει την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ και στη μεταψυχροπολεμική εποχή. Ο παγκόσμιος πόλεμος κατά της τρομοκρατίας δεν άλλαξε αυτήν την μονομερή τάση. Το Δεκέμβριο του 2001, ο Μπους ανακοίνωσε ότι οι ΗΠΑ θα αποσύρονταν από τη Συνθήκη Περιορισμού Βαλλιστικών Συστημάτων¹⁷⁸, του 1972. Στην ομιλία του στη Βουλή τον επόμενο μήνα, ενημέρωσε τον κόσμο ότι ήταν έτοιμος να δράσει μονομερώς κατά της τρομοκρατίας: «Κάποιες κυβερνήσεις θα είναι συνεσταλμένες απέναντι στην τρομοκρατία... Εάν δε δράσουν εκείνες, θα το κάνει η Αμερική». Ο πρόεδρος Μπους ενέκρινε το σχέδιο για τη στρατιωτική επίθεση «Enduring Freedom» κατά του Αφγανιστάν σε συνάντηση με τον Στρατηγό Φρανκς και άλλους συμβούλους, στις 21 Σεπτεμβρίου και 2 Οκτωβρίου¹⁷⁹.

Τις ημέρες μετά την 11η Σεπτεμβρίου, ο Τύπος είχε περιγράψει τα συμβάντα ως την πλέον θανατηφόρα τρομοκρατική επίθεση στην ιστορία των Ηνωμένων Πολιτειών, με σχεδόν 3.000 θύματα, που πραγματοποιήθηκε από την ισλαμική ομάδα Αλ Κάιντα, η οποία ουσιαστικά ήταν ένα σκιώδες παγκόσμιο δίκτυο με ηγέτη έναν εύπορο Σαουδάραβα, ονόματι Οσάμα μπιν Λάντεν. «Γιατί μας μισούν;» αναρωτήθηκε ο πρόεδρος. Εξέτασε τις πιθανότητες: φθόνος για τις αμερικανικές ελευθερίες, μίσος για τις υποστηριζόμενες από τις ΗΠΑ κυβερνήσεις στη Μέση Ανατολή, έλλειψη

¹⁷⁵ Carr, E. H., 2001. *Η Εικοσαετής Κρίση 1919 – 1939: Εισαγωγή στη Μελέτη των Διεθνών Σχέσεων*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 110 – 121.

¹⁷⁶ Levine P., and Papasotiropoulos H., 2005. *America Since 1945: The American Moment*. New York: Palgrave Macmillan, σελ. 246-247.

¹⁷⁷ Gurtov M., 2006. *Superpower on Crusade: The Bush Doctrine in US Foreign Policy*. London: Lynne Rienner Publishers, Inc., σελ. 38.

¹⁷⁸ Anti-Ballistic Missile Treaty

¹⁷⁹ Hastedt, G. P., 2006. *American Foreign Policy: Past, Present, Future*. New Jersey: Pearson Prentice Hall, σελ. 42, και The 9/11 Commission Report.

ανοχής για χριστιανούς και εβραίους. Οι ερωτήσεις όμως πολλαπλασιάζονταν. Ήταν ο ισλαμικός πολιτισμός εξ ορισμού βίαιος; Ή είχε η Αλ Κάιντα σφετεριστεί την θρησκεία; Η αμερικανική υποστήριξη προς τους «πετρελαιοπαραγωγούς» μονάρχες και το Ισραήλ γενίκευε το μίσος; Οι επιθέσεις μήπως πήγαζαν από μία παγκόσμια σύγκρουση μεταξύ σύγχρονων και παραδοσιακών κοινωνιών, πλούσιοι εναντίον φτωχών;

Ο πρόεδρος Μπους και άλλοι δυτικοί πολιτικοί έχουν προσπαθήσει πολλές φορές να ξεκαθαρίσουν ότι «ο πόλεμος στον οποίο έχουμε εμπλακεί είναι πόλεμος κατά της τρομοκρατίας – όχι κατά των Αράβων, ή πιο γενικά, κατά των Μουσουλμάνων, οι οποίοι έσπευσαν να μας συνδράμουν σε αυτή τη μάχη κατά του κοινού μας εχθρού». Ωστόσο, το μήνυμα του Οσάμα μπιν Λάντεν ήταν το αντίθετο. Για τον μπιν Λάντεν και τους υποστηρικτές του, πρόκειται για έναν θρησκευτικό πόλεμο, έναν πόλεμο από το Ισλάμ κατά των απίστων, και για αυτό, αναπόφευκτα, κατά των ΗΠΑ, της μεγαλύτερης δύναμης του κόσμου των απίστων¹⁸⁰.

Η διεθνής ισλαμική τρομοκρατία είναι μία μορφή αντισυμβατικού πολέμου, μία «ασύμμετρη» εκστρατεία που αποφεύγει να αντιμετωπίσει τους εχθρούς με συμβατικά μέσα, στα οποία απολαμβάνουν συντριπτική υπεροχή. Ένας παράγοντας που έχει κάνει τις ασύμμετρες επιθέσεις επιτυχείς στο πρόσφατο παρελθόν είναι η δυσαναλογία που υπάρχει και στα συμφέροντα που διακυβεύονται. Παρά τις διάφορες επιθέσεις της Αλ Κάιντα, οι ΗΠΑ εξακολουθούσαν να ανέχονται το καθεστώς των Ταλιμπάν, που απροκάλυπτα υπέθαλπε την Αλ Κάιντα. Δηλαδή, εάν οι ισλαμιστές τρομοκράτες εξακολουθούσαν να επιτίθενται σε λιγότερο σημαντικούς αμερικανικούς στόχους, προκειμένου να επιτύχουν ήσσονος σημασίας – για τις ΗΠΑ – αποτελέσματα, πιθανόν να είχαν οδηγήσει σε κάποιες αμερικανικές υποχωρήσεις. Όμως, οι στόχοι της Αλ Κάιντα, κάθε άλλο παρά περιορισμένοι ήταν. Επιπλέον, οι επιθέσεις που εξαπέλυσε καταδεικνύουν την επιθυμία να πληγούν τα ζωτικά συμφέροντα των ΗΠΑ. Συνεπώς, άλλαξε άρδην τους υπολογισμούς κόστους - οφέλους των ΗΠΑ στη μάχη κατά της διεθνούς ισλαμικής τρομοκρατίας. Κόστη που πρότερα ήταν αδιανόητα για πρακτικούς λόγους (όπως εισβολές στην Κεντρική Ασία και τη Μέση Ανατολή) έγιναν πλέον αντιληπτά ως λογικό αντίτιμο για να εξασφαλίσουν τις ΗΠΑ από νέες επιθέσεις της κλίμακας της 11ης Σεπτεμβρίου, ή και χειρότερες¹⁸¹.

▪ Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας

Η Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας των ΗΠΑ¹⁸² δημοσιεύθηκε το Σεπτέμβριο του 2002. Είναι, επιφανειακά τουλάχιστον, κοινότοπη. Ουσιαστικά, επαναλαμβάνει πολλούς από τους βασικούς στόχους της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, όπως την προώθηση των δημοκρατικών κυβερνήσεων ανά τον κόσμο και ένα παγκόσμιο σύστημα ελεύθερου εμπορίου. Η πιο σημαντική του καινοτομία είναι η επισήμανση ότι μη κρατικοί τρομοκράτες, οι οποίοι έχουν στην κατοχή τους όπλα μαζικής καταστροφής

¹⁸⁰ Bernard, L., 2005. The Revolt of Islam. In *Major Problems in American Foreign Relations - Volume 2 : Since 1914*, edited by Merrill, D., and Paterson, T. G., 558 – 573. New York: Oxford University Press, σελ. 558.

¹⁸¹ Levine P., and Papasotiriou H., 2005. *America Since 1945: The American Moment*. New York: Palgrave Macmillan, σελ. 246.

¹⁸² National Security Strategy of the United States (NSS).

δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν με τα συνήθη εργαλεία της ανάσχεσης και της αποτροπής. Σύμφωνα με το NSS, «ο βασικότερος κίνδυνος που αντιμετωπίζει το έθνος μας βρίσκεται στο σταυροδρόμι του ριζοσπαστισμού και της τεχνολογίας. Οι εχθροί μας έχουν διακηρύξει ανοιχτά ότι ψάχνουν όπλα μαζικής καταστροφής. Οι ΗΠΑ δεν θα επιτρέψουν να επιτύχουν αυτές οι προσπάθειες. Και, βάσει της κοινής λογικής και της αυτοάμυνας, η Αμερική θα δράσει κατά αυτών των αναδυόμενων απειλών, προτού εκείνες ολοκληρωθούν». Επιπλέον, αναφέρει ότι οι ΗΠΑ θα ήθελαν να συνεργαστούν με τις παραδοσιακές συμμαχίες και τους διεθνείς θεσμούς, όπου αυτό είναι δυνατόν, αλλά εάν δεν επιτευχθεί διεθνής συμφωνία για την άμυνά της από πιθανή καταστρεπτική τρομοκρατία, θα πρέπει να αρκεστεί στη «συμμαχία των προθύμων»¹⁸³.

Ένα πρόβλημα του NSS είναι ότι η προκειμένου να δικαιολογηθεί η διεύρυνση του ορισμού «προληπτικός πόλεμος», ούτως ώστε να συμπεριληφθεί και ο «παρεμποδιστικός πόλεμος κατά μη επικείμενων απειλών», η κρίση της κυβέρνησης για τις απειλές που αντιμετωπίζουν οι ΗΠΑ έπρεπε να είναι ορθή. Επίσης, ένα άλλο πρόβλημα εντοπίζεται στην αποτυχία της κυβέρνησης να διαχωρίσει τον προληπτικό / παρεμποδιστικό πόλεμο ως εργαλείο για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, και της χρήσης της ίδιας μεθόδου για τη διακοπή της διασποράς πυρηνικών όπλων στα κράτη - παρίες¹⁸⁴.

Κατά την πρώτη τετραετία της θητείας του Τζώρτζ Μπους του νεότερου, οι ΗΠΑ δέχθηκαν επίθεση σε ίδιον έδαφος από την ριζοσπαστική ισλαμική οργάνωση Αλ Κάιντα, σε μία εκ των πλέον καταστρεπτικών τρομοκρατικών πράξεων στην ιστορία. Η κυβέρνηση Μπους απάντησε σε αυτό το αναπάντεχο γεγονός με δραστικές και ριζικά νέες πολιτικές. Πρώτον, δημιούργησε μία νέα ομοσπονδιακή υπηρεσία, Department of Homeland Security, και πέτυχε την ψήφιση του νόμου Πάτριος από το Κογκρέσο, στόχος του οποίου ήταν η αύξηση των εξουσιών των αστυνομικών αρχών στη δράση τους κατά επίδοξων τρομοκρατών. Δεύτερον, εισέβαλλε στο Αφγανιστάν, μία ηπειρωτική χώρα «στην άλλη άκρη του κόσμου», και ανέτρεψε το καθεστώς των Ταλιμπάν εκεί, το οποίο υπέθαλπε την Αλ Κάιντα. Τρίτον, ανακοίνωσε ένα νέο στρατηγικό δόγμα του προληπτικού πολέμου – που θα μετέφερε τον πόλεμο στα εδάφη του εχθρού, αντί της αποτροπής και της ανάσχεσης, που αποτέλεσαν τις βάσεις της ψυχροπολεμικής στρατηγικής. Και τέταρτον, εισέβαλλε στο Ιράκ και αποκαθήλωσε το Σαντάμ Χουσεΐν με την αιτιολογία ότι είχε ή σχεδίαζε να αποκτήσει όπλα μαζικής καταστροφής.

Οι δύο πρώτες πρωτοβουλίες ήταν αναπόφευκτες απαντήσεις στις επιθέσεις, που προέβαλλαν πιεστικά από τα μέλη και των δύο πολιτικών κομμάτων, ενώ υποστηρίζονταν και από τη συντριπτική πλειοψηφία του αμερικανικού λαού. Αν και κάποιοι κατέκριναν κάποιες πτυχές του νόμου Πάτριος, ως υπερβολική παραβίαση των ατομικών ελευθεριών, είναι τουλάχιστον ουτοπικό να περιμένει κανείς από τις ΗΠΑ να εξακολουθήσουν να επιδεικνύουν τον ίδιο λήθαργο στα ζητήματα εσωτερικής ασφαλείας μετά τις επιθέσεις στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου και στο Πεντάγωνο. Οι δύο επόμενες πρωτοβουλίες όμως, δεν ήταν εμφανείς απαντήσεις στις επιθέσεις.

¹⁸³ *National Security Strategy*, 2002.

¹⁸⁴ Fukuyama F., 2007. *America at the Crossroads: Democracy, Power, and the Neoconservative Legacy*. Yale University Press, σελ. 82 – 88.

Και οι δύο θα μπορούσαν να δικαιολογηθούν από σειρά λόγων. Αυτό που τις έκανε εξαιρετικά αντιφατικές, ήταν η σχεδόν μανιακή έμφαση που έδωσε η κυβέρνηση στην αλλαγή καθεστώτος στο Ιράκ και η αδιαμφισβήτητη διακήρυξη της αμερικανικής μοναδικότητας που έδινε στην Ουάσινγκτον όχι μόνο το δικαίωμα, αλλά και την υποχρέωση να επιλύσει το εν λόγω πρόβλημα¹⁸⁵. «Η ανάσχεση πλέον σημαίνει τη μεταφορά του πολέμου στο έδαφος του εχθρού», σύμφωνα με τον Ρούσσελντ, κάτι το οποίο απαιτούσε υψηλής τεχνολογίας δύναμη πυρός και ικανότητες προβολής ισχύος σε κάθε γεωγραφικό μήκος και πλάτος, στο διάστημα, και υποθαλάσσια. Με άλλα λόγια, η δυνατότητα αντιμετώπισης «κάθε τύπου επίθεσης, από κάθε εχθρό, σε κάθε σημείο, κάθε στιγμή»¹⁸⁶. Διάφοροι κυβερνητικοί αξιωματούχοι, αρχής γενομένης από τον πρόεδρο Μπους, ξεκαθάρισαν ότι σειρά είχε το καθεστώς του Σαντάμ, ανεξάρτητα από τη βούληση των συμμάχων τους. Αν και οι ΗΠΑ διευκρίνισαν ότι θα επιθυμούσαν την υποστήριξη του Συμβουλίου Ασφαλείας, δεν ένιωθαν κανενός είδους περιορισμό από τις απόψεις των συμμάχων τους ή τη γνώμη της ευρύτερης διεθνούς κοινότητας¹⁸⁷.

▪ ΗΠΑ και Διεθνής Κοινότητα

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η 11η Σεπτεμβρίου προκάλεσε ισχυρό σοκ στην κοινωνία των κυρίαρχων κρατών. Η αντίδρασή της ήταν άμεση. Όλα σχεδόν τα μέλη της συμπορεύθηκαν με τις ΗΠΑ στα άμεσα αντίμετρά τους. «Nous sommes tous Américains!»¹⁸⁸, έγραψε η γαλλική εφημερίδα *Le Monde*, την επόμενη ημέρα των τρομοκρατικών επιθέσεων, αντικατοπτρίζοντας τη συγκατάθεση των Ευρωπαίων για απάντηση στα τρομοκρατικά χτυπήματα. Το Συμβούλιο Ασφαλείας υποστήριξε τον αγώνα κατά της διεθνούς τρομοκρατίας. Το ΝΑΤΟ ενεργοποίησε για πρώτη φορά το άρθρο 5 του Καταστατικού του, για τη συλλογική άμυνα των μελών του, σύμφωνα με το οποίο η επίθεση κατά ενός κράτους – μέλους θεωρείται ως επίθεση κατά όλων¹⁸⁹. Όταν οι ΗΠΑ κινήθηκαν προς την ανατροπή του καθεστώτος των Ταλιμπάν με στρατιωτικά μέσα, υποστηρίχθηκαν έμπρακτα και ουσιαστικά από τη Ρωσία και το Ιράν¹⁹⁰. Αντί να πράξει μονομερώς, η κυβέρνηση έκανε τα πάντα για να εξασφαλίσει την υποστήριξη όχι μόνο των συμμάχων του ΝΑΤΟ, αλλά και της Ρωσίας, της Κίνας, καθώς και των μετριοπαθών αραβικών καθεστώτων.

Η απόσταση μεταξύ των ΗΠΑ και των υποτιθέμενων εταίρων της όμως αυξήθηκε μετά τον χαρακτηρισμό από τον Μπους ότι το Ιράκ, το Ιράν και η Βόρεια Κορέα αποτελούν έναν «άξονα του κακού», δηλώνοντας ότι θα είναι οι επόμενοι στόχοι στον πόλεμο της Αμερικής κατά της τρομοκρατίας. Οι

¹⁸⁵ *Ibid.*, σελ. 2- 3.

¹⁸⁶ Gurtov M., 2006. *Superpower on Crusade: The Bush Doctrine in US Foreign Policy*. London: Lynne Rienner Publishers, Inc., σελ. 44.

¹⁸⁷ Fukuyama F., 2007. *America at the Crossroads: Democracy, Power, and the Neoconservative Legacy*. Yale University Press, σελ. 2- 3.

¹⁸⁸ Πρόκειται ουσιαστικά για παράφραση της ρήσης του Κένεντι «Ich bin ein Berliner!» προς τους Γερμανούς, που δήλωνε τη σαφή του υποστήριξη προς τους Ευρωπαίους που προσπαθούσαν να απαλλαγούν από τη σοβιετική κατοχή και τους κομμουνιστές τυράννους, βλ. Berman, P., 2004. *Terror and Liberalism*. New York: W. W. Norton & Company, σελ. 174.

¹⁸⁹ *Ibid.*, σελ. 174.

¹⁹⁰ Παπασωτηρίου Χ., 2008. *Η διεθνής πολιτική στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 187-188.

αντιδράσεις ήταν πολυάριθμες. Ακόμα και η Βρετανία και η Γερμανία, δύο από τους σταθερότερους συμμάχους των ΗΠΑ εκδήλωσαν τη δυσαρέσκειά τους¹⁹¹. Η μάχη κατά της τρομοκρατίας, αντί να συσπειρώσει τη στρατηγική συμμαχία μεταξύ ΗΠΑ και Ευρώπης, μπορεί κάλλιστα να την υποβάλλει σε νέες εντάσεις¹⁹².

Μακροπρόθεσμα, η μάχη κατά της τρομοκρατίας δεν φαίνεται ως στερεή βάση, ικανή να εξασφαλίσει είτε την πολυμερή δραστηριοποίηση ή μία μορφή αμερικανικού διεθνισμού διαρκείας. Παρά τις δηλώσεις για υποστήριξη έξωθεν, τις δυνάμεις των ΗΠΑ συνέδραμαν μόνο οι Βρετανοί όταν ξεκίνησε ο βομβαρδισμός κατά του Αφγανιστάν. Οι άλλες χώρες προσέφεραν μεν υποστήριξη στο επίπεδο της λογιστικής και των πληροφοριών, αλλά σε στρατιωτικό επίπεδο η συμμετοχή τους ήταν συμβολική, αφήνοντας τους Αμερικανούς να πολεμάνε μόνοι τους. Και έτσι ακριβώς το επιθυμούσαν, τόσο οι ΗΠΑ όσο και οι περισσότεροι σύμμαχοί τους. Αν και οι τρομοκράτες αποτελούν συλλογική απειλή, φροντίζουν να απομονώνουν τους πραγματικούς τους στόχους. Για αυτό και η προφανής αλληλεγγύη δεν ήταν παρά επιφανειακή και η τρομοκρατία δεν προβλέπεται να μετατρέψει την Αμερική σε κατ' εξοχήν πολυμερή δρώντα. Συνεπώς, στο απώτερο μέλλον, ίσως η 11η Σεπτεμβρίου ωθήσει την Αμερική να επικεντρωθεί στα εσωτερικά της ζητήματα, αποστασιοποιούμενη παράλληλα από την επίλυση των διεθνών. Από την κυβέρνηση Μπους δεν απουσίαζε ο υπερβάλλων ζήλος για τη διεξαγωγή του πολέμου κατά της τρομοκρατίας. Όμως, πριν από τα γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου, οι προθέσεις της κυβέρνησης Μπους ήταν να αποκλιμακώσει, και όχι να αυξήσει, την αμερικανική ανάμειξη σε μακρινά εδάφη¹⁹³.

¹⁹¹ Ο Τόνι Μπλαιρ προειδοποίησε την Ουάσινγκτον να μην επιτεθεί στο Ιράκ. Ο Γερμανός Υπουργός Εξωτερικών υπογράμμισε στην Ουάσινγκτον ότι «οι σύμμαχοι δεν είναι δορυφόροι», βλ. Kupchan C. A., 2002. *The End of the American Era: US foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. 223.

¹⁹² *Ibid.*, σελ. 223.

¹⁹³ *Ibid.*, σελ. 19 – 20.

3. ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ

Η 11η Σεπτεμβρίου αποτέλεσε ισχυρό σοκ στη βεσφαλιανή κοινωνία των κυρίαρχων κρατών. Μία μη κρατική οργάνωση κατάφερε καίρια πλήγματα στη μοναδική υπερδύναμη, με απώτερο στόχο την ανατροπή του συστήματος των κυρίαρχων κρατών και την αντικατάστασή του από τον θρησκευτικό διαχωρισμό του κόσμου με βάση τις μεσαιωνικές θεοκρατικές αντιλήψεις¹⁹⁴. Μετά την 11η Σεπτεμβρίου, κανένα λογικό αίτημα των ΗΠΑ δεν μπορούσε να απορριφθεί. Η Αμερική είχε υποστεί ένα οδυνηρό πλήγμα, το οποίο ήταν ανεπίτρεπτο να επαναληφθεί. Επιπλέον, λόγω των υπεράριθμων απωλειών που προκάλεσαν οι απώλειες, εξέλειψε η όποια νομιμοποίηση ήλπιζε να αποκτήσει η Αλ Κάιντα μεταξύ των μουσουλμάνων με τη γενναιότητα των επιθέσεων αυτοκτονίας. Αντιθέτως, έδωσε στις ΗΠΑ το δικαίωμα να απαιτήσουν αποτελεσματική αντιτρομοκρατική συνεργασία από όλο τον κόσμο. Ήταν πρακτικά, εάν όχι νομικά, η διεθνής εντολή που χρειάζονταν οι Ηνωμένες Πολιτείες για να εισέλθουν στο Αφγανιστάν και να καταστρέψουν τις εδαφικές βάσεις της Αλ Κάιντα στην περιοχή¹⁹⁵.

Η κοινωνία των κυρίαρχων κρατών έδρασε αποφασιστικά. Κατ' αρχάς, το Συμβούλιο Ασφαλείας υποστήριξε τον αγώνα κατά της διεθνούς τρομοκρατίας, ενώ το ΝΑΤΟ έθεσε για πρώτη φορά σε εφαρμογή το άρθρο 5 για τη συλλογική ασφάλεια των μελών του¹⁹⁶. Το σχέδιο «Enduring Freedom» είχε τέσσερις φάσεις. Στην πρώτη φάση, οι ΗΠΑ και οι σύμμαχοί τους τοποθέτησαν στρατιωτικές δυνάμεις στην περιοχή, προκειμένου να δρομολογηθούν οι επιχειρήσεις από γειτονικές χώρες, όπως το Ουζμπεκιστάν και το Πακιστάν¹⁹⁷.

Οι ΗΠΑ επικέντρωσαν τις προσπάθειές τους στην εξάρθρωση του διεθνούς δικτύου των βίαιων ισλαμιστών, ώστε να μην είναι σε θέση να υλοποιήσουν νέες τρομοκρατικές επιχειρήσεις¹⁹⁸. Η εισβολή στο Αφγανιστάν ήταν η αυτονόητη αντίδραση στην 11η Σεπτεμβρίου, μια αντίδραση που ουδείς δημοκρατικός πολιτικός μπορούσε να αρνηθεί στον οργισμένο αμερικανικό λαό. Η εισβολή δεν θα αποτελούσε ίαση από τη διεθνή τρομοκρατία, αλλά η Αμερική θα είχε τη δυνατότητα να αναγκάσει τις ριζοσπαστικές ομάδες να διασκορπιστούν σε χώρες όπου, σε αντίθεση με το Αφγανιστάν, υπήρχε εγχώρια αστυνομία για να τις παρακολουθεί. Τα μεγάλα γεωστρατηγικά οράματα για το Αφγανιστάν ήταν μια ψευδαίσθηση ή κάτι χειρότερο. Το έργο της Αμερικής ήταν να εκμηδενίσει την Αλ Κάιντα και να αφήσει, στην καλύτερη των περιπτώσεων, μια λειτουργική αφγανική κυβέρνηση που δεν θα επέτρεπε στις τρομοκρατικές ομάδες να επιστρέψουν¹⁹⁹.

¹⁹⁴ Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 415, και Παπασωτηρίου, Χ., Μελέτη: *Διεθνής Ισλαμική Τρομοκρατία*, ΕΚΟΜΕ.

¹⁹⁵ Kiesling J. B., 2007. *Μαθήματα Διπλωματίας: Ο ρεαλισμός για μια υπερδύναμη που κανείς δεν την αγαπάει*. Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, σελ. 44 – 45.

¹⁹⁶ Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 415.

¹⁹⁷ *The 9/11 Commission Report*.

¹⁹⁸ Παπασωτηρίου, Χ., Μελέτη: *Διεθνής Ισλαμική Τρομοκρατία*, ΕΚΟΜΕ.

¹⁹⁹ Kiesling J. B., 2007. *Μαθήματα Διπλωματίας: Ο ρεαλισμός για μια υπερδύναμη που κανείς δεν την αγαπάει*. Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, σελ. 45 – 46.

Στην επόμενη φάση του σχεδίου, σκοπός ήταν να πληγούν οι καίριοι στόχοι της Αλ Κάιντα και των Ταλιμπάν, δηλαδή κατά κύριο λόγο οι ένοπλες δυνάμεις τους, μέσω αεροπορικών βομβαρδισμών και ειδικών επιχειρησιακών επιθέσεων. Επιπλέον, πράκτορες της CIA εξαγόρασαν τη σύμπραξη κρίσιμων φυλάρχων, ενώ εν συνεχεία οπλίτες των Ειδικών Δυνάμεων των ΗΠΑ συνεργάστηκαν με τις ετερογενείς δυνάμεις της Βόρειας συμμαχίας και άλλων αντικαθεστωτικών ομάδων με σκοπό να τις συντονίσουν²⁰⁰. Οι επιθέσεις ξεκίνησαν στις 7 Οκτωβρίου, ενώ μέχρι το τέλος του ίδιου μήνα υπήρχαν οι απαραίτητες βάσεις στα γειτονικά κράτη²⁰¹.

Όταν οι ΗΠΑ κινήθηκαν προς την ανατροπή του καθεστώτος των Ταλιμπάν με στρατιωτικά μέσα, υποστηρίχθηκαν έμπρακτα και ουσιαστικά από τη Ρωσία και το Ιράν. Η Ρωσία υλοποίησε θεαματική φιλοδυτική στροφή στην εξωτερική πολιτική της, ενώ έπεισε και το Ουζμπεκιστάν να θέσει στη διάθεσή των ΗΠΑ τις πρώην σοβιετικές βάσεις στο έδαφός του. Εν προκειμένω, τα ρωσικά συμφέροντα ταυτίζονταν με τα αμερικανικά, καθώς η τρομοκρατία στην Τσετσενία και σε άλλες περιοχές εκπορεύεται από τον ισλαμικό φονταμενταλισμό. Το Ιράν υποστήριξε ενεργά τους Σιίτες του Αφγανιστάν με τρόπους που αποδυνάμωσαν τους Ταλιμπάν κατά τις αμερικανικές επιχειρήσεις. Παράλληλα, όλα σχεδόν τα κράτη που είχαν ισλαμιστές εξαπέλυσαν ένα μεγάλο ανθρωποκυνηγητό, για να εξαρθρώσουν τα κατά τόπους δίκτυα της αλ Κάιντα. Ο σύμμαχος – κλειδί ήταν αναμφίβολα το Πακιστάν, ένα από τρία μόλις κράτη που είχαν διπλωματικές σχέσεις με τους Ταλιμπάν. Αν και οι Ταλιμπάν ήταν στην ουσία δημιουργήμα του Πακιστάν, ο στρατηγός Μουσάραφ δε δίστασε να παράσχει τόσο στρατηγικές πληροφορίες, όσο και γεωστρατηγική πρόσβαση για την αμερικανική επιχείρηση ανατροπής του καθεστώτος τους. Η Κίνα επίσης συμπορεύθηκε σε πολλά επίπεδα, όπως και το Σουδάν, που συνεργάστηκε με τις ΗΠΑ για την εξάρθρωση της Αλ Κάιντα στην επικράτειά του²⁰².

Η επόμενη φάση προέβλεπε την πραγματοποίηση «αποφασιστικών επιχειρήσεων», με την πλήρη χρήση της αμερικανικής ισχύος, συμπεριλαμβανομένων των χερσαίων δυνάμεων, προκειμένου να ανατραπεί το καθεστώς των Ταλιμπάν και να αφαιρεθεί η εδαφική βάση της Αλ Κάιντα στο Αφγανιστάν. Στις 9 Νοεμβρίου, ο Μαζαρ –ελ-Σαρίφ, στο βόρειο Αφγανιστάν, ηττήθηκε από συνδυασμένες επιθέσεις αμερικανικών και αφγανικών δυνάμεων. Τέσσερις ημέρες αργότερα, οι Ταλιμπάν διέφυγαν από την Καμπούλ. Στις αρχές Δεκεμβρίου, η άμυνα των Ταλιμπάν είχε καταρρεύσει και σε όλες τις μεγάλες πόλεις είχαν επικρατήσει οι δυνάμεις της Βόρειας Συμμαχίας²⁰³.

Η στρατιωτική εκστρατεία κατά των τρομοκρατών και των χορηγών τους στο Αφγανιστάν, αν και απαιτούσε την χρήση χερσαίων δυνάμεων, προκάλεσε λίγες αμερικανικές απώλειες. Ούσες στο μέτωπο των μαχών, οι ειδικές δυνάμεις ήταν σε θέση να δώσουν με μεγάλη ακρίβεια τις

²⁰⁰ Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 415.

²⁰¹ *The 9/11 Commission Report*.

²⁰² Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 414 – 415, και Παπασωτηρίου Χ., 2008. *Η διεθνής πολιτική στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 187 – 188, και Κολιόπουλος, Κ., Μελέτη: Ο Πόλεμος του Αφγανιστάν: Μια Πολιτική και Στρατηγική Ανάλυση, ΕΚΟΜΕ.

²⁰³ *The 9/11 Commission Report*.

συντεταγμένες των θέσεων των δυνάμεων των Ταλιμπάν, που ως εκ τούτου δέχονταν καταστροφικά πλήγματα από αμερικανικούς τηλεκατευθυνόμενους πυραύλους και βόμβες ακρίβειας. Ο πόλεμος είχε τη σουρεαλιστική όψη του – τηλεκατευθυνόμενοι πύραυλοι αφενός, η τελευταία επέλαση ιππικού στην αμερικανική στρατιωτική ιστορία, αφετέρου (αμερικανικές ειδικές δυνάμεις μαζί με εγχώριους πολεμιστές). Οι σημαντικές επιχειρήσεις κράτησαν από τις 7 Οκτωβρίου έως τις 6 Δεκεμβρίου. Τα αποτελέσματα ήταν ολέθρια για την Αλ Κάιντα. Οι δυνάμεις της Αλ Κάιντα δεν αποτελούσαν αξιόλογο αντίπαλο στο πεδίο της μάχης. Στις 22 Δεκεμβρίου, και αφού το Αφγανιστάν είχε απαλλαγεί από το καθεστώς των Ταλιμπάν, τοποθετήθηκε ο Χαμίτ Καρζάι, προύχοντας της εθνότητας των Παστούν, ως επικεφαλής της νέας αφγανικής κυβέρνησης²⁰⁴.

Η τελευταία φάση είχε ως στόχο την επίτευξη της «ασφάλειας και σταθερότητας», μέσω πολιτικών και στρατιωτικών επιχειρήσεων. Η τελευταία φάση, προέβλεπε πολιτικές και στρατιωτικές επιχειρήσεις να ασχοληθούν με το εγχείρημα των επιχειρήσεων «ασφάλειας και σταθερότητας»²⁰⁵.

Η κατάρρευση των Ταλιμπάν και της Αλ Κάιντα στο Αφγανιστάν κατά το Νοέμβριο του 2001 αποτέλεσε αποφασιστικό πλήγμα στην προσπάθεια του Μπιν Λάντεν να ξεκινήσει θρησκευτικό πόλεμο ενεργοποιώντας τον οίκο του Ισλάμ ενάντια στους απίστους²⁰⁶. Παράλληλα όμως, η εμπλοκή των ΗΠΑ σε πόλεμο στο Ιράκ συνέβαλλε στην ανάκαμψη της διεθνούς ισλαμιστικής τρομοκρατίας. Επιπλέον, οι ΗΠΑ, έχοντας εστιάσει την προσοχή τους στο Ιράκ, παραμέλησαν το Αφγανιστάν, με αποτέλεσμα η κατάσταση εκεί να επιδεινωθεί και να δοθεί η ευκαιρία στους Ταλιμπάν να ανασυνταχθούν και να είναι σε θέση το 2007 να διενεργήσουν ανταρτοπόλεμο στις κρατικές δυνάμεις του Αφγανιστάν και σε εκείνες του ΝΑΤΟ²⁰⁷.

Με τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου 2001, η κυβέρνηση του Τζωρτζ Μπους του νεότερου διακήρυξε έναν αδυσώπητο πόλεμο κατά της τρομοκρατίας. Από τον Οκτώβριο έως και τον Δεκέμβριο του 2001, ο στρατός των ΗΠΑ ανέτρεψε το καθεστώς των Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν, το οποίο υπέθαλπε την Αλ Κάιντα. Ο συνολικός στόχος των ΗΠΑ ήταν απολύτως λογικός: να κινητοποιήσουν τη διεθνή κοινότητα ώστε να συνεργαστεί αποτελεσματικά στη μάχη εναντίον της τρομοκρατίας, τόσο μέσω της ανταλλαγής πληροφόρησης μεταξύ των υπηρεσιών, όσο και μέσω της καθιέρωσης αποτελεσματικότερων ελέγχων της λαθραίας διακίνησης ανθρώπων, όπλων και χρήματος²⁰⁸.

Πρέπει να επισημανθεί ότι παρά τη ρητορική της κυβέρνησης Μπους στη διεξαγωγή του πολέμου κατά της τρομοκρατίας, η πολυμέρεια ήταν πολύ πιο επιφανειακή από ό,τι φάνηκε αρχικά. Προφανώς η Αμερική επεδίωξε μία ευρύτατη συμμαχία που θα της παρείχε αφενός πρόσβαση στην περιοχή, αφετέρου τη διεθνή νομιμοποίηση για την επίθεση κατά του Αφγανιστάν.

²⁰⁴ Kupchan C. A., 2002. *The End of the American Era: US foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. 30 – 31, και *The 9/11 Commission Report*.

²⁰⁵ *The 9/11 Commission Report*.

²⁰⁶ Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 415.

²⁰⁷ Παπασωτηρίου Χ., 2008. *Η διεθνής πολιτική στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 190.

²⁰⁸ Kiesling J. B., 2007. *Μαθήματα Διπλωματίας: Ο ρεαλισμός για μια υπερδύναμη που κανείς δεν την αγαπάει*. Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, σελ. 49.

Μέχρι εκεί όμως. Σε καμία περίπτωση δε θα δεχόταν τους περιορισμούς που συνεπάγεται μία συμμαχία, υιοθετώντας μία πολυμέρεια «à la carte»²⁰⁹.

Συγκεκριμένα, τον Ιανουάριο του 2002, ο Μπους κατήγγειλε το Ιράν, το Ιράκ και τη Βόρεια Κορέα για τα προγράμματα κατασκευής πυρηνικών όπλων και τη σχέση τους με την τρομοκρατία, χαρακτηρίζοντας τα εν λόγω κράτη ως «άξονα του κακού». Ο Λευκός Οίκος πέτυχε την έγκριση του Κογκρέσου για την χρήση βίας προκειμένου να εξαναγκάσει το Ιράκ να συμμορφωθεί με τους όρους περί αφοπλισμού, όπως εκείνοι είχαν οριστεί μετά τον Πόλεμο του Κόλπου. Επιπλέον, το Νοέμβριο του 2002, η Βαγδάτη κατηγορήθηκε από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ ότι παραβιάζει τα ψηφίσματα του ΟΗΕ για την απαγόρευση ανάπτυξης όπλων μαζικής καταστροφής. Αν και ο Σαντάμ Χουσεϊν αρνήθηκε τις κατηγορίες και δέχθηκε εκ νέου την είσοδο επιθεωρητών όπλων του ΟΗΕ, τους οποίους σημειωτέον είχε εκδιώξει το 1998, η Ουάσινγκτον εξακολουθούσε να απαιτεί την απομάκρυνσή του. Όταν τα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας απείλησαν να ασκήσουν βέτο σε ψήφισμα για πόλεμο, ο Μπους δημιούργησε μία συμμαχία προθύμων και εξαπέλυσε ένα δεύτερο πόλεμο στον Περσικό Κόλπο, το Μάρτιο του 2003, ξεκινώντας μία πολυδάπανη – από κάθε άποψη – αμερικανική επιχείρηση.

²⁰⁹ Kupchan C. A., 2002. *The End of the American Era: US foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. 220.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

1. ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Α. Διαφορές

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, η διαμόρφωση υψηλής στρατηγικής ήταν σαφώς ευκολότερο εγχείρημα για τις ΗΠΑ από ό,τι σήμερα. Η ύπαρξη της ΕΣΣΔ απαιτούσε η χώρα να είναι συγκεντρωμένη και αποφασισμένη. Η αμεσότητα της απειλής που έθετε ο κομμουνισμός έκανε την ανάπτυξη ενός στρατηγικού οράματος φλέγον ζήτημα. Και αυτή η απειλή έδινε φυσικό ορισμό στον χάρτη των ΗΠΑ για τον κόσμο. Άλλωστε, οι ΗΠΑ δεν είχαν πολλά περιθώρια διαμόρφωσης του κόσμου. Το κύριο τεχνητό μεν, σύνορο δε, συνέπιπτε με το ενδογερμανικό. Με τους Σοβιετικούς να έχουν καταλάβει το μεγαλύτερο μέρος της Ευρασίας, φιλελεύθερες δημοκρατίες αποτελούσαν η Βόρεια Αμερική, η Δυτική Ευρώπη και η Ιαπωνία. Οι φίλοι βρίσκονταν στα δυτικά, ο εχθρός στα ανατολικά. Μεγάλο μέρος του κόσμου αυτομάτως ανήκε σε ένα από αυτά τα μπλοκ. Οι κύριες προκλήσεις για τους διαμορφωτές ήταν να ανακαλύψουν ποιο μέρος της περιφέρειας ήταν σημαίνον και να ταυτοποιήσουν τις γεωπολιτικές τάσεις που θα υπονόμευαν τελικά τη σοβιετική αυτοκρατορία.

Σήμερα, δεν υπάρχει κυρίαρχη απειλή που να παρέχει ένα σημείο εκκίνησης για το νέο παγκόσμιο χάρτη των ΗΠΑ. Το διεθνές σύστημα είναι ρευστό και μετατρέψιμο και οι αποφάσεις που λαμβάνονται στην Ουάσινγκτον το επηρεάζουν καθοριστικά. Οι Αμερικανοί δικαίως ανησυχούν για τη τρομοκρατία. Αλλά αυτή η απειλή, ούσα σκιώδης, μάλλον θολώνει παρά ξεκαθαρίζει το στρατηγικό τοπίο. Έχοντας να αντιμετωπίσουν εγκληματικές ομάδες και όχι κράτη, η στρατιωτική ισχύς δεν φαίνεται και τόσο αποτελεσματικό όπλο. Επιπλέον, η ταχύτατη πρόοδος στην τεχνολογία και η μετάβαση από τη βιομηχανική στην ψηφιακή εποχή, καθιστούν ακόμα δυσκολότερη την αντιμετώπισή τους²¹⁰.

Οι επαναστατικές αλλαγές που προήλθαν από την παγκοσμιοποίηση (ή αμερικανοποίηση σύμφωνα με ορισμένους) και ιδίως οι εξελίξεις στον τομέα της τεχνολογίας επικοινωνιών και πληροφοριών, άλλαξε άρδην τον τρόπο σκέψης και δράσης των κρατών, διευρύνοντας παράλληλα το πεδίο δράσης και την επιρροή των μη κρατικών δρώντων. Μάλιστα, αυτή ακριβώς η παγκοσμιοποίηση προσέφερε τα όργανά της – αεροσκάφη, διαδίκτυο και κινητά τηλέφωνα – στους τρομοκράτες για να επιτεθούν στα σύμβολα της αμερικανικής κυριαρχίας²¹¹. Πλέον, δεν έχουν να αντιμετωπίσουν ένα αντίπαλο δέος, αλλά τρομοκρατικές ομάδες, «που ευκολότερα αντιμετωπίζονται με το πάγωμα τραπεζικών λογαριασμών, παρά με βομβαρδισμό»²¹². Η ισορροπία ισχύος δεν περιορίζεται πια στο επίπεδο της βιομηχανικής παραγωγής και στο μέγεθος των συμβατικών και πυρηνικών οπλοστασίων²¹³.

²¹⁰ Kupchan C. A., 2002. *The End of the American Era: US foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. 41.

²¹¹ Herring G. C., 2008. *From Colony to Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776*. New York: Oxford University Press, σελ. 918 – 919.

²¹² Kupchan C. A., 2002. *The End of the American Era: US foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. 29.

²¹³ *Ibid.*, σελ. 41.

Βασική δικαιολογητική βάση της αμερικανικής ανάμειξης στα ζητήματα απανταχού του πλανήτη ψυχροπολεμικά ήταν η εγγύηση και εξασφάλιση του φιλελεύθερου διεθνισμού. Τόσο οι ΗΠΑ όσο και η ΕΣΣΔ αγωνίστηκαν για να διατηρήσουν τη σαφή, ηθική διαίρεση του κόσμου που επικράτησε κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Και τα δύο κράτη υιοθέτησαν έναν μανιχαϊσμό, ενστερνιζόμενα την ψευδαίσθηση ότι μπορούσαν να διακρίνουν αξιόπιστα το καλό από το κακό στην ανθρώπινη φύση, ανάλογα με την επιλογή του στρατοπέδου από τους υπόλοιπους ηγέτες²¹⁴. Το διακύβευμα άλλωστε ήταν εάν ο κομμουνισμός ή ο κοινοβουλευτισμός θα αποτελούσαν τη νομιμοποιητική βάση του έθνους κράτους. Η ύπαρξη των κομμουνιστικών κρατών, αυτή καθεαυτή, δεν απειλούσε απαραίτητα τα κοινοβουλευτικά κράτη. Άπαξ όμως και δέχθηκαν επίθεση για να αλλάξει το καθεστώς τους, οι ΗΠΑ επενέβησαν στρατιωτικά. Το διακύβευμα στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας εντοπίζεται στην προσπάθεια διατήρησης της συναίνεσης, και της μη αντικατάστασής της από τον τρόμο, ως βάση για τη νομιμότητα των κρατών. Η σημερινή απειλή αποτελεί έναν σκιώδη εχθρό, εκπαιδευμένο στον ανταρτοπόλεμο – μία μορφή πολέμου που δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί κατ' εξοχήν με τα παραδοσιακά μέτρα (στρατιωτικής) ισχύος. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι αν και οι ΗΠΑ κατατρόπωσαν τους εχθρούς τους στο Αφγανιστάν, πολλά μέλη της Αλ Κάιντα διέφυγαν²¹⁵.

Η αμερικανική ηγεμονία συνεπάγεται ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες βρίσκονται χωρίς κάποιο στρατιωτικό αντίβαρο. Ταυτόχρονα όμως, οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου και οι ανησυχίες για τη διασπορά όπλων μαζικής καταστροφής και την κατοχή τους από κράτη – παρίες υποδεικνύουν ότι οι ΗΠΑ δε δρουν σε έναν κόσμο χωρίς απειλές. Κίνδυνο δεν αποτελεί η ισχύς των Ισων, όπως ήταν επί Σοβιετικής Ένωσης, αλλά ασύμμετρες απειλές, οι οποίες απαιτούν νέες στρατηγικές για την αντιμετώπισή τους. Αυτό άλλωστε υποστήριξε ο πρόεδρος Μπους συνηγορώντας υπέρ της αντικατάστασης των στρατηγικών της αποτροπής και της ανάσχεσης από τον προληπτικό πόλεμο²¹⁶. Η δικαιολογητική βάση για επέμβαση βρίσκεται στο γεγονός ότι οι ασύμμετρες απειλούν στρέφονται κατά της ικανότητας των κρατών να προστατεύονται. Αντί να περιμένουν παθητικά έως ότου οι απειλές ξεσπάσουν, θα πρέπει να προβούν στην πρόληψή και παρεμπόδισής τους όπου αυτό είναι δυνατό, ενώ όπου είναι ακατόρθωτο, να φροντίσουν τουλάχιστον να μετριάσουν τις συνέπειές τους²¹⁷.

Η ανάσχεση είναι δύσκολο να εφαρμοστεί σε πλαίσιο διαφορετικό του Ψυχρού Πολέμου, διότι απευθύνεται σε κράτη. Δε βασιζόταν μόνο στον φόβο ενός γενικευμένου πολέμου, αλλά και στην ύπαρξη καθεστώτων που ήταν σε θέση να διαχειριστούν πολλά ρίσκα, χωρίς όμως να καταλήξουν σε πόλεμο²¹⁸.

²¹⁴ Kiesling J. B., 2007. *Μαθήματα Διπλωματίας: Ο ρεαλισμός για μια υπερδύναμη που κανείς δεν την αγαπάει*. Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, σελ. 496 – 497.

²¹⁵ Kupchan C. A., 2002. *The End of the American Era: US foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. 21, και Bobbitt, P., 2008. *Terror and Consent: The Wars for the Twenty – First Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. 12, 200, 528.

²¹⁶ Hastedt, G. P., 2006. *American Foreign Policy: Past, Present, Future*. New Jersey: Pearson Prentice Hall, σελ. 3.

²¹⁷ Bobbitt, P., 2008. *Terror and Consent: The Wars for the Twenty – First Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. 446.

²¹⁸ Gaddis, J. L., 2005. *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy During the Cold War*. New York: Oxford University Press, σελ. 382.

Κατά τη διάρκεια του ΨΠ, το ζήτημα των αξιών, απειλών, κόστους και θυσιών συσχετιζόταν με το ένα και μοναδικό πρόβλημα: τη σοβιετική απειλή. Οι Αμερικανοί έβλεπαν την ΕΣΣΔ ως παγκόσμιο διεκδικητή που απειλούσε κατ' ουσίαν όλες τις πτυχές της αμερικανικής κοινωνίας. Η κατάλληλη απάντηση ήταν η ανάσχεση. Με τον καιρό, η ΕΣΣΔ έγινε ένας εχθρός που οι περισσότεροι αμερικανοί ένιωθαν άνετα να τον αντιμετωπίσουν. Σε μεγάλο βαθμό ήταν προβλέψιμη, κάνοντας την ανάσχεσή της να θεωρείται κάτι παραπάνω από εφικτή²¹⁹. Οι βομβιστές αυτοκτονίας δεν είναι εύκολο να αποτραπούν με συνηθισμένα μέσα. Από την οπτική γωνία των ΗΠΑ, αποδείχθηκε ευκολότερο να αποτρέψουν την πανίσχυρη ΕΣΣΔ από ότι την Αλ Κάιντα²²⁰.

Η κυβέρνηση Μπους έσπευσε να καταλήξει ότι οι ψυχροπολεμικές στρατηγικές της ανάσχεσης και της αποτροπής δεν θα ήταν αποτελεσματικές κατά της Αλ Κάιντα. Φαίνεται πολύ δύσκολο, αν όχι αδύνατο, να εφαρμοστεί η στρατηγική της ανάσχεσης κατά ενός αόρατου εχθρού, ή εκείνη της αποτροπής κατά κάποιου που προκειμένου να επιτεθεί είναι διατεθειμένος να αυτοκτονήσει. Στις συγκεκριμένες περιπτώσεις, η κυβέρνηση Μπους θεώρησε πιο κατάλληλη την προληπτική – και την παρεμποδιστική – επίθεση. Καθώς ο σκοπός πλέον ήταν η προστασία των κρατών από μη κρατικούς εχθρούς, θεώρησε πως η διαφορά δεν έχει μεγάλη σημασία, αφ' ής στιγμής αντιμετωπίζονται αόρατες (και εν δυνάμει αυτοκτονίας) τρομοκρατικές ομάδες²²¹.

Ούτε η πρόληψη, ούτε η μονομέρεια αποτελούν καινοτομία στην αμερικανική εξωτερική πολιτική. Ήδη από το 19ο αιώνα είχε χρησιμοποιηθεί (συχνά μονομερώς) από τις αμερικανικές κυβερνήσεις, ενώ δεν απουσίαζε πλήρως, από τον Ψυχρό Πόλεμο²²². Αυτό όμως που ήταν πρωτοφανές στην νέα εθνική στρατηγική ασφαλείας του προέδρου Μπους ήταν η επέκταση των της έννοιας της πρόληψης, όπως γινόταν αντιληπτή ψυχροπολεμικά, ούτως ώστε να συμπεριλαμβάνεται και ο παρεμποδιστικός πόλεμος σε αυτήν. Η πρόληψη αποτελεί προσπάθεια εξουδετέρωσης μίας επικείμενης στρατιωτικής επίθεσης. Από την άλλη, ο παρεμποδιστικός πόλεμος είναι μία στρατιωτική επιχείρηση, σχεδιασμένη να επιτεθεί κατά μίας απειλής, ο χρονικός ορίζοντας υλοποίησης της οποίας είναι μεγάλος. Αν και η διαφορά είναι προφανέστατη, η κυβέρνηση Μπους υποστήριξε ότι σε μία εποχή κατά την οποία οι τρομοκράτες είναι οπλισμένοι με πυρηνικά όπλα, η διαφορά των δύο θεωρείται ξεπερασμένη, και για αυτό ο στενός ορισμός της πρώτης έπρεπε να διευρυνθεί. Οι ΗΠΑ θεωρούσαν απαραίτητη τη δυνατότητα ανάμειξης στο εσωτερικό των κρατών προκειμένου να δημιουργήσουν συνθήκες για την παρεμπόδιση της τρομοκρατίας. Με πιο απλά λόγια,

²¹⁹ Hastedt, G. P., 2006. *American Foreign Policy: Past, Present, Future*. New Jersey: Pearson Prentice Hall, σελ. 20.

²²⁰ Levine P., and Papasotiropoulos H., 2005. *America Since 1945: The American Moment*. New York: Palgrave Macmillan, σελ. 244.

²²¹ Gaddis, J. L., 2005. *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy During the Cold War*. New York: Oxford University Press, σελ. 383.

²²² Η κυβέρνηση Αϊζενχάουερ μίλησε για προληπτική στρατηγική αναδίπλωσης στις αρχές της δεκαετίας του 1950, και η κυβέρνηση Κένεντι εξέτασε το ενδεχόμενο προληπτικής δράσης κατά των σοβιετικών πυραύλων μεσαίου βεληνεκούς που είχαν τοποθετηθεί στην Κούβα κατά τη διάρκεια της κρίσης του Κόλπου των Χοίρων, Fukuyama F., 2007. *America at the Crossroads: Democracy, Power, and the Neoconservative Legacy*. Yale University Press, σελ. 83.

απέρριπταν τις βεσφαλιανές αντιλήψεις του σεβασμού της κρατικής κυριαρχίας και της συνεργασίας με τις υπάρχοντες κυβερνήσεις, αποδεχόμενες σιωπηρά την θέση των νεοσυντηρητικών για τη σημασία των καθεστώτων και τις προσπάθειες νομιμοποίησης και αιτιολόγησης των ανθρωπιστικών επεμβάσεων της δεκαετίας του 1990²²³.

Υπάρχει ο ισχυρισμός ότι οι επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου πραγματοποιήθηκαν διότι το διεθνές σύστημα έχει γίνει πιο αδύναμο από παλαιότερα. Λόγω της ταχύτατης οικονομικής ενοποίησης και του πολιτικού κατακερματισμού, έχει πλέον μειωθεί η δυνατότητα όλων των κρατών να ελέγχουν επαρκώς τα τεκταινόμενα εντός της επικράτειάς τους και διαμέσου των συνόρων τους. Εάν η 11η Σεπτεμβρίου σήμανε την έναρξη μίας νέας εποχής αβεβαιότητας κατά την οποία οι δράσεις μεμονωμένων ατόμων είναι ικανές να θέσουν σε κίνδυνο κοινωνίες, τότε η ανάσχεση – με την παραδοσιακή της σύλληψη – δεν θα μπορούσε να χρησιμεύσει ιδιαίτερα. Η ανάσχεση αναφερόταν σε απειλές από κράτη που αναζητούσαν να επιβιώσουν και όχι σε κινήματα που επιθυμούν να μαρτυρήσουν για τα πιστεύω τους. Η πρόληψη σε τέτοιου είδους καταστάσεις, φαίνεται ως η μόνη εναπομείνασα επιλογή²²⁴.

Το Δόγμα Τρούμαν ήταν μία ευθεία απάντηση στις κομμουνιστικές εξεγέρσεις στην Ελλάδα και την Τουρκία. Ο πρόεδρος επεσήμανε ότι «οι σπόροι των ολοκληρωτικών καθεστώτων θρέφονται με τη μιζέρια και την ένδεια» και εάν δεν αντιμετωπιστούν από τις ΗΠΑ, θα θέσουν σε κίνδυνο ακόμα και την ίδια την αμερικανική ασφάλεια. Κατέληγε συνεπώς στο συμπέρασμα ότι η πολιτική των ΗΠΑ «θα πρέπει να υποστηρίξει τους ελεύθερους λαούς που αντιστέκονται σε απόπειρες υποδούλωσής τους από οπλισμένες μειονότητες ή εξωτερικές πιέσεις». Τα παραπάνω υποδεικνύουν ότι το Δόγμα Τρούμαν ήταν περιγραφικό: υποσχόταν υποστήριξη σε δημοκρατίες που θα δέχονταν επίθεση. Για αυτό άλλωστε υιοθέτησε τη στρατηγική της ανάσχεσης, που αποτέλεσε το βασικό στοιχείο εξωτερικής πολιτικής μέχρι το τέλος του Ψυχρού Πολέμου.

Το Δόγμα Μπους από την άλλη, δεν παρέχει γενικές αρχές δράσης. Προδιέγραφε, αφού ισχυριζόταν ότι κάποια κράτη, λόγω του παράνομου χαρακτήρα τους δεν έχουν ορισμένα κυριαρχικά δικαιώματα, όπως να εξοπλίζονται με όπλα μαζικής καταστροφής και να υποθάλπουν τρομοκράτες, και ότι οι ΗΠΑ δύνανται να δράσουν προληπτικά – και μονομερώς αν χρειαστεί – προκειμένου να παρεμποδίσουν τη διασπορά των όπλων μαζικής καταστροφής και να κατατροπώσουν τους τρομοκράτες, όπου αυτοί εντοπιστούν. Είχε και περιγραφικό χαρακτήρα, καθώς υπογράμμιζε την ανάγκη αναμόρφωσης των κοινωνιών μέσω της προώθησης της δημοκρατίας και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπου αυτά καταπατώνται.

Υπάρχει όμως ένα νοηματικό κενό στο Δόγμα Μπους, καθώς δεν μπορεί να γίνει σύζευξη των μέσων (μονομερούς δράση, πρόληψη διασποράς, αντιμετώπιση τρομοκρατίας) με τους στόχους (προώθηση δημοκρατίας). Πιο συγκεκριμένα, η περιγραφή (προώθηση της δημοκρατίας) και η προδιαγραφή (κράτη που απειλούν τις ΗΠΑ, είτε άμεσα με όπλα μαζικής καταστροφής, είτε έμμεσα με τρομοκράτες, γίνονται πιθανοί αμερικανικοί στόχοι) δε

²²³ Ibid., σελ. 83.

²²⁴ Gaddis, J. L., 2005. *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy During the Cold War*. New York: Oxford University Press, σελ. 384.

συμβαδίζουν. Έστω ότι η εγκαθίδρυση της δημοκρατίας μειώνει τον κίνδυνο που αντιμετωπίζουν οι Ηνωμένες Πολιτείες. Εάν επιχειρήσουν να την επιβάλλουν μέσω μονομερών επεμβάσεων, δύο θα είναι οι συνέπειες: α) θα απομονωθούν, και β) θα δημιουργηθούν αντιδημοκρατικοί συνασπισμοί²²⁵.

Υπάρχει και άλλος λόγος για τον οποίο είναι δύσκολο να χρησιμοποιηθεί η στρατηγική της ανάσχεσης σε άλλο πλαίσιο πέραν του ψυχροπολεμικού. Εκείνη την περίοδο, η αμερικανική ηγεμονία θεωρείτο το «μη χείρον βέλτιστον». Η υπέρμετρη ισχύς των ΗΠΑ ήταν παραπάνω από επιθυμητή – άλλωστε δεν είχε επιβληθεί, κατέφθανε μόνο έπειτα από πρόσκληση. Έως ότου η Σοβιετική Ένωση αποτελούσε τον πρώτο κατά σειρά κίνδυνο, υπήρχε πάντα «κάτι χειρότερο» να αντιπαρατεθεί στην πιθανότητα της αμερικανικής κυριαρχίας. Με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, οι Ηνωμένες Πολιτείες έχασαν αυτό ακριβώς το πλεονέκτημα, όπως και την ανάγκη δημιουργίας συμμαχιών. Η κυβέρνηση του Μπους του πρεσβύτερου και έπειτα του Μπιλ Κλίντον, μείωσαν σταδιακά την πολυμερή διαβούλευση, όχι επειδή η αρχή αυτή καθεαυτή ήταν ανεπιθύμητη, απλώς επειδή η πρακτική αυτή φαινόταν λιγότερο χρήσιμη από ό,τι ψυχροπολεμικά. «Η κυβέρνηση του Μπους του νεότερου δεν ανακάλυψε, αλλά κληρονόμησε την αμερικανική μονομέρεια»²²⁶. Ωστόσο, την ενέτεινε ποικιλοτρόπως, με άμεση συνέπεια την απώλεια της υποστήριξης των σκοπών της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής από τον υπόλοιπο κόσμο. Εάν η αμερικανική ισχύς επιβαλλόταν πλέον, χωρίς πρόσκληση, το πλαίσιο είχε σαφώς διαφοροποιηθεί από εκείνο εντός του οποίου είχε εφαρμοστεί η ανάσχεση ψυχροπολεμικά. Υπό αυτές τις συνθήκες, η αμερικανική ηγεμονία ήταν «το χείριστο». Όταν ο Κέναν υποστήριζε ότι «το μόνο που χρειάζεται να κάνει η Αμερική είναι να σταθεί στο ύψος των καλύτερων παραδόσεων της», υπέθετε ότι εκείνες θα είχαν μεγαλύτερη απήχηση πέραν των συνόρων της από ό,τι εκείνες της Σοβιετικής Ένωσης. Και όντως, έτσι συνέβη, διότι η ύπαρξη τέτοιων αντιπάλων παρείχε έναν κατ'εξοχήν ρεαλιστικό λόγο για την Αμερική να σέβεται τα ιδανικά της και να προσπαθεί να τα αντικατοπτρίζει στις πράξεις της. Εάν όμως, απουσία χρησίων εχθρών, οι ΗΠΑ πάψουν να ακολουθούν αυτήν την τακτική, εάν δηλαδή δημιουργήσουν μία νέα παράδοση, εκείνη της «επιβληθείσας» παρά της «προσκληθείσας» δύναμης, τότε δεν θα πρέπει να βρεθούν προ εκπλήξεως εάν δεν είναι ιδιαίτερα εφαρμόσιμη η ανάσχεση – αυτή ακριβώς η στρατηγική στην οποία οφείλουν σε μεγάλο βαθμό την πρωτοκαθεδρία τους²²⁷.

Β. Ομοιότητες

Το ιδρυτικό ντοκουμέντο του Ψυχρού Πολέμου, το «μακροσκελές τηλεγράφημα» του Τζ. Κέναν, εξέθετε καθαρά την κυρίαρχη άποψη της μεταπολεμικής στρατηγικής κουλτούρας της Αμερικής: η ΕΣΣΔ ήταν «ανεπηρέαστη από το σκεπτικό της λογικής», έγραφε ο Κέναν, αλλά θα ήταν «εξαιρετικά ευαίσθητη στη λογική της βίας». Η «γλώσσα της στρατιωτικής

²²⁵ Bobbitt, P., 2008. *Terror and Consent: The Wars for the Twenty – First Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. 431 - 439.

²²⁶ Gaddis, J. L., 2005. *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy During the Cold War*. New York: Oxford University Press, σελ. 384.

²²⁷ *Ibid.*, σελ. 385.

ισχύος» ήταν η μόνη γλώσσα που καταλάβαιναν οι Σοβιετικοί και η σοβιετική αυτοκρατορία έπρεπε να θεωρείται «ξεχωριστή οντότητα, με την οποία η σύγκρουση δεν είναι προκαθορισμένη, αλλά με την οποία δεν μπορούμε να επιδιώκουμε κοινούς σκοπούς»²²⁸. Μάλιστα, σύμφωνα με το έγγραφο NSC-68, η ΕΣΣΔ ήταν η ηγέτιδα μίας γενικευμένης προσπάθειας προσβολής του «ελεύθερου κόσμου», ικανή να «καταφέρει μία ατομική επίθεση – έκπληξη» στις ΗΠΑ εντός μερικών ετών²²⁹. Μετά τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου, η πλειοψηφία του Κογκρέσου συμφώνησε ότι η «γλώσσα της στρατιωτικής ισχύος» είναι η μόνη που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ²³⁰.

Επιθυμητό αποτέλεσμα της στρατηγικής της ανάσχεσης ήταν η εκ των έσω ήττα του εχθρού, η κατάρρευσή του λόγω εσωτερικών αντιφάσεων. Σε αυτήν ακριβώς την πεποίθηση στήριζε ο Κέναν την ανάσχεσή του, πεπεισμένος ότι ο Μαρξισμός – Λενινισμός εμπεριείχε τους σπόρους της αυτοκαταστροφής του. Οι ανεπάρκειες των κρατικά ελεγχόμενων οικονομιών, η απουσία της πολιτικής αντιπροσώπευσης και η ανικανότητα μίας ευρύτερης ιδεολογίας να καταπιέζει επ' αόριστον τις εθνικές, θα οδηγούσε νομοτελειακά στην κατάρρευση του κομμουνισμού. Το μόνο που χρειαζόταν να κάνει η Δύση ήταν να επιδείξει σταθερότητα και υπομονή²³¹.

Κάτι αντίστοιχο θα μπορούσε να αποτελέσει τη βάση και για την εποχή μετά την 11η Σεπτεμβρίου. Τα συμφέροντα των τρομοκρατών και των κρατών που τους υποθάλλουν – ή έστω, τους ανέχονται – δε συμπίπτουν, και οι διαφορές μεταξύ τους είναι έντονες. Οι τρομοκράτες δεν έχουν κάποιο οικονομικό πρόγραμμα – μία προϋπόθεση που για τα κράτη θεωρείται εκ των ων ουκ άνευ. Επιπλέον, οι τρομοκράτες χρησιμοποιούν ως μέσο αντιπροσώπευσης τον εκφοβισμό, εφαρμογή που εκ των πραγμάτων δεν είναι βιώσιμη σε μία εποχή εκδημοκρατισμού. Τέλος, τα κράτη επιδιώκουν παντοιοτρόπως την εξασφάλιση της επιβίωσής τους, εν αντιθέσει με τους τρομοκράτες. Ακόμα και τα κράτη – παρίες έχουν συμφέρον να διατηρήσουν το παρόν διεθνές κρατικό σύστημα, απλούστατα επειδή δεν έχουν να αντιπροτείνουν κάποια καλύτερη εναλλακτική λύση²³².

Σύμφωνα με τον πρόεδρο Μπους, «όπως ακριβώς η ηθική διαύγεια ήταν ουσιαστική στη νίκη των ΗΠΑ επί της ΕΣΣΔ στον Ψυχρό Πόλεμο, θα ήταν και κατά της τρομοκρατίας. Η ηθική αλήθεια είναι η ίδια ανεξαρτήτως πολιτισμών, χρόνου και τόπου... Βρισκόμαστε σε μία αναμέτρηση μεταξύ καλού και κακού, και η Αμερική δεν θα διστάσει να αποκαλέσει το κακό με το όνομά του». Άλλωστε, το NSC-68 δεν αναφερόταν μόνο στην αμερικανοσοβιετική αναμέτρηση, καθώς η αποστολή των ΗΠΑ ήταν, και εξακολουθεί να είναι, ευρύτερη. Η επιβολή τάξης στον κόσμο αποτελούσε μία πιο μακροπρόθεσμη δέσμευση των ΗΠΑ, από την ανάσχεση του

²²⁸ Kagan, R., 2003. *Παράδεισος και Εξουσία: Η Αμερική και η Ευρώπη στη Νέα Τάξη Πραγμάτων*. Αθήνα: Καστανιώτη, σελ. 112 – 113.

²²⁹ Gurtov M., 2006. *Superpower on Crusade: The Bush Doctrine in US Foreign Policy*. London: Lynne Rienner Publishers, Inc., σελ. 6.

²³⁰ Kagan, R., 2003. *Παράδεισος και Εξουσία: Η Αμερική και η Ευρώπη στη Νέα Τάξη Πραγμάτων*. Αθήνα: Καστανιώτη, σελ. 112 – 113.

²³¹ Gaddis, J. L., 2005. *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy During the Cold War*. New York: Oxford University Press, σελ. 386 – 387.

²³² *Ibid.*

κομμουνισμού αυτή καθεαυτή²³³. Με τα γεγονότα του Μονάχου, του Περλ Χάρμπορ και τη μετέπειτα εμπλοκή των Ηνωμένων Πολιτειών στον Ψυχρό Πόλεμο, η «λογική της βίας», όπως αποτυπώθηκε από τον Κέναν, κατέστη η κατευθυντήρια γραμμή στην χάραξη της αμερικανικής στρατηγικής. Το «δίδαγμα του Μονάχου» εξακολουθεί να κυριαρχεί στην αμερικανική στρατηγική σκέψη ακόμα και σήμερα. Και για τις νεότερες γενιές που λησμονούν το Μόναχο ή το Περλ Χάρμπορ, υπάρχει πλέον η 11η Σεπτεμβρίου²³⁴.

Ο «πόλεμος κατά της τρομοκρατίας» δεν είναι ούτε νέος ούτε «πόλεμος κατά της τρομοκρατίας». Όταν ανέβηκε στην εξουσία ο πρόεδρος Ρέγκαν, διακήρυξε ότι η «διεθνής τρομοκρατία», που υποστηριζόταν παγκοσμίως από τη Σοβιετική Ένωση, είναι η μεγαλύτερη απειλή που αντιμετωπίζει η Αμερική, η οποία είναι ο κύριος στόχος της τρομοκρατίας, όπως και οι σύμμαχοί της²³⁵.

Η στρατηγική του Μπους δεν ήταν τόσο καινοτόμα όσο φάνηκε εξ αρχής. Η πρόληψη ουδέποτε είχε αποκλειστεί ολοκληρωτικά κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, αφού κανένας Αμερικανός πρόεδρος δεν θα είχε τολμήσει να διακινδυνεύσει, εν γνώσει του, μία επίθεση αντίστοιχη του Περλ Χάρμπορ. Απλώς στο δόγμα δεν είχε δοθεί εκτενής δημοσιότητα μέχρι την προεδρία του Μπους του νεότερου. Επιπλέον, η Αλ Κάιντα δεν μπορεί να θεωρηθεί εν όλω μη κρατικός εχθρός. Ο Οσάμα μπιν Λάντεν δρούσε έχοντας ως βάση του το Αφγανιστάν, κατά του οποίου επιτέθηκε το φθινόπωρο του 2001, αποφασιστικά και με επιτυχία ο πρόεδρος Μπους. Ομοίως, η επίθεση κατά του Ιράκ το Μάρτιο του 2003 χαρακτηρίστηκε ως προληπτική επίθεση, αφού οι λόγοι εντοπιζόνταν στη στήριξη της Αλ Κάιντα, καθώς και στις υποψίες κατοχής (ή έστω προσπάθειας) όπλων μαζικής καταστροφής από το Σαντάμ Χουσεϊν. Με την επίθεση κατά του Ιρακινού ηγεμόνα, οι Ηνωμένες Πολιτείες, μεταξύ άλλων, στόχο είχαν να τρομοκρατήσουν τους ηγέτες άλλων κρατών οι οποίοι θα επιχειρούσαν να υποθάλψουν τρομοκράτες. Αυτή η πράξη μπορεί να χαρακτηριστεί ως αποτροπή. Επίσης, μπορεί να θεωρηθεί και ανάσχεση, αφού πρόκειται για προσπάθεια αντιμετώπισης ενός κινδύνου, η ύπαρξη του οποίου είναι εκ των προτέρων γνωστή. Δηλαδή, η πρόληψη με τη λογική του Μπους εν μέρει επέστρεφε στην ανάσχεση, χωρίς να την αντικαθιστά²³⁶.

²³³ Gurtov M., 2006. *Superpower on Crusade: The Bush Doctrine in US Foreign Policy*. London: Lynne Rienner Publishers, Inc., σελ. 6 – 14.

²³⁴ Kagan, R., 2003. *Παράδεισος και Εξουσία: Η Αμερική και η Ευρώπη στη Νέα Τάξη Πραγμάτων*. Αθήνα: Καστανιώτη, σελ. 113 – 114.

²³⁵ Chomsky Noam., 2001. *11/9*. Αθήνα: Εκδόσεις Άγγρα, σελ. 89.

²³⁶ Gaddis, J. L., 2005. *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy During the Cold War*. New York: Oxford University Press, σελ. 383 – 384.

2. ΕΝ ΚΑΤΑΚΛΕΙΔΙ

Κατά τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου, ένας μη κρατικός δρώντας προσέκρουσε στον κόσμο των κυρίαρχων κρατών και έγινε η πιο σοβαρή και σαφής απειλή στην ασφάλεια του αναπτυσσόμενου κόσμου²³⁷. Δεδομένου του γεγονότος ότι τα κυρίαρχα κράτη παρέχουν ασφάλεια στους κατοίκους τους, μονοπωλώντας την χρήση βίας στο εσωτερικό τους, και εξωτερική ασφάλεια μέσω των διακρατικών σχέσεων, αυτή η νέα απειλή πιθανόν να αποτελεί μία αποτυχία του βεσφαλιστικού συστήματος κυρίαρχων κρατών²³⁸. Μάλιστα, οι επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου αποτέλεσαν σοκ διότι ένας μη κρατικός δρώντας κατάφερε την χειρίστη εξωτερική επίθεση στο κέντρο του ισχυρότερου κράτους του κόσμου²³⁹.

Η νέα στρατηγική θεωρήθηκε ως η δικαιολογημένη απάντηση στην 11η Σεπτεμβρίου. Εκτός από τις λίγες αναφορές στην ιδέα της πρόληψης, που αυτή καθεαυτή δεν είναι καινούρια έννοια, η «νέα» στρατηγική της διοίκησης Μπους ήταν μια επαναβεβαίωση των αμερικανικών πολιτικών²⁴⁰. Οι Αμερικανοί βλέπουν γενικά τον κόσμο διαιρεμένο ανάμεσα στο καλό και στο κακό, ανάμεσα σε φίλους και εχθρούς. Όταν αντιμετωπίζουν πραγματικούς ή δυνητικούς αντιπάλους, ευνοούν γενικά πολιτικές μάλλον εξαναγκασμού παρά πειθούς, δίνοντας έμφαση στις κυρώσεις τιμωρίας έναντι των κινήτρων για καλύτερη συμπεριφορά, στο μπαστούνι αντί στο καρότο²⁴¹.

Η στρατηγική Μπους όταν αναφερόταν στην προώθηση της δημοκρατίας στο εξωτερικό, επαναλάμβανε τις θέσεις προγενέστερων προέδρων. Η επιθυμία των Ηνωμένων Πολιτειών ήταν σαφής: η διατήρηση της στρατιωτικής υπεροχής τους παγκοσμίως, σε τέτοιο βαθμό μάλιστα, ούτως ώστε να θεωρείται αδιανόητη η αμφισβήτησή τους από οποιαδήποτε άλλη δύναμη. Αυτή η επιθυμία όμως, είναι ουσιαστικά η δημόσια έκφραση του μεταψυχροπολεμικού αμερικανικού στρατηγικού σχεδιασμού. Οι πολιτικές όλων ανεξαιρέτως των αμερικανικών κυβερνήσεων στηρίζονταν στην αντίληψη ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες είναι το «απαραίτητο έθνος», ικανό να υπερασπίζεται και να προωθεί μία φιλελεύθερη διεθνή τάξη. Όμως, η μόνη σταθερή και επιτυχής διεθνής τάξη, σύμφωνα με τις ΗΠΑ, είναι εκείνη που αφενός είναι αμερικανοκεντρική και αφετέρου στηρίζει την άμυνά της στην ισχύ των ΗΠΑ. Όπως το έθεσε ο πρόεδρος Τρούμαν, «ηττήσαμε πλήρως τους εχθρούς μας και τους κάναμε να παραδοθούν. Κατόπιν τους βοηθήσαμε να αναρρώσουν, να γίνουν δημοκρατικοί και να επανέλθουν στην κοινότητα των εθνών. Μόνο η Αμερική θα μπορούσε να κάνει αυτό το πράγμα». Επίσης, ο Τζορτζ Κέναν, εκθέτοντας το δόγμα του περί ανάσχεσης, αν και προέβλεπε ότι επρόκειτο για μία στρατηγική η στήριξη της οποίας θα αποτελούσε εξαιρετικά δύσκολο εγχείρημα για μία δημοκρατία, κατέληξε εντούτοις στο

²³⁷ Levine P., and Papasotiriou H., 2005. *America Since 1945: The American Moment*. New York: Palgrave Macmillan, σελ. 244.

²³⁸ Παπασωτηρίου Χ., 2008. *Η διεθνής πολιτική στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 175.

²³⁹ Levine P., and Papasotiriou H., 2005. *America Since 1945: The American Moment*. New York: Palgrave Macmillan, σελ. 244.

²⁴⁰ Kagan, R., 2003. *Παράδεισος και Εξουσία: Η Αμερική και η Ευρώπη στη Νέα Τάξη Πραγμάτων*. Αθήνα: Καστανιώτη, σελ. 116 – 117.

²⁴¹ *Ibid.*, σελ. 24.

συμπέρασμα ότι αυτή η πρόκληση ήταν «δοκιμή της συνολικής αξίας των ΗΠΑ ως το έθνος μεταξύ των εθνών»²⁴².

Βασικό χαρακτηριστικό της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής είναι ο ηθικός πραγματισμός. Η αμερικανική αίσθηση της ηθικής αφορά δύο στοιχεία: πρώτον, ότι η κρατική συμπεριφορά μπορεί να αξιολογηθεί βάσει ηθικών κριτηρίων, και δεύτερον ότι η αμερικανική αντίληψη περί ηθικής αποτελεί το παγκόσμιο πρότυπο, βάσει του οποίου μπορεί να γίνει η εν λόγω αξιολόγηση. Εξ ορισμού, οι αμερικανικές δράσεις θεωρούνται επί της αρχής ηθικά σωστές και δικαιολογημένες. Στα διεθνή προβλήματα η σωστή απάντηση είναι η αμερικανική²⁴³. Οι έντονες αντιδράσεις των Ηνωμένων Πολιτειών απέναντι σε προσπάθειες απόκτησης ατομικών όπλων εκ μέρους μη φιλικών σε εκείνες χωρών, υπαγορεύονται από αξιώσεις ισχύος και δεν έχουν στερεή λογική ή ηθική βάση, εφ' όσον ούτε λογικό ούτε ηθικό είναι να αρνείσαι σε άλλους ένα δικαίωμα που επιφυλάσσεις στον εαυτό σου²⁴⁴.

Μετά την 11η Σεπτεμβρίου, το Ισλάμ χαρακτηρίστηκε από σύσσωμη την καπιταλιστική διεθνή κοινότητα ως (ισλαμική) τρομοκρατία: ο τέλειος ορισμός του ιδεολογικού «άλλου», ο οποίος αφενός οδήγησε σε ευρύ διεθνή συνασπισμό κατά της τρομοκρατίας, του Αφγανιστάν, των Ταλιμπάν και του Μπιν Λάντεν, και αφετέρου ένωσε τις ΗΠΑ, μεταξύ άλλων, με τη Ρωσία, το Πακιστάν, ακόμα και το Ιράν. Ουσιαστικά, ο Μπους ο νεότερος, κήρυξε παγκόσμιο πόλεμο κατά της τρομοκρατίας, υπονοώντας ότι ξεκινάει «σταυροφορία» κατά του Τζιχάντ του μπιν Λάντεν²⁴⁵.

Σύμφωνα με τα λεγόμενα των τρομοκρατών, η αμερικανική εξωτερική πολιτική τους οδηγεί σε αυτές τις δράσεις. Ο Οσάμα μπιν Λάντεν ισχυρίζεται ότι «το κίνημα του Ισλαμικού τζιχάντ αντιλαμβάνεται τις ΗΠΑ και το Ισραήλ ως τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος. Οι Αμερικανοί δεν θα είναι ασφαλείς στο έδαφός τους έως ότου οι Παλαιστίνιοι δεν είναι στο δικό τους». Η εχθρότητα πολλών μουσουλμάνων απέναντι στις Ηνωμένες Πολιτείες συχνά οφείλεται στην απέχθειά τους για το μοντέρνο και πλουραλιστικό τρόπο ζωής τους και τις αξίες που υιοθετούν. Μία εναλλακτική πρόταση αυτής της θεωρίας υποστηρίζει ότι το μίσος της Δύσης πηγάζει από την αποτυχία των αραβικών κοινωνιών να εκμοντερνιστούν επιτυχώς²⁴⁶.

Αναμφίβολα, η οπισθοδρόμηση ενός τμήματος του μουσουλμανικού κόσμου προς τη μισαλλόδοξη μεσαιωνική θεοκρατία απορρέει από την αποτυχία των περισσότερων μουσουλμανικών κρατών να ανταποκριθούν στις προκλήσεις της εποχής μας²⁴⁷. Η αντίδραση του μπιν Λάντεν πηγάζει από την πεποίθηση ότι η ανάκαμψη της ισλαμικής κοινωνίας θα ήταν η επίθεση κατά των πηγών της αποδυνάμωσής της: κατά της αμερικανικής οικονομικής και στρατιωτικής ισχύος. Εξ ου και οι συμβολικές επιθέσεις στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου και το Πεντάγωνο²⁴⁸. Παρά τη ρητορική του μπιν Λάντεν,

²⁴² *Ibid.*, σελ. 116 – 117.

²⁴³ Hastedt, G. P., 2006. *American Foreign Policy: Past, Present, Future*. New Jersey: Pearson Prentice Hall, σελ. 43.

²⁴⁴ Κονδύλης Π., 1999. *Θεωρία του Πολέμου*. Αθήνα: Θεμέλιο, σελ. 373.

²⁴⁵ Papkova, I. A., «International Relations in the Post 9/11 World: Re-Conceptualizing the West's "Other"».

²⁴⁶ Hewitt, C., 2003. *Understanding Terrorism in America: From the Klan to al Qaeda*. London: Routledge, σελ. 43 – 44.

²⁴⁷ Παπασωτηρίου, Χ., Μελέτη: Διεθνής Ισλαμική Τρομοκρατία, ΕΚΟΜΕ.

²⁴⁸ Kupchan C. A., 2002. *The End of the American Era: US foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. 108 – 109.

δεν μπορεί να θεωρηθεί η πάλη μεταξύ ΗΠΑ και ριζοσπαστικού ισλαμισμού ως σύγκρουση πολιτισμών. Αντιθέτως, η σύγκρουση μπορεί να εντοπιστεί εντός του ισλαμικού κόσμου, σε πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο. Οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου, αν και χαρακτηρίστηκαν ως απόδειξη της σύγκρουσης μεταξύ Δύσης και ισλαμικού κόσμου, καταδικάστηκαν από την πλειοψηφία των κρατών της Μέσης Ανατολής, υποστηρίζοντας ότι αντιβαίνουν στα διδάγματα του Ισλάμ.

Ο Νότος αποτελεί μεν στρατηγική απειλή για τον Βορρά, όχι όμως στο σύνολό του, παρά μόνο κάποιες μεμονωμένες περιπτώσεις. Συνεπώς, οι ΗΠΑ προφανώς θα επιχειρήσουν να καταπολεμήσουν τις τρομοκρατικές ομάδες και τα κράτη που τις φιλοξενούν, όπως το Αφγανιστάν. Όμως, θα πρέπει να είναι μεμονωμένες επιθέσεις κατά ριζοσπαστικών καθεστώτων ή ομάδων, όχι σε μία γενικευμένη σύγκρουση Βορρά και Νότου. Μέρος της εκτίμησης της απειλής που τίθεται από τους ριζοσπάστες Ισλαμιστές, συνεπώς, επαφίεται στην αξιολόγηση της πολιτικής της διάστασης. Επιπλέον, δεν θα πρέπει να παραβλεφθεί το γεγονός ότι ο αντιαμερικανισμός δεν εντοπίζεται μόνο στον ισλαμικό κόσμο. Ο πυρήνας του προβλήματος δεν είναι ο αμερικανικός πολιτισμός, αλλά η αμερικανική ισχύς. Η Αλ Κάιντα εξαπέλυσε την οργή της κατά της Αμερικής ακριβώς επειδή η υπερέχουσα θέση της την καθιστούσε τον αποδιοπομπαίο τράγο για κάθε δεινό του ισλαμικού κόσμου²⁴⁹.

Πάρα ταύτα, αυτός ο ορισμός του Ισλάμ ως του νέου ιδεολογικού «άλλου» δε διήρκησε πέραν της αρχικής αλλά ατελούς νίκης στο Αφγανιστάν, αφού ευθύς αμέσως οι ΗΠΑ εξαπέλυσαν πόλεμο κατά του Ιράκ, εγείροντας υποψίες για αμερικανικές γεωστρατηγικές βλέψεις, προσπάθειες εδραίωσης της αμερικανικής ηγεμονίας και ελέγχου στα πετρέλαια της περιοχής. Σημειωτέον, καταπολεμώντας το φαινόμενο της τρομοκρατίας αποκλειστικά με μέσα στρατιωτικής ισχύος – αντί να προσπαθήσει να πολεμήσει το κακό από τη ρίζα²⁵⁰ – η Αμερική έδωσε το πράσινο φως σε χώρες όπως το Ισραήλ, η Ισπανία, η Ινδία και οι Φιλιππίνες να διεξάγουν τους δικούς τους «πολέμους κατά της τρομοκρατίας»²⁵¹.

Η ισλαμική τρομοκρατική απειλή δε νομιμοποιεί τον αμερικανικό στρατό, εν μέρει διότι πολλοί ξένοι εταίροι πιστεύουν πως η τρέχουσα αμερικανική πολιτική κάνει πιο μεγάλη την απειλή αντί να τη μειώνει. Το πιο προβληματικό για τους αμερικανικούς αμυντικούς σκοπούς είναι πως η τρομοκρατία δε συνιστά μια απειλή την οποία αποτρέπει η στρατιωτική ισχύς²⁵².

Η τρομοκρατία ασκούμενη ως υποκατάστατο πολεμικής πράξης ενάντια σε μία μεγάλη δύναμη στο έδαφός της, είναι ικανή να γονατίσει μία σύγχρονη κοινωνία. Για αυτό και η αντιμετώπισή της χρειάζεται δραστικά αντίμετρα. Ωστόσο, αντίστοιχο του πολέμου κατά της τρομοκρατίας θα μπορούσε να θεωρηθεί η καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος, όχι της ναζιστικής Γερμανίας ή της Σοβιετικής Ένωσης. Η τρομοκρατία επηρεάζει τη γεωπολιτική, σε μεγάλο βαθμό μεν και ενίοτε καταστρεπτικά, το πράττει όμως επιφανειακά, χωρίς να επηρεάζει τις υποκείμενες τεκτονικές δυνάμεις

²⁴⁹ *Ibid.*, σελ. 61 – 72.

²⁵⁰ ήτοι καταπολέμηση της φτώχειας, της κοινωνικής αποξένωσης κτλ

²⁵¹ Papkova, I. A., «International Relations in the Post 9/11 World: Re-Conceptualizing the West's "Other"».

²⁵² Kiesling J. B., 2007. *Μαθήματα Διπλωματίας: Ο ρεαλισμός για μια υπερδύναμη που κανείς δεν την αγαπάει*. Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, σελ. 119 – 121.

και την τοποθεσία των τεχνητών συνόρων. Το γεγονός ότι ως τρομοκράτες ενεργούν εγκληματικές ομάδες και όχι οργανωμένα κράτη, μαρτυρά τις περιορισμένες γεωπολιτικές συνέπειες που προκαλεί²⁵³. Αν και η τρομοκρατία μπορεί να προκαλέσει καταστροφή και σοκ, δε μεταβάλλει την υποδομή του διεθνούς συστήματος. Η αμερικανική πρωτοκαθεδρία εξακολουθεί να χαρακτηρίζει και να διαμορφώνει το διεθνές τοπίο. Αν και η τρομοκρατία εξακολουθεί να αποτελεί απειλή, ο σύγχρονος γεωπολιτικός χάρτης δεν έχει διαχωριστικές γραμμές. Ο ανταγωνισμός των μεγάλων δυνάμεων – που αποτελεί πολύ μεγαλύτερη απειλή – έχει προς το παρόν κοπάσει. Οι ΗΠΑ απολαμβάνουν τους καρπούς του σύγχρονου διεθνούς συστήματος, όπως ακριβώς και πολλές άλλες χώρες²⁵⁴.

Στο δυτικό κόσμο, η ΕΣΣΔ παρουσιαζόταν ως η κυριότερη στρατιωτική απειλή. Αυτό οφειλόταν στην ιδεολογική αντιπαλότητα των δύο συστημάτων και στο γεγονός ότι η ΕΣΣΔ είχε διευρύνει αισθητά την θέση της στον κόσμο, χάρη στη στρατιωτική της δύναμη. Έτσι, προκαλούσε φόβο σε πολλούς και όλοι αναγνώριζαν ομόφωνα την ασύγκριτη ισχύ της²⁵⁵. Ο «παγκόσμιος πόλεμος κατά της τρομοκρατίας» που εξαπολύθηκε μετά την 11η Σεπτεμβρίου μπορεί να θεωρηθεί μία απόπειρα επανάληψης της ηθικής καθαρότητας του Ψυχρού Πολέμου²⁵⁶. Εν τούτοις, παρά την 11η Σεπτεμβρίου, το Ισλάμ δεν έχει υποκαταστήσει τον κομμουνισμό στο ρόλο του «άλλου». Ούσα η μόνη στρατιωτική δύναμη παγκοσμίως εμβέλειας, η ηγεμονία των ΗΠΑ έμοιαζε απλησίαστη πριν από την 11η Σεπτεμβρίου. Πάρα ταύτα, αυτή η στρατιωτική και τεχνολογική υπεροχή απέτυχε να εγγυηθεί μόνιμη ειρήνη στο Ιράκ ή μία καθαρή νίκη στο Αφγανιστάν²⁵⁷. Στο σημερινό μονοπολικό κόσμο, καμία από τις μεγάλες δυνάμεις δε διανοείται να εναντιωθεί στις ΗΠΑ. Η Αμερική, ούσα ο μοναδικός διαγωνιζόμενος στο ρινγκ, βγαίνει νικητής εκ των πραγμάτων, ελλείψει αντιπάλων²⁵⁸. Σύμφωνα με τον Τσάρλς Κράουταμερ, η αδυναμία της κάθε μίας από τις μεγάλες δυνάμεις του διεθνούς συστήματος να αναλάβει παρόμοια αποστολή με εκείνη της αμερικανικής ηγεσίας στον διεθνή αγώνα κατά της τρομοκρατίας, μπορεί να θεωρηθεί ένα από τα μεγαλύτερα επιτεύγματα των Ηνωμένων Πολιτειών. Ταυτόχρονα όμως έχει αναχθεί στη μεγαλύτερη πρόκληση για τις Ηνωμένες Πολιτείες και το σύστημα που εκείνες έχουν δημιουργήσει, καθώς εάν δεν είναι σε θέση να προστατέψουν εαυτούς από τους Αφγανούς τρομοκράτες, ό,τι δημιουργήθηκε μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, θα καταρρεύσει. Προς αποφυγήν αυτού, σύμφωνα με την κυβέρνηση Μπους, θεωρείται απαραίτητο ο πρόεδρος των ΗΠΑ να κερδίσει τον πόλεμο που ξεκίνησε ως παγκόσμιος

²⁵³ Kupchan C. A., 2002. *The End of the American Era: US foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. 109, και Κονδύλης Π., 1999. *Θεωρία του Πολέμου*. Αθήνα: Θεμέλιο, σελ. 376.

²⁵⁴ Kupchan C. A., 2002. *The End of the American Era: US foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. 61.

²⁵⁵ Boniface Pascal, 2004. *Οι πόλεμοι του Αύριο*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 257 – 258.

²⁵⁶ Kupchan C. A., 2002. *The End of the American Era: US foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. 28.

²⁵⁷ Papkova, I. A., «International Relations in the Post 9/11 World: Re-Conceptualizing the West's "Other"».

²⁵⁸ Kupchan C. A., 2002. *The End of the American Era: US foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century*. New York: Alfred A. Knopf, σελ. 28.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Το 1945, ο Κέναν, εν είδει Κασσάνδρας προειδοποιούσε για τη σοβιετική απειλή και τον κίνδυνο που εμπεριέχει η εξάπλωση και η αύξηση της επιρροής της. Παρά την κριτική και τις επιθέσεις που υπέστη ο Κέναν, η ανάλυση – υπό τη γενικότερη έννοια – παρέμεινε η βασική στρατηγική που ακολούθησαν οι Ηνωμένες Πολιτείες κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Μάλιστα, μπορεί να ειπωθεί πως όλες οι κυβερνήσεις, αρχής γενομένης από εκείνη του Τρούμαν, μέχρι και την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού, το 1989, υιοθέτησαν – αν όχι αυτούσια, κάποιου είδους παραλλαγή – την πολιτική ανάλυσης του Κέναν²⁶¹. Η μετατόπιση μπορεί να εντοπιστεί στο επίπεδο της στρατιωτικής στρατηγικής, καθώς δινόταν αυξανόμενη έμφαση στην πυρηνική υπεροπλία, γεγονός που με τη σειρά του οδήγησε στη μείωση των συμβατικών δυνάμεων. Αλλά, σε επίπεδο υψηλής στρατηγικής, δεν παρατηρήθηκε ιδιαίτερη μεταβολή.

Η προεδρία του Μπους του πρεσβύτερου, αν και χειρίστηκε επιτυχημένα τη διαδικασία λήξης του Ψυχρού Πολέμου, φάνηκε ανεπαρκής στη διαμόρφωση ενός νέου παραδείγματος, στην οργάνωση των αμερικανικών προτεραιοτήτων και στη στοιχειοθέτηση των συμφερόντων των Ηνωμένων Πολιτειών στο νέο στρατηγικό περιβάλλον. Εν συνεχεία, ο πρόεδρος Κλίντον ανήλθε στην εξουσία ευελπιστώντας να εφαρμόσει ένα όραμα «διεύρυνσης». Η στρατηγική του υποστήριζε την εξάπλωση της δημοκρατίας και της οικονομίας της αγοράς. Απέτυχε όμως να ιεραρχήσει τους ποικίλους στόχους των ΗΠΑ, ενώ δεν αναφέρθηκε στις απαραίτητες ικανότητες για την επιβολή της εν λόγω στρατηγικής. Ο μεν Μπους είχε μέθοδο χωρίς σκοπό, ο δε Κλίντον είχε σκοπό χωρίς μέθοδο²⁶².

Οι επεκτατικές τάσεις που κληρονόμησε η κυβέρνηση Μπους και αποτυπώθηκαν στο ομώνυμο Δόγμα, είναι αυτές που τη διαφοροποιούν ριζικά από τις παλαιότερες αμερικανικές στρατηγικές. Η συγχώνευση της εθνικής άμυνας και ασφάλειας σε μία έννοια, καθώς και η επιμονή της κυβέρνησης ότι οι μονομερείς δράσεις κατά απειλών ήταν αναφαίρετο δικαίωμα των Ηνωμένων Πολιτειών, σαφώς δεν αποτελεί καινοτομία στην αμερικανική εξωτερική πολιτική. Η προσπάθεια όμως να διευρυνθεί η έννοια της παρεμποδιστικής επίθεσης, ούτως ώστε να συμπεριλάβει και την προληπτική δράση, η απόρριψη της αποτροπής, η υποβίβαση των συμμάχων της, η τοποθέτηση των ΗΠΑ σε μία μόνιμη κατάσταση πολέμου και η βαθεία πίστη στην αποτελεσματικότητα, αναγκαιότητα και ηθική της απόλυτης στρατιωτικής υπεροχής ήταν στοιχεία πρωτοφανή²⁶³.

Έχοντας εγείρει το ζήτημα του προληπτικού πολέμου, ο πρόεδρος Μπους αναφέρθηκε και στην αμερικανική μονομέρεια – δημιουργώντας στα υπόλοιπα κράτη την αίσθηση ότι σε ζητήματα ειρήνης και πολέμου, οι απόψεις τους δε λαμβάνονται υπ' όψιν²⁶⁴. Ο ρεαλισμός επισημαίνει την ανάγκη προώθησης του εθνικού συμφέροντος μέσω της επίτευξης στρατηγικών πλεονεκτημάτων και πολιτικής επιρροής παγκοσμίως. Ο

²⁶¹ U.S. Department of State : Diplomacy in Action, «Kennan and Containment, 1947».

²⁶² Owens, D. D., and Popescu, I. C., 2009. American Grand Strategy after War, *Strategic Studies Institute - United States Army War College*.

²⁶³ Gurtov M., 2006. *Superpower on Crusade: The Bush Doctrine in US Foreign Policy*. London: Lynne Rienner Publishers, Inc., σελ. 48.

²⁶⁴ Berman., P., 2004. *Terror and Liberalism*. New York: W. W. Norton & Company, σελ. 202.

ιδεαλισμός, αναφέρεται στα οφέλη της ανοικτής αγοράς και την εξάπλωση των αμερικανικών ιδανικών, όπως η δημοκρατία, που θα ενισχυθούν παράλληλα από τις ελεύθερες αγορές. Οι ρεαλιστικοί στόχοι του πολέμου της τρομοκρατίας, όπως η νίκη επί του καθεστώτος των Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν, η επίδειξη της αμερικανικής ισχύος και θέλησης, η μη διασπορά όπλων μαζικής καταστροφής, η δημιουργία συμμαχιών για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, αποτελούν το ένα τμήμα της νομιμοποιητικής βάσης του εν λόγω πολέμου. Ο πρόεδρος Μπους αναφέρθηκε και σε σειρά ιδεαλιστικών στόχων, καθώς εξαπέλυε σταυροφορία για την επίτευξη μίας «δίκαιης ειρήνης», προς όφελος της ανθρώπινης ελευθερίας, επεδίωκε την αναδόμηση του Αφγανιστάν, και την εξασφάλιση της πρόσβασης στις πηγές ενέργειας της περιοχής. Όπως προκύπτει λοιπόν, δεν είναι πάντα αντιφατικά τα συμφέροντα που υποστηρίζουν οι δύο θεωρίες, δίνοντας ενίοτε την εντύπωση ότι αποτελούν τις «δύο όψεις του ίδιου νομίσματος»²⁶⁵.

Ουσιαστικά, το Δόγμα Μπους αποτελούσε μία επεξεργασία του παραδοσιακού αμερικανικού δόγματος – η οποία όμως σε ένα μονοπολικό κόσμο, κατέληγε σε μία άνευ προηγούμενου παραδοχή του δικαιώματος των Ηνωμένων Πολιτειών για παγκόσμια κυριαρχία, καθιστώντας εν τέλει την Αμερική όχι «σερίφη της χωροφυλακής, αλλά το σερίφη χωρίς την χωροφυλακή»²⁶⁶.

²⁶⁵ Gurtov M., 2006. *Superpower on Crusade: The Bush Doctrine in US Foreign Policy*. London: Lynne Rienner Publishers, Inc., σελ. 38.

²⁶⁶ *Ibid.*, σελ. 48.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

- Ambrose, S. E., and Brinkley, D. G., 1997. *Rise to Globalism: American Foreign Policy Since 1938*. New York: Penguin.
- Art R. J., 2003. *A Grand Strategy for America*, New York: Cornell University Press.
- Berman., P., 2004. *Terror and Liberalism*. New York: W. W. Norton & Company.
- Bernard, L., 2005. The Revolt of Islam. In *Major Problems in American Foreign Relations - Volume 2 : Since 1914*, edited by Merrill, D., and Paterson, T. G., 558 – 573. New York: Oxford University Press.
- Biddle, S. D.. American Grand Strategy after 9/11: An Assessment. *Strategic Studies Institute*, (2005),
<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/Pub603.pdf>
(προσπελάστηκε στις 25/07/2010)
- Bobbitt, P., 2008. *Terror and Consent: The Wars for the Twenty – First Century*. New York: Alfred A. Knopf.
- Brands H. W., 1998. *What America Owes the World: The Struggle for the Soul of Foreign Policy*. Cambridge University Press.
- Brown, S., 2009. *Higher Realism: A New Foreign Policy for the United States*. Boulder: Paradigm.
- Chace, J., 1998. *Acheson: The Secretary of State Who Created the American World*. New York: Simon & Schuster.
- Dunbabin, J. P. D., 1994. *The Cold War: The Great Powers and their Allies*. New York: Longman.
- Fukuyama F., 2007. *America at the Crossroads: Democracy, Power, and the Neoconservative Legacy*. Yale University Press.
- Gaddis J. L., 1987. *The Long Peace:.. Inquiries Into the History of the Cold War*. New York: Oxford University Press.

- Gaddis J. L., 1997. *We Now Know: Rethinking Cold War History*, Oxford Clarendon Press.
- Gaddis, J. L., 2005. *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy During the Cold War*. New York: Oxford University Press.
- Grantham, D. W., 1976. *The United States Since 1945: The Ordeal of Power*. New York: McGraw – Hill.
- Gurtov M., 2006. *Superpower on Crusade: The Bush Doctrine in US Foreign Policy*. London: Lynne Rienner Publishers, Inc.
- Hastedt, G. P., 2006. *American Foreign Policy: Past, Present, Future*. New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Herring G. C., 2008. *From Colony to Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776*. New York: Oxford University Press.
- Hewitt, C., 2003. *Understanding Terrorism in America: From the Klan to al Qaeda*. London: Routledge.
- Kolodziej, E. A., 2005, *Security and International Relations*, New York: Cambridge University Press.
- Kupchan C. A., 2002. *The End of the American Era: US foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century*. New York: Alfred A. Knopf.
- Langston, T. S., 2007. *The Cold War Presidency: A Documentary History*. New York: Congressional Quarterly Press.
- Lebow, R. N., 2007. Classical Realism. In *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, edited by Dunne, T., and Kurki, M., and Smith, S., 52 – 70. New York: Oxford University Press.
- Leffler M. P., 1992. *A Preponderance of Power: National Security, the Truman Administration and the Cold War*. Stanford University Press.
- Levine P., and Papasotiriou H., 2005. *America Since 1945: The American Moment*. New York: Palgrave Macmillan.
- Lukacs J., 2007. *George Kennan: A Study of Character*. New York: Yale University Press.

- Mearsheimer, J. J., 2007. Structural Realism. In *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, edited by Dunne, T., and Kurki, M., and Smith, S., 71 – 88. New York: Oxford University Press.

- Owens, D. D., and Popescu, I. C.. American Grand Strategy after War, *Strategic Studies Institute - United States Army War College*, (2009), <http://www.comw.org/qdr/fulltext/0905owens&popescu.pdf>, (προσπελάστηκε στις 25/07/2010)

- Papkova, I. A., «International Relations in the Post 9/11 World: Re-Conceptualizing the West's "Other"», *Paper prepared for the International Studies Association Annual Convention*, draft, (March 17-20 2004), http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/0/7/4/3/7/p74376_index.html, (προσπελάστηκε στις 20/01/2010)

- Smith, T., 1995. *America's Mission: The United States and the Worldwide Struggle for Democracy in the Twentieth Century*. New Jersey: Princeton University Press.

- Sterling – Folker, J., and Shinko, R. E., Discourses of Power: Traversing the Realist – Postmodern Divide, *Millenium: Journal of International Studies*, vol. 33, no.1, (2005), pp. 637 – 664.

- Waltz, K., 1979. *Theory of International Politics*. New York: McGraw – Hill.

- Waltz, K. N., 2008. The Continuity of International Politics. In *Realism and International Politics*, edited by Waltz, K. N., 246 – 250. New York: Routledge,

- Wivel, A., "Balancing against threats or bandwagoning with power? Europe and the transatlantic relationship after the Cold War", *Cambridge Review of International Affairs*, vol. 21, no. 3 (September 2008), pp. 289 – 305.

- Шаклеина, Т. А., 2002. Россия и США в Новом Мировом Порядке: Дискуссии в Политико-Академических Сообществах России и США (1991 – 2002). Москва: Институт США и Канады РАН, [Shakleina, T. A., 2002. Russia and the United States in New World Order: Debates

in Russian and American Political and Academic Communities (1991 – 2002). Moscow: Institute of the USA and Canada Studies, RAS].

Ελληνική

- Αρβανιτόπουλος, Κ., 2003. *Η Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Ιδεολογικά Ρεύματα*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Ευρυβιάδης, Μ. Λ., Η Διαχρονική Συνέχεια της Αμερικανικής Μακροστρατηγικής, *Γεωστρατηγική*, τεύχη 15-16, (Σεπτέμβριος 2008 – Απρίλιος 2009), σελ. 7 – 22.
- Κολιόπουλος, Κ., Μελέτη: Ο Πόλεμος του Αφγανιστάν: Μια Πολιτική και Στρατηγική Ανάλυση, *EKOME*.
http://www.ekome.gr/upload/127-afganistan_war.doc,
(προσπελάστηκε στις 12/07/2010)
- Κονδύλης Π., 1999. *Θεωρία του Πολέμου*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Παπασωτηρίου, Χ., Μελέτη: Διεθνής Ισλαμική Τρομοκρατία, *EKOME*.
www.ekome.gr/upload/120-Islam_terrorism.doc,
(προσπελάστηκε στις 12/07/2010)
- Παπασωτηρίου Χ., 2001. *Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική 6ος - 11ος αιώνας*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2002*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Παπασωτηρίου , Χ., 2008. *Η διεθνής πολιτική στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Ποιότητα.

Έργα μεταφρασμένα στα Ελληνικά

- Boniface, P., 2004. *Οι πόλεμοι του Αύριο*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Carr, E. H., 2001. *Η Εικοσαετής Κρίση 1919 – 1939: Εισαγωγή στη Μελέτη των Διεθνών Σχέσεων*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Chomsky, N., 2001. *11/9*. Αθήνα: Εκδόσεις Άγρα.
- Cooley, J. K., 2001. *Τρομοκρατία: Ανέροι Πόλεμοι*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

- Kagan, R., 2003. *Παράδεισος και Εξουσία: Η Αμερική και η Ευρώπη στη Νέα Τάξη Πραγμάτων*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Kiesling J. B., 2007. *Μαθήματα Διπλωματίας: Ο ρεαλισμός για μια υπερδύναμη που κανείς δεν την αγαπάει*. Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη.
- Paret, P. (επιμ.), 2004. *Οι Δημιουργοί της Σύγχρονης Στρατηγικής. Από το Μακκιαβέλλι στην Πυρηνική Εποχή*, Αθήνα, Τουρίκη.
- Todd E., 2003. *Μετά την Αυτοκρατορία*. Αθήνα: Κριτική.
- Zbigniew, B., 1998. *Η Μεγάλη Σκακιέρα*. Αθήνα: Λιβάνη.

Ηλεκτρονικές Πηγές

- Kennan George, *The Sources of Soviet Conduct*, *Foreign Affairs*, (1947), <http://www.empereur.com/Kennan/index.html>, (προσπελάστηκε στις 10/03/2010)
- Long Telegram, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/coldwar/documents/episode-1/kennan.htm>, (προσπελάστηκε στις 10/03/2010)
- National Security Strategy, 2002 <http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/national/nss-020920.pdf>, (προσπελάστηκε στις 10/03/2010)
- NSC 68: United States Objectives and Programs for National Security, (April 1950), <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/nsc-68/nsc68-1.htm>, <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/nsc-68/nsc68-2.htm>, <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/nsc-68/nsc68-3.htm>, (προσπελάστηκε στις 10/03/2010)
- The 9/11 Commission Report, <http://www.9-11commission.gov/report/911Report.pdf>, (προσπελάστηκε στις 09/07/2010)
- U.S. Department of State : *Diplomacy in Action*, «Kennan and Containment, 1947», <http://www.state.gov/r/pa/ho/time/cwr/17601.htm>, (προσπελάστηκε στις 10/03/2010)

- U.S. Department of State : Diplomacy in Action, «NSC-68, 1950»,
<http://www.state.gov/r/pa/ho/time/cwr/82209.htm>,
(προσπελάστηκε στις 10/03/2010)

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τηλ. 210 - 92 01 001

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ

08 ΙΑΝ. 2015

ΠΑΝΤΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

002000108870